

Lapszámunkat Csomortáni Gál László alkotásaival illusztráltuk. A művész bemutatása a 31. oldalon

Siratók

Faludy György: *A Kairói Múzeum előtt; Rotterdami Erasmus* (részlet)
Ferdinand György: *A nap, amikor elvesztettem a szüzességemet*
Kőrösi Zoltán: *Délutáni alvás*
Bodor Béla: Három kicsi próza – a *Kivezetés a filozófiából* ciklusból
Szöcs Géza: Beszéd a palackból – *Mekkora költő volt Wass Albert?*
 Negyven éve halt meg **Tamási Áron** – **Simó Márton:** „Kívánhat-e ember többet...”

Furman Imre, Gál Éva Emese, Györffy Ákos, Király Levente, Komán János, Harkai Vass Éva versei.
Brém-Nagy Ferenc: *Sósméz* (részlet)
Nagy Koppány Zsolt: *Jozefát úr téblábolásai* (részlet)
Nagy Abonyi Árpád: *Rövid séta, őszi alkonyatban*
Egység és határok? – az E-MIL költészetnap konferenciájáról **Zólya Andrea Csilla** számol be

Kocsis Csaba: *Vidéki szerelem*
Kritika Temesi Ferenc, Barnás Ferenc, Győrei Zsolt és Schlachtovszky Csaba, Cs. Szabó László, Páskándi Géza, Kocsis Csaba, Vallasek Júlia, Bombitz Attila könyveiről
Színkritika Jászay Tamás, Varga Anikó és Simon Edina tollából
Robert Altmanról **Boros Norbert** ír *Sándor vagyok én is!* – **Johann von Kronstadt,** *A bőség zavara* – **Onagy Zoltán** rovata

A helytállás esztétikája egy élet gyakorlatában

Élethelyzetekről és beszédes szövegekről a hetvenéves Láng Gusztávvval

(Előbeszéd helyett)

„A történelem sorshelyzeteket hoz létre, s ezekben a tudatosság különböző szintjén magatartásformákat alakít ki az ember. A tehetség, a tudás és a meggyőződéssé kristályosodott erkölcsi normák egyénenként ugyan váltakozó erőterben szabják meg az életpályák irányát, s a véletlen is elég gyakran belejátszik azok alakulásába, de – ha tetszik, ha nem – a megörökölt történelmi helyzet határozza körül a cselekvési lehetőségeit.” Kós Károly avatott faggatójának, Benkó Samu művelődéstörténésznek a sorai jutottak eszembe, amikor Láng Gusztáv barátommal, az irodalomtudományok doktorával, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola köztisztviselő tanárával, aki június 12-én lesz hetvenéves – és akire olyan profán titulások is nagyszerűen illenek, mint amilyen a kitűnő *sakkmeister*, megrögzött *pisztrángozó*, megalkuvást nem tűrő *vitapartner* például kutya- és vörösbor-témában – leültem beszélgetni. Láng Gusztáv „örök időktől énnekem is tanárom”, 1959-től az épp egyesített Babeş-Bolyai bölcsészkarán szemináriumvezetőnk volt poétikából: az Ó stílusgyakorlatain „indultunk el” a vers igazi megértése irányába – s tán nem is elsősorban egy-egy Dsida-szókép, hanem egy-egy frissebben megjelent Szilágyi Domi-, vagy Lászlóffy Ali-vers boncolgatása ürügyén...

Az egyetemi évek után is élő maradt a kapcsolatunk. Láng tanár úr a tordai Jósika Kör gyakori vendége volt, egymaga is, de erdélyi

irodalomtörténetük megjelenése óta „Kántor-Láng” párosként is. Utunk-os koromban a szaktárgy-vetélkedők – irodalmi olimpiák – új lehetőségeket és új szintet teremtettek az együtt gondolkodáshoz. Az Utunk – egyetemisták és középiskolások körében – elhíresült rovatát, a Kiskatedrát, mondhatni, ketten hoztuk tető alá.

Igen, „a sorshelyzetek”. És új „cselekvési lehetőségek”. Amikor a villámposztán-kérdésről Láng tanár úr nagyvonalúan lemondott, s helyette a Szombathely közeli Táplánszentkeresztről inkább felvonatozott Budapestre, „már a közös duma kedvéért is”, arra gondoltam: Istenem, amíg mi tudós barátunk élményszámba menő emlékezeit hallgatjuk – Szatmárról, Kolozsvárról, a Bolyai Egyetemről, Dsida költészetéről, a transzszilvanizmusról és a „kivándorló irodalomról”, a szülőföld tovább hordozható szellemi áldásairól –, talán közös városunkban valakik azoknak adnak igazat, akik tiltakozó levelekkel próbálták meggyőzni igazunkról az Európai Bizottság biztosát, Olli Rehn urat. Mert hátha az igazság, az őszinte és tiszta szó hangoztatása révén megszépülhet a világ – mint apostolok homloka mögött, ugye... Hátha Kolozsváron valakik igyekezete nem szűnik meg, hogy a „pesti 1956” miatt eltaposott Bolyai Egyetem természetes jogaiba állhasson vissza.

BÁGYONI SZABÓ ISTVÁN

Folytatása a 8. oldalon

KIRÁLY LÁSZLÓ

Április

A kórdobez nevű költő – I.

Megalkotom legelső versemet.
 Arszoétika munkám címe.
 Kiteljesítem művészetemet.
 Áldás rátok, s a fára, fűre.
 Belészövöm a nemes haragot,
 Érchangon, mit ember nem látott.
 Ragyognak a képtelen zavarok –
 Kitalálom, zengeni, a Pártot.
 Jól tudom én, sokmindent nem lehet.
 Szivetekbe rejtsetek engemet!

Micsoda dal száll az alkonyatban!
 Ámulok, semmitől se félek.
 Lám, a világ még megalkotatlan –
 Csak *génie*-mben lobog a lélek.
 Vonulok szendén, teremtek halkan,
 Szavaim adnak, soha se kérnek.
 Karjukon hold kél, szemükben nap van –
 Ezek a gaszkonyi legények!
 Szívükben egy legenda tántorog.
 Berúgatott magyarai vándorok...

Elgázoltak, és kimúltam menten –
 Égbe törő Kórdobez-ember.
 Bolyong a lelkem temethetetlen,
 Ám az Úrhoz fordulni nem mer.
 Víg dali strófákban költő lettem.
 Röptet jó por, keserű kender.
 Izzó trónszékem füstje lettem.
 Testem gyilkos árnyéka elnyel.
 Itt minden nagyon jó, *langsam*, lassan!
 Isteníthettek – csak el ne... –
 lőjem.

A kórdobez nevű költő – II.

Elgázoltak, és kimúltam menten.
 Tessék rohanni, meghalt Laci bácsi!
 A Czondi-gyerek kétségbeesve.
 Szemerke, szürkés estefelé.
 Nyekergő taxi, sürgősségi –
 emberem azóta naponta lát
 egy halottat, ki ácsorog dohányozva,
 méregeti vígan asszonyok farát,
 vonatra, lóra, autóbuszra száll.
 Megköszönném neki, de nem jelentkezik.
 Meghalhattam volna, latolgattak
 fehér köpenyes mészárosok.
 Nem sejtették: harminc esztendeje
 belefulladtam a Fekete-tengerbe,
 halak falták föl az emlékemet is.
 Békességben lemondhatnak rólam.
 Csak ez a sok vér a fejem alatt!
 Három öltés a fejbőrbe, baromi szegény –
 föl se vesznek a túlélő egyletbe.
 Hazudj húszat, harmincat legalább,
 mondják, a számokat keveri az Úr.
 Figyellek naponta benneteket:
 ki tanúsítja, hogy bevégeztem?
 Nem én ittam Dagival a Dagi-kocsmában,
 nem én szédelegtem annyi rózsakertben.
 Nem engem áztat verejték, ha
 borzoló kalandokra gondolok.
 Itt ülök elgázolva, sehova se mentem.
 Nem én! Nem én! Ó, ezek a
 balkezes doktorok...

A magyar irodalom egésze szempontjából is érdekes, számos izgalmas kérdést és állítást megfogalmazó konferencia zajlott le április 8-án, a kolozsvári Sapientia EMTE Óváry termében. A költészetnap rendezvénysorozat keretében *Egységes magyar irodalom. Realitás vagy utópia?* címmel egész napos konferenciát szervezett az E-MIL. Meghívott előadóként felléptek: *Egyed Emese* költő, irodalomtörténész, *Boka László* irodalomtörténész, kritikus, *Kántor Lajos* irodalomtörténész, a Korunk főszerkesztője, *Szilágyi István* író, a Helikon főszerkesztője, *Bréda Ferenc* író, kritikus, *Szakács István Péter* tanár, irodalomtörténész, *Németh Zoltán* író, költő, irodalomtörténész, *Orcsik Roland* költő, kritikus, illetve a rendezvény moderátora és házigazdája Balázs Imre József költő, kritikus, irodalomtörténész.

Balázs Imre József a címre való visszakerdezéssel indított: Egységes-e a magyar irodalom? Ez a feltételezett „egység” realitás vagy utópia vagy...? És egyáltalán egységesnek kell-e lennie a magyar irodalomnak? Természetesen a kezdéskor elhangzott az is: a kérdéskör már több korábbi beszélgetés és konferencia tárgyát képezte, tekintettel arra, hogy egy sokat vitatott témát kínál.

Egyed Emese „A költészet a kissé rendetlen kedvelt” című előadásában egy irodalmi határokat és tényleges határokat átlépő utazása emlékeit idézte, a magyar irodalom sokszínűségét illusztrálva. Előadásának hangsúlyos pontjait képezte a személyesség fontosságának hangsúlyozása, az egyéni olvasás, az egyéni értékrendek kiemelése, mivel „egyéni értékrendek nélkül nincs olvasás”; illetve a kevertség és rendetlenség fogalmak, amelyek az összmagyar irodalom esetében a régiók közötti átjárások szempontjából lényegesekek.

Boka László az egységre vonatkozó kétségeket múlt századbéli alakulására, az előzményekre adott rálátást előadásában. Felidézte az 1979-es és 1982-es Új Forrás vitákat, a „spenót” megjelenését, a Szerb Antal és Babits irodalomszemlélete közötti különbségeket. Az 1979-es vita egyik lényeges kérdése: „értékutó nemzet vagy nemzetutó érték?”, míg az 1982-es irodalmi önszemlélet tematikája: „létezik-e valamiféle egységes irodalom vagy sem?”. Történelmi felvezetője igen jól érzékeltette, hogy az egység fogalma tulajdonképpen már Babitsék korában is problematikus volt. Míg Szerb Antal 1934-ben több magyar irodalom kialakulásáról beszélt, addig Babits elfogadhatatlannak tartotta az egyazon kultúrán belüli más-más értékrendek létrejöttét. A nemzeti kánon meghatározása problematikus, mint ahogy a homogenitás indokoltsága is megkérdőjelezhető. Az egység nemzetit, egyetemest vagy plurális irodalmakat jelent? Milyenben érezhető egy erőteljes Budapest központúság, aközben máshol is vannak irodalmak, azoknak is nyilván megvannak a maguk központjai. Esetükben a perifériakusság egyenlő lenne a marginalitással?

A kisebbségi helyzetbe került irodalmak kapcsán az 1968-as írószövetségi vitát hozta fel Boka, amikor a be nem avatkozás kérdése merült fel, majd az 1982-es vitát, ahol már érvényesült az „utódnemzet és államnemzet” kérdése, illetve képviselve voltak a határon túli írók és irodalmak is (Tözsér Árpád, Egyed Ákos, Paskándi Géza). Utalt az irodalomértés vitáira. Milyen problémákat is vet fel a nemzeti irodalmak viszonya a nemzetihez és fordítva (a romániai és jugoszláviai magyar irodalmak kapcsán Szilágyi Ákost idézte). Hogyan fogadják a budapestiek a nemzeti irodalmakat művelő irodalmakat? Beszélhetünk-e egységes irodalomról, miközben ezeknek az irodalmaknak kettős kötődései vannak, még ha a rendszerváltozást követően a politikai kényszerűség meg is változott. Viszont a magyar irodalomnak nincsenek nyelven túli határai, hiszen határa és élettere maga a nyelv – zárta beszédét.

Boka László előadása után Kántor Lajos vezette végig a történelmi események mentén a szkizma három szakaszát (első szakasz 1920-tól 1945-ig, második szakasz 1945-től a hetvenes évekig, onnan valamiféle normalizá-

Egység és határok?

lódás, aztán a harmadik szakasz tartott a nyolcvanas évek végéig). Kántor Lajos előadása is alapvetően egyfajta történelmi áttekintésre épített. Kós Károlyt idézte a *Kiáltó Szó*ból, miszerint Magyarország is lemondott róla, nem csak a nagyhatalmak döntöttek; 1956 – a román hatalom elvárta a magyar íróktól, hogy állást foglaljanak a magyarországi forradalommal szemben. Szabédi azzal utasította vissza e kényszert: hogyan tehetnék ezt, ha nem is tudnak egymásról a budapesti és az erdélyi írók. Kántor itt hangsúlyozta, a politikai nyomással szembeni ellenállás mögött azonban Szabédi kijelentése egy reális helyzetet is jelöl, annak ellenére, hogy a negyvenes években még nagyon szoros kapcsolat volt például Illyés és Szabédi között. Előadásában kitért arra, hogy a diaszpóra irodalma miért is jelenhetett meg abban az időben a Korunkban. Cs. Szabó László hamarabb jelent meg itt, mint a nyugati körökben. Könnyebb volt akkor a nyugati emigránsoknak erdélyi lapokban közölni, hiszen ez nyilvános hadüzenetnek számított Magyarországgal szemben, mivel a hivatalos magyar irodalom egyáltalán nem tartotta a kapcsolatot az emigráns irodalommal. Kántor előadásában a többi előadóval szemben az egységes magyar irodalom mellett foglalt állást, hangsúlyozta, nem tudja elfogadni, és szerencsétlenül tartja a magyar „irodalmak” kifejezést. Az előadásokat követő vitában kiegészítette: a magyar irodalom egy, viszont szerinte sem egységes, mert nincs egy olyan nemzeti kánon, ami mindent meghatározna.

Szilágyi István: „irodalom, egység? hülyeség! nincs egység!” beszédében ő is történelmi áttekintést végzett. A jelenkori helyzetre utalva kijelentette, hogy kéretlenül húztunk magunkra önsanyargató köntöst, kényszerzubbonyt, végzünk öncsonkítást, miközben már nem vagyunk rákényszerítve a romániai magyar, vajdasági magyar kifejezésekre. Egyetértett Kántorral az egyéni sajátosságú képződmények kapcsán, de ezek az irodalmak, mint intézmények – hangsúlyozta – egyfajta kényszerűségből jöttek létre. Irodalom nem jöhet létre két év alatt (az 1940-es évek). Ráadásul az elcsatolt magyar vidékeket szinte teljesen „kitakarva” kapta az 1940-es évek szétválasztása, mivel majd minden jelentősebb író Budapestest volt. Szilágyi arra is felhívta a figyelmet, hogy a politikai befolyásoló tényezők közül például az arisztokrácia számára mennyivel vonzóbb volt a királyság (Román Királyság), mint a népköztársaság (Magyar Népköztársaság).

„Mindig a határokkal voltam megakadva” – jelent ki, utalva az elmúlt rendszer erőteljes koncepciójára, mely szerint a romániai magyar irodalomba csak azok kerülhettek be, akik valami-

lyen szinten kötődtek Románia földrajzi határaihoz: „a mi irodalmunk úgy nézett ki, mint egy örült kartográfus mappája...”. Ugyanakkor Szilágyi szerint az elszakítottág részben még kényelmes is lehetett az erdélyi íróknak, és a magyarországiaknak is, mert nem kellett a kánonba helyet szorítani egymásnak, másrészt pedig így a dilettantizmus is meghúzhatta magát. Az Erdélyben termett irodalom mindig sokkal több tehetséget adott, mint amennyi igazán jelentős művet – mondja Szilágyi. A különállóságra példaként a két exodus időszakát hozta fel, amikor kiderült az emigrált szerzőkről, hogy egyáltalán nem voltak kevésbé értékesek, mint az ottaniak. „Paskándi legalább annyira modern volt, hogy az ő modernségét ott se tudták elviselni.” Előadászáró gondolata viszont az „egységesség” jegyében fogalmazódott meg, miszerint teremjen bárhol is, az mind magyar irodalom.

Szilágyi István előadása után Cs. Gyimesi Éva kapcsolódott be a beszélgetésbe. Egyed Emeséhez csatlakozva a személyességet, az egyedi olvasásban levő szabadságot, a művelészetben rejlő egyéni szabadság megélését és általa az egyéni lételemesség kitágítását hangsúlyozta. „Számomra már régen nincsen kül- és belhon! Magyarországi, erdélyi stb. Számomra ez a belhon, és az a külhon.” Mentális határokról beszélt, melyeket magunk építgetünk. Szerinte nem engedik a regionális irodalmat igazán érvényesülni, gettósítanak, és közben mi is gettósítjuk magunkat. A kül- és belhon mentális határ, megszűnésével pedig elveszítjük a pozitív diszkriminációban szerzett előnyeinket. Kiemelte, hogy a regionális irodalom számára egyre inkább az otthonosságot és a gazdagságot jelenti, szerinte „minden van” az elmúlt 16 év erdélyi irodalmában (persze van bővli is). A kisebbségek, helyzetükből adódóan, a több kultúrában való részesedés által, mindig is nyitottabbak voltak a másságokra, az egyetemességre. Erdélyben van egy „mi-tudat” is, ami nem feltétlenül csak magyar emberekre vonatkozik.

A beszélgetés későbbi alakulásában többen is hangsúlyozták az irodalmi tényezők mellett olyan irodalom kívüli tényezők figyelembevételének fontosságát, mint a történelmi Erdély mindenkorai önállósága. Csép Sándor például az önálló Erdélyi Fejedelemség korára és Bocskai figyelmeztetésére emlékeztetett, arra, hogy soha ne szakadjanak el az erdélyiek a magyarországiaktól. A székely fogalom használata kapcsán Szilágyi István hozzáfűzte, a románoknak is jól jött egy ilyenfajta különbségtéves, mert nál kevesebb a magyar, ha számolniuk kell a székelyekkel. A politika ki is használta ezt a népszámlálás során.

A konferencia délelőtti ülését záró hozzászólások a különbségek és rétegződésekre hozott példák és gondolatmenetek mentén zajlott, amelyek természetesen nem feltétlenül csak a régiók alapján körvonalazódnak.

A délutáni ülészakot Bréda Ferenc előadása indította, a fogalmak újragondolására készítettségében. „Cselesen van megfogalmazva” – jegyezte meg a konferencia címéről. A továbbiakban, visszacsatolva az erdélyi irodalom kifejezés használatához, kifejtette, hogy nem pontos ez a szóhasználat, ha figyelembe vesszük a történelmi Erdély határait, abba a Partium nem tartozik bele, így inkább Romániában íródott irodalomról lehet beszélni.

Szakács István Péter a diaszpóra irodalmáról, illetve a kanadai magyar irodalom belső identitástudatáról tartott alapos történelmi áttekintést, majd őt követte Németh Zoltán előadása, kissé felrázva a hallgatóságot. Elméleti szempontból rendkívül értékes és ugyanakkor élvezetes előadást hallhattunk, melynek szerzője teljesen eltért az előadótársakétól, a konferencián addig elhangzottakhoz képest új értelmezési lehetőségeket kínálva. Egy játékkal indított, sikeresen elbizonytalanította a jelenlevőket, és példáival rávilágított arra, hogy nemigen lehetséges a szerzői név ismerete nélkül, pusztán a szövegekből megállapítani, hogy a szerző melyik régióból származik, jelen esetben éppen szlovákiai magyar, magyarországi vagy külföldi. Kérdés: van-e értelme használni a szlovákiai magyar irodalom fogalmat, az életrajzi értékek használata a fontosabb vagy az esztétikai, hiszen az utóbbi harminc évben az identitás megváltozott, azonban ez az identitásvesztés nem megfoszt, hanem épp felszabadít. Németh Zoltán ebben a lehetőségek kitágítását tartja lényegesnek, miáltal a mesterséges határokat, a mentális határokat a „játékkal”, a saját identitásunkkal üzőtt játékkal áthághatóvá és eltüntethetővé válnak.

Nem az esztétikának van szüksége a „szlovákiai magyar irodalom”-féle fogalmak használatára, hanem az identitásnak. De egyáltalán – mint ahogy már számos írásában, ezúttal is kifejtette –, maga a „határon túli irodalom” kifejezés is régen problematikus. Ha megtartanánk annak logikáját, akkor irodalmunk majdnem száz évét „törökországi magyar irodalom” címke alatt kellene emlegetnünk – mutatott rá Németh. Természetesen egy irodalom önállóságát nemcsak maga a nyelv garantálja, hanem beleszól az identitás is, így mégiscsak vannak regionális magyar nyelvek és regionális magyar irodalmak. Előadásában Németh a szlovákiai irodalom helyzetével példázta, hogy a magyar irodalom szegregálódása, rétegződése egyáltalán nem az országhatárok mentén történik, hanem sokkal inkább a különböző irodalomfelfogások és kánonok vonalán, továbbá az irodalmaknak az azokhoz való igazodásuk mentén.

Legvégül Orcsik Roland előadása következett, aki viszont a kánonok mentén rétegződő magyar irodalom helyett a homogenitás és többközpontúság gondolatára terelte a figyelmet. Némethtel szemben – csatlakozva több előző megszólalóhoz – a kisebbségi irodalmak másságát hangsúlyozta, miszerint a kisebbségi írók többek között az teszi kisebbségi íróvá, hogy fontos számára a mellette levő más kultúra. A nyelv az ilyenfajta kulturális meghatározottságok által egyfajta másságot kap, illetve egy sajátos gondolkodásmódot teremt. „A magyar irodalomnak is vannak erogén zónái, miért ne hagynánk, hogy élvezzenek...?” – hangzott el végül provokatíván a kérdés, végérvényesen a lezáratlanság felé terelve a beszélgetés gondolatmenetét.

Az is kérdés viszont, hogy a kolozsvári konferencia a magyar irodalom egységességének problematikájára, a témában történt eddigi vitákhoz képest, tudott-e új feleletet vagy megoldást adni. A téma újbóli felvetése a kolozsvári és az erdélyi irodalmi életben úgy tűnik, nyomatékossította a kérdéskör létezését, a figyelmet talán jobban ráirányíthatta más „kisebbségi” irodalmakra, illetve az itteni közönség által kevésbé ismert irodalomszemléletekre.

ZÓLYA ANDREA CSILLA

Fotó: Szabó Géza

Fotó: Bodnár János

FALUDY GYÖRGY A Kairói Múzeum előtt

Tanítványomnak, Orbán János Dénesnek

Magas mértani ismeretek nélkül
piramist építeni nem lehet,
húszig tudok számolni, mondja Chefred
építésze, és nagyot nevetett;

és Nofretéte, IV. Amenofisz
fáraó felesége, az egek
királynője, borulj eléje, nézz fel,
s látod nem földi fajból született;

József, kit kútba dobnak, majd elvisznek
Egyiptomba, Putifárné, a hét
szükszandó – hagyjátok, hogy elmondja
emberfajtánk legszebb történetét;

s Echnáton mondja, hiába tolongtok,
egy istené csupán az uralom,
ti íriszek, oziriszek, virágok,
játsszatok lelkeinkkel a falon;

Nagy Sándor tábornoka, Ptolemaiosz,
ki itt csodás országot hozott létre,
a szép herceglányokat felnevelték,
a csúnyákat kidobták a szemétre;

Kállimáchosz Kyrénéből, a könyvtár
tisztviselője, ki szép verset
írt, de legnagyobb érdeme az volt,
hogy feljegyzett százezer könyvtekereset;

Kleopátra, a gyönyörű királynő
két rómainak tanította Ámor
titkait, s egy kígyónak köszönhetta,
hogy nem hullt le a Tarpei szikláról;

Ántinoosz, a császár szeretője
komor fiú volt és szebb, mint az álom,
ki áldoztatnak a Nílusba ugrott,
hogy a birodalom örökre álljon;

és Szent Ferenc, aki a mozlemekkel
vitázott csendesesen a szultán kékes
nemezsátrában, és meggyőzte őket,
bár sokan mondják, ez nem lehetséges;

és Napóleon, akit seregével
tett Aboukirnál partra negyven gálya,
kit szép kurvák öleltek, míg Párizsban
Jozsefin asszony szarvat rakott rája;

s Allenbe szerény vezérkarral jött
ide, hogy a Közel-Keletet
meghódítsa, és összevonta keskeny
ajkát, mikor Masada elesett;

mikor Káváfisz, a híres hellén
a gázgyár belülről kulcsazárt
szobájában dolgozott harminc évig,
s olykor hallatszott, hogy verset csinált.

Így folyt a játék öt évezred óta,
de vissza őket nem hozza a holnap,
lassan lemondunk minden kultúráról,
vagy nevezzem a kultúrát tébolynak?

A félelmes embergyár csak forog,
jelző sincsen másra, csak a pénzre,
ennyi harc, csoda és szépség után
lehetséges-e, hogy mindennek vége?

BODOR BÉLA

Három kicsi próza

a Kivezetés a filozófiából ciklusból

Egy darab álom

Hősünk igen nagyra van magával. Bosszúból megtagadjuk tőle a név adományát. Ő persze fűtül rá. Nem is tud róla. Hogyan is tudhatna? Mi beszélünk róla, akik kívül vagyunk rajta (szemben vele, aki *magában* van). Azt sem sejti, hogy a világon vagyunk. Mégis, mint mondtam, annyira nagyra van magával, hogy elhatározza: munkára fogja álmait. Azt tapasztalta, hogy legjobb gondolatai közvetlenül elalvás előtt vagy ébredés után, félálomban támadnak. Ezért most úgy dönt, hogy nem csupán elalszik, de *ébred* *levő* *magát* engedí álomba süllyedni, s mintegy poggyászként viteti vele a problémát, amin egész nap gondolkodott. Lefekszik tehát, és minden különösebb teketória nélkül elalszik, álmában pedig ugyanebben a pillanatban felébred. (Ilyeneket tud csinálni. Nem véletlenül van nagyra magával.) Az élet azonban kifog az önelégülteken: hősünk elfelejtette, hogy min is kellene gondolkodnia. Haladéktalanul elalszik tehát álmában, hogy ébred felébredjen. Elővesz egy használt borítékot (mindig ilyesmikre jegyzetel, mert kegyetlenül fukar ember), és jókora betűkkel felírja rá a kérdést, melyre álom-magától feleletet remél. Álmában újraébredve azonban ezt a kérdést olvassa a boríték hátán: *Ki vagyok én?* Abban a pillanatban megérti, hogy mekkora bajba került,

hiszen a kérdés paradox, és ha csak egy pillanatig is elgondolkodik – azon, hogy ő, aki álmában ébred, mégis azonos azzal, aki eközben alszik, hogy álmodhassa önmagát, aki ő, és így tovább –, ha tehát elkezd ezen gondolkodni, menthetetlenül bezáródik a saját álmába. Szerencsére elég *éber* alszik, idejében felfedezi a csapdát, és abban a pillanatban felébred. De hát csak *nagyon*, és nem *eléggé* gyorsan. A jegyzetelésre használt boríték közepén, az álom-kérdés helyén kis kék téglalap marad. Egy darab álom, mintegy figyelmeztetés gyanánt. Amit megérint vele, könnyen áteshet a kis ablakon, bekerülhet az álmába, és ki tudja, elmehet-e valamikor ezekért a dolgokért. Hiszen a paradoxon álmában maradt, nyitva, ha úgy tetszik, kibiztosítva. Bármilyen kellemetlen, mostantól kezdve mindig kézben kell tartania ezt a borítékot, vigyázni rá, nehogy megsérüljön. Mert ha például tüze vetné, egy kicsi darab álom szabadulna el a világban, az ellenőrizhetőség reménye nélkül – miután leperzselődne róla a valóság, mely most még keletbe fogja.

Ezt álmodta hősünk, ahelyett, hogy munkára foghatta volna az álmát. És ha fölébred is éppen most nagy bosszúsán, minden hiába. Neki már nincs tovább.

A minőségre irányuló kérdés

Ezt az embert (az aquinói után) nevezzük Tamásnak. Nem tudom, hogy akkor, amikor ez a történet játszódik, valóban istenhívő volt-e, bár ezt a kétséget talán illetlenség megfogalmazni a teológiai főiskola egyik hallgatójával kapcsolatban. Még akkor is, ha történetesen Tamásnak hívják az illetőt. Hiszen ezt a nevet éppen azért adtuk neki, hogy egy nagy keresztény gondolkodóval hozhassuk összefüggésbe. Nem pedig elődjével, a hitetlennel, akinek némi szerepe lehetett abban, hogy szemináriumi éve alatt (a későbbi aquinóinak nevezett) Tamás, roppant gátlásoktól szenvedvén, átmenetileg megnémult. Attól félt ugyanis, hogy ha megszólal (*nomen est omen*), száján a kétség szavai tolakszanak majd elő, s minthogy így magában kételkedett a legmélyebben, a hit igéi kongva hullottak alá értelmében, mint meddő körözésük végeztével a bedugaszolt hordóban rekedt darazsak. Esmélete mélyén elnőmült a szóaló, aki minden kimondott szóval magáról szól. Szóízonya támadt: nem akart megszólalni, mert nem mert megszólalni, és így nem is tudott megszólalni. Nem is volt mondhatnivalója.

Am történt egyszer, hogy egy szeles szeminarista társa, aki alkatánál fogva közelebb állt a vad utcagyerekekhez, akik közül jött, mint az elmélyülten Isten szolgálatára készülő kispapokhoz, akik közé váratlan szerencse (vajon?) emelte, törével, mellyel *Foglalj földet!* játszott gyakorlasképpen, csak úgy magában, véletlenül megsebezte. Az éles, hegyes szerszám Tamás (a későbbi aquinói) lábfejébe fúródott. A fiú ugrott és kihúzta, a sebesült pedig, mint általában mindent, némán tűrte a dolgot. A fickó felegyenesedett, kezében a véres törrel, és némi megvetéssel, ugyanakkor nem minden tisztelet nélkül, a szó elejét elharapva kimondta a csúfnevet, mellyel a nagytestű, hallgatag legényt egymás közt illették:

– ...ma ökö! – Tamás pedig (a későbbi aquinói) érdeklődéssel emelte rá a tekintetét.

– *Milyen ökö?* – kérdezte, mert nem értette tisztán.

– *Néma ökö!* – vágta ki a másikat, és ebben a pillanatban megértette, hogy kivételes mozzanatnak lehetett nem csupán tanúja, de némiképp

(anakronisztikus kifejezéssel élve) katalizátora is.

Tamás (mármint akit – ezen aquinói után – mi nevezünk így), a kor gyakorlatának megfelelően, teológiai tanulmányait megszakító katonai szolgálatát töltötte (más egyetemekre felvételt nyert hallgatóknak tanulmányaik megkezdése előtt kellett rövidített kiképzésen részt venniük, a pap- és lelkészjelölteket azonban egyetemi éveik közben, lehetőleg a tanévet is derékba törve hívták be, két teljes évre) abban a laktanyában, amelyet kifejezetten a teológusok, az életellenes bűncselekményért elítéltek (akiket büntetésük persze nem mentesített a honvédelmi kötelezettségek teljesítése alól), és a fiatal koruk ellenére máris megátalkodott politikai felforgatók számára tartottak fenn. Nem volt ez büntető zászlóalj, mint a hírhedt *futkosó*, ahol minden parancsot mindig futólépésben kellett végrehajtani, de több vonásban hasonlított hozzá, mint amennyiben különbözött. Tamás számára kétszeresen is méltánytalan *lehetett volna ez* a besorolás, egyrészt azért, mert korántsem vallotta meggyőződéssel azokat a tételeket, melyeket hinni és vallani hitbéli kötelessége lett volna, s ezért elég határozottan úgy gondolta, hogy a diploma megszerzése után világi pályára lép majd, másrészt, akárcsak az aquinói, a szellemének mélyén kavargó eszmék csatáit megtartotta magának: hagyta, hogy a harc (pólemoV), mely Hérakleitosz szerint mindent jellemez, ott játszódjon le, ahol helyét a természet kijelölte – hiszen ugyancsak Hérakleitosz mondja, hogy „*A természet rejtekedni szeret.*” Néma diskurzust folytatott magával. S hogy a besorolás mégis csak *lehetett volna* méltánytalan, az ugyanebből, Tamás természetéből fakadt, amit – jóllehet megnyilatkozásai némák maradtak és merőben bensők – az ilyen szempontból a hadügyminisztérium felett álló belső (!) elhárítás jobban ismert, mint Tamás maga.

Egy alkalommal, túl a szolgálat első évén, az alaki foglalkozás végeztével, amit vacsoráig rendszerint „szabadfoglalkozás” (körletrendezés, illemhely-takarítás, illetve az ezeket kiváltó sajtós elfoglaltság, a *sunnyogás*) követ, a törzs-örmmester (az *ügpk. h. távollétében mb. ügpk. h.!*)

Keletkezés

végiglépett a sor előtt, és a szemébe nézett Tamásnak (akit annak nevezünk).

– Katona! – (Tudott halkan ordítani. Ennek a képességnek az elsajátításához évtizedeket kell tiszthelyettesként leszolgálni.) Tamás azonnal rájött, hogy a megszólítás neki szól (nem várta meg a szokásos pontosítást: – *Maga, maga, bakancsos ember!* –), és kilépett.

– Parancs! – A *törm.* végignézett rajta. Mérélegt.

– Maga micsoda civilben? – Tamás kénytelen volt a benső küzdelmet (amit ráadásul Nietzsche szerint inkább *versengésnek* kellene fordítanunk) ebben a pillanatban lezárni, hogy válaszolhasson. (Képzavarral szólva *rövidre zárni*.)

– Filozófus. – Majd észbekapott: – *Jelentem*, filozófus. – A *törm.* gondolkodni látszott.

– *Milyen* filozófus? – Tamás ismét lezárta magában egy ütközetet.

– Jelentem, egzisztencialista filozófus. – A *törm.* arcán kisimultak a ráncok.

– Akkor maga tud betűket rajzolni! Vételezzon a raktárban ecsetet és kerékpárzománcot, és írja a motorom oldalára, hogy *Sutyi!* De faszán nézzen ki, különben megfenyíttem, ba...ameg.

Nem tudom, mi történt volna, ha Tamás (akit mi nevezünk így) posztstrukturalistának, vagy (miért is ne) neotomistának vallja magát a kritikus pillanatban. Ha van valami, ami megszívlelendő Tamás (a későbbi aquinói) példájából (ide értve most már nagy rendszerező művét, a *Summa Theologiae* is), az az, hogy a mi dolgunk csupán az érvek, tapasztalatok felsorakoztatása. *A minőségre irányuló kérdésre*, ha igazán (talán Heidegger mondja így) „benneállunk a kérdésben”, olyasvalaki fog válaszolni, akinek nemcsak mibenlétéről, de *kibenlétéről* sem tudhatunk semmit. És talán jobb, ha nem is akarunk.

A szezon-probléma

Egyszer, amikor a szezon vége előtt három héttel a kötéláncosnót megharapta egy cirkuszi ló – csődör, mondanám, de ki látott hímereje teljében lévő cirkuszi lovat –, a cirkuszigazgató odaballagott a műlovarnó lakókocsijához, frakkját hátravetve (*hogy?* lovagló ülésben) helyet foglalt egy campingszéken, és mert az életes hölgy szó nélkül (de annál több csavaróval a hajában) elszántan vasalta tovább férje roppant alsónadrágjait, néhány perc múlva ujjaival türelmetlenül dobolni kezdett az asztalon. Így telt-múlt az idő. Aztán egyszer a nő félrehúzott egy hajtincset a homlokából, szúrósan a férfi szemébe nézett, és elnevette magát. Mélyen és hosszan, hátravetett fejjel, harsogva nevetett, hogy a napfény a hátsó fogain is megcsillantotta az aranykoronákat.

Máskor, amikor már a harmadik dinnyeárus túlkölt a házam előtt, eladnivalóját ajánlva, mert tudta, hogy olykor veszek, és nem is az apraját válogatom, kikiáltottam neki:

– Barátom! Miért most kínálja a portékáját, amikor minden sarkon dinnyerakást találok, és amikor egymást érik a vándorárusok? Mikor itt a szezon, ez a pokoli szezon? Itt töltöttem néhány napot karácsony után, és húsvét előtt is, miért nem akkor hozta a dinnyéit? Akár a kétszeresét is kérhette volna annak, amit most. – Ő azonban sötét képpel nyomta a dudát, lépésben araszolt az árokszélen, és felém sem fordult, csak ült a gőzfürdőnek is beillő sofőrfülkéjében, és a nyár

neki nem egy szó volt, nem a neve valaminek, hanem por, forróság, agresszív hangú dudu, aminek szorul a gombja, ezért este be is fogja fászlizni a kezét, nehogy inhvülygyulladást kapjon; és a dinnye sem volt kabakos, vagy vitaminforrás, vagy árucikk, nem volt más, csak dinnye, amivel meleg jár, cipekedés, alkudozó parasztok, öregasszonyok, akik a lékelés után fintorogva cupognak, és olyan arckifejezéssel mondják rá, hogy – *Na adja ide* –, mint akik beletörődtek, hogy őket mindig becsapja mindenki... Alakok vibráltak a szeme előtt, mintha csipkefüggönyön keresztül nézte volna őket, nem épült az emlékeiből nevek útvesztője, csak ezek az alakok, hogy néha már, amint előrepillantott köztük, úgy elvörösödött minden, hogy alig látta át a forgalmi helyzetet. Neki egyébként, a dinnyés sofőrnek, van neve. Anda Gusztávnak hívják. És a kislányát, aki a kutyájával az ölben a plátón kuporog a dinnyék között, őt is nevezik valahogy, Lujzinak, de ő a pilótaülésből csak belenéz a visszapillantó tükörbe, így látja a kislány fejét hátulról, ahelyett, hogy a nevét mondaná. Csak a kutyának, az Anda Lujzi kutyájának nincs neve, és amikor azt ajánlom, hogy nevezék *Luis*-nak, a pasas gyűlölködve megszerzi rám a szemét, és csak annyit mond: *kanyi*.

– Nevek, nevek! – kiáltotta a cirkuszigazgató. – Vagyis hát teljesen megkever itt... Nevet, nevet, azt se tudja, min.

KÖRÖSI ZOLTÁN Délutáni alvás

M a reggel végre újra süt a Nap, felhőtlen és kék az ég, az se baj, hogy hideg van, olyan ebben a nagy csillogásban a mi terünk, mint egy hatalmas szoba, ahol hirtelen felrántották az ablakok elől a redőnyöket, beömlött a fény, és valósággal kitágultak a falak, messzebb ugrottak az ágytól és az asztaltól, hosszú árnyékokat vetítenek a virágok, bizony, a mi terünk is sokkal nagyobb-nak tűnik ilyenkor, sóhajtoznak a fák, szerte-csusszannak a házak, de azért még fogják egymást, az ablakok mögött szobák és történetek sejlenek, miközben soha nem látott gödrök és ösvények mutatkoznak meg odalent, a földön, s kéklő háztetők emelkednek fel a horizonton, a tetők fölött, a reggeli fény és a hó, ez a kettő képes csupán arra, hogy megmutassa ezeket a távolságokat, ráadásul amikor nekieredt a hó, nagy puha pelyhek ereszkedtek lefelé, de olyan lassan, mintha ugyanennyi erővel akár felfelé is szállhatnának, kora reggel volt, és két nő állt a térbe torkolló utca sarkán, kabátokba, sálakba és sapkába bugyolálták magukat a hideg ellen, szinte egyenletes vastagságúak voltak minde-nütt, de azért kétségkívül látszott, hogy nők, egymás szoros közelségében ácsorogtak, bokáig süppedve a friss hóba, kicsit ide-oda dülöngélve, mint valami bizonytalan súlypontú, elnagyoltan megformált bábok, az egyiküknél egy üveg pezsgő volt, a másiknak a kezében egy dobozos, másfél literes narancslé, meg-meghúzták, aztán cseréltek, mint a rómaiak a langyos mediterrán éjszakákon, narancslét ittak pezsgővel ebben a sűrűsödő hóesésben, ám úgy, hogy közben meg se szólaltak, akárha valami munkát végezzenek céltudatosan, adták és vették a pezsgőt és a narancslét, kortyoltak, aztán már cserélték is vissza szóltanul, mindeközben a terünk fái, az ágakon megtapadt a hó, kivéve a szecessziós tulipánokkal ékesített, zöldre mázolt nyilvános véce melletti legmagasabb fa csúcsát, ahová egy hatalmas termetű varjú ereszkedett, lassú szárnycsapásokkal illesztette magát a legfelső ág hegyére, ám ahogy megkapaszkodott, óhatatlanul leporolta onnan a havat, már-már úgy tűnt, hogy megpihen, de meghajlott alatta a vékonyka gally, tömör, fényesen fekete volt az a varjú, s látszott, hogy mindjárt lebillen, csapott hát egy-kettőt a szárnyaival, hogy könnyítsen a súlyán, éppen csak annyit, hogy az egyensúlyát megtarthassa, s az ág is kiegyenesedhessen, ám ahogy megpihentette a szárnyait s újra a fára nehezedett, ettől újfent billenni készült, hiszen a kopár ágak közül kilógó gallyacska vékony volt és gyenge, vagyis újra és újra meghajlott, a varjú pedig megbillent, csapkodott a szárnyaival, de nem

repült el, súly és akarat, test és erő között této-vázott, fekete csőrű, fekete varjú a fehéredő ágak fölött, se itt, se ott, valahogy úgy, mint azok a régi kínai mesterek, akik a harcművészet gyakorlása közben egy nagy, kerek kosarat homokkal vagy kővel töltöttek meg, hogy ne billenjen fel, s a tetejére állva, a peremén egyensúlyozva kezdtek körbe-körbe sétálni, s amikor fokozatosan csökkentették a homok és a kő mennyiségét, egyre gyorsabban és ügyesebben kellett egyensúlyozniuk a peremen, hogy fent maradhassanak, míg végül már szinte üres volt a kosár, s ők valósággal súlytalanul lépkedtek ide-oda, mert erre tette képessé őket az akaratuk, persze azok a régi mesterek azt is tudták, hogy a küzdelmet főként az határozza meg, hogy ki ellen harcolsz, például a saját nehézséged ellen, az a két sapkába és kabátokba bebugyolált nő az utcasarkon viszont éppen nem súlytalanul toporgott, sőt, úgy tűnt, hogy a pezsgő és a narancslé tökesúlya nélkül talán már el is billennének, ledöntené őket a sűrű hóesés, a könnyű pelyhek tömege, talán csak a mellettük toporgó árnyékuk tartotta meg őket, így van az, amikor hirtelen megérzi az ember a rázuhanó pillanatok elviselhetetlen súlyát, Eszter például azt mesélte, hogy a kihűlt szerelmének éppen akkor lett vége, amikor ő még egy utolsó próbát tett, hogy megmentse, még egy utolsó követ próbált meg kidobni a kosárból, hogy könnyű léptekkel tán akkor megmaradhatnak odafent, a peremen, ám nem lehetett szárnyuk, hogy kettőt-hármat csapjanak, s felemelkedjenek a zuhanásból, példának okáért ő arra a hétre két műsorújságot vásárolt, s az egyiket odanyújtotta a párjának, a távolodó szerelmének, hogy jelölje be, milyen filmeket, milyen műsorokat nézzenek meg összebújva szerelmesen, amikor aztán a két preparált újság bekarikázásait összevetették, kiderült, hogy nincsen közöttük egyetlen egyezés sem, nincsen, még véletlenül se, ha ugyan volnának efféle véletlenek, Eszter tehát összecsomagolt és elköltözött, hiszen ez volt az az utolsó lapát homok, az az utolsó kő, ami eddig megakadályozta a felbillenést, ez volt az a hópehely, aminek a súlya alatt leroskadt a közöttük mindadig fennálló híd, micsoda nagy kár, hogy amiként a hóesésben se lehet felcserélni a lefelé ereszkedő pelyheket, úgy a pillanatok is csupán a megtörténtük után mutatják meg a valódi súlyukat, nincsen, aki előre válogathatna közöttük, nincsen, aki idejekorán kidobhatná a felesleget, Eszter egyébiránt pszichológusként dolgozik, és éppen a szerelmének a felszámolása idején hosszan időzött a rendelőjében egy nála alig idősebb nő, egy beteg, aki nehezen,

mégis sokáig beszélt, tele volt félelemmel és fájdalommal, az utóbbit, a fájdalmat valóban érezte, szúrt a szíve és fulladozva kapkodott levegőért, a félelem csak ezután támadt fel benne, félelem a fájdalomtól és persze az elmúlástól, s nem hihette el, hogy ok és okozat éppenséggel fordítva volt, előbb volt a félelem, s abból nőtt ki a fájdalom, vagyis hogy nem a test fájdalma ébresztette föl benne az elmúlástól való iszonyatot, hanem a benne lakó félelmek hitették el vele, hogy fáj a teste, még hogy lelki eredetű volna a panasz, hitetlenkedett az a nő, hiszen ő nem csak hiszi, hogy érzi a fulladást és a szúrást a szíve körül, de valóban szenvedi is, tehát nem előzhette meg a képzelete a teste jelzéseit, s főként nem parancsolhat a lelkének, amikor a testével van a baj, hosszan és kilátástalanul folyt közöttük a beszéd, mi több, a nőben egyre csak nőtt a rémület és a kétségbeesés, olyannyira, hogy akkor már az is nagy munkába került, hogy egyáltalán Eszter azt elhitesse vele, hogy nincs valami titkos, a háttérben lappangó súlyosabb baj, nincs valami ki nem mondható diagnózis, megcsúszott az egész rendelés és elment a délután, másnap, amikor Eszter nekiindult, hogy az eddigi lakóhelye helyett újat keressen, két-három címe volt, hogy megnézzék őket, este felé járt, amikor odaért az egyikhez, ám hiába csepettet, senki nem nyitott ajtót, bekopogott hát a legelső szomszédhoz, hogy felvilágosítást kérjen, ha már idejött, hát ne jöj-jön hiába, az ajtó előbb kinyílt résnyire, majd azonnal visszacsapódott és sokáig zárva maradt, végül lassan, nagyon lassan tárult fel, és ott állt Eszter előtt az előző napi nő, az a beteg, aki attól volt beteg, hogy nem hihette el, hogy nincsen baja, hamuszürke volt az arca és csak annyit kérdezett, ugye, megmondtam, éreztem, tudtam és megmondtam, olyan súlyos a baj, hogy már ide, a lakásomra is el kellett jönnie utánam, kérem, végre legyen őszinte hozzám, mondja meg kímélet nélkül, mennyire nagy a baj, ha már eljött, akkor ne a szavakat válogassa, elvégre az eljövetele, a cselekedete úgyszólván beszédesebb, mint a körültekintő mondatok, lássa be, ki kell dobni a már elviselhetetlen súlyú szavakat, hogy ne roppanjon össze az ember, mint valami száraz, fagyos ág, Eszter pedig látta ezt a nőt, látta a hamuszürke arcát, a homlokán kiütözött hideg verejtékcseppeket, és hallotta a gyorsan, halk hadarással elszuttogott szavait, égett odabent a villany, mint ahogyan égett az ajtó előtt is, és a két ember árnyéka éppen a küszöbön találkozott, látta ezt is Eszter és megértette, hogy semmit, de semmit nem szabad mondania, gyorsan és könnyedén fordult sarkon, mint akinek immár súlytalaná vált a teste, nincsen semmi, szólt mégis hátra, csak azt akartam mondani, hogy nincsen semmi, ami azt jelenti, hogy baj sincsen és más sincsen, csak ennyi van: ez a hóesés, ezek a súlytalan, egyre sűrűbben szállingózó hópehelyek.

FURMAN IMRE

Célkeresztben

Minden egészen rossz lett mára és minden egészen jó kívánczunk a másvilágra nem értjük mégis mire való ez az egészben romlott de részletekben szép ragaszkodunk a nagy egészhez pedig a lényeg a részben fizetünk, mint akik kölcsön kértek többet mint amit megérdemelnek hiszen semmit se adtak s most bőrünkbeli is kirángatnak csak a csontok a belek az erek az ösztönt ösztönző zsigerek maradnak amíg megmaradnak minden darabokra szakadva

Ez van

Mennyi szomorú szempár, mennyi csend és hallgatás. Saját magába harap az ember, apránként felfalja önmagát.

Egyre kevesebb

Még nem vagyok túl az életveszélyen, tehát lélegzek, várok, vagyok. Vágyaim sem fogytak el még, csak elszürkültek, mint a nappalok.

Az arányosság szörnyű törvény. Visszavesz mindent, ha megcsalod. Nők szerelme ilyen kegyetlen, s lassan, szépen, magad feladod.

Nem egyszerre, részletekben. Ez benne a legborzalmasabb. Először csak a csendet kívánod, mintha a lármától nem lenne hangosabb.

Végül a csend is könnyű céda lesz, és jön utána a magány, majd megszakad az is, mint a vers. Hó hull s keselyűk hada húsodra vár.

Ajánlás: Herceg jól tudom úgy érzed, amit leírtam olcsó nyafogás, fingfésülés, vagy valami ilyesmi, pedig csak szomorú ragaszkodás.

Más világ

Félek a sötétől. Semmi sem az, ami. Rivotrillal kevert álmom, jó ha kitarat hajnalig.

Nappal látom mindenki arcát, mondjanak akármit. Idegenek vesznek körül, s kísérnek egészen éjszakáig.

Ismerősnek mondják maguk, akik szorosan körülvesznek. Egyik anyámnak hazudja magát, a másik szerelmemnek.

Elmerülök, zuhanok a másba. A csendben önmagam vagyok. Nyelvem alá rakom a pénzt, s várok Kháron ladikjára

Enlakai ház

Várad Simon elektroműszerész, a Gelka Vállalat dolgozója a testi és lelki kielégültség melengető derűjével cseppet be Bugeznyác József körüli lakásába. Csöppet sem villanyozta fel a délelőtti telefonban említett üzlet lehetősége, igazság szerint ki is ment a fejből. Már lefordult a Baross utcán az önkiszolgáló étterem mellett, hogy a minden tekintetben eredményesnek tűnő nap után, ezegyszer kihagyva a Sport pinceborozót, hazamenjen az anyjához. Elmaradt mögötte a Harminckettesek terén álló katonaszobor, meg a szélső ház is az öngyújtótöltő- és névtáblagravírozó-üzlettel. A kerületi pártbizottság vörösésbarnára fonsorozott ablakokkal teli panelépülete mellett ment el, amely úgy állt a többi, nagyjából a századforduló környékén épített, patinájukat a szemmel látható enyészettel ellenére is őrző házak között, mint a szemölcs egy szépen öregedő asszonyarcon, amikor eszébe jutott, hogy a barátja a szavát vette. Megállt, néhány pillanatig hezitált, folytassa-e az útját vagy forduljon vissza, aztán úgy döntött, ha már egyszer megígérte, mégsem teheti meg, hogy szó nélkül hazamegy.

– Na végre! – tárta ki előtte az ajtót Bugeznyác. – Már azt hittem, elfelejtetted. Pont most gondoltam, hogy felhívlak megegyeszer.

Váradit meglepte az izgatottság, melyet barátja nem tudott, vagy nem is akart palástolni. Ritkán látta ilyenek. Kíváncsisággal keveredő balsejtelelem ébredt benne, miközben táskáját a fogas elé tette, levette a kabátját, felakasztotta, zsebéből előhalászta a cigarettát meg a gyufát. Szemével a konyha felé sandított, gondolván, beköszön Évának, Bugeznyác feleségének meg a két gyereknek, de miután a férfi közölte, hogy lementek az anyósáékhoz Kisvárdára, elindult mögötte a nappaliba, ahol a két bőrfotel között álló dohányzóasztalon a megkezdett két Astor cigaretta, a féligelt hamutartó, az üveg Ballantines és a két pohár arról tanuskodott, előkészülve és régóta várt már rá.

– Mindent elintéztem – mondta Bugeznyác, miután kikapcsolta a tévét, töltött a poharakba, megkínálta Váradit cigarettával, tüzet adott neki, majd maga is vett egyet a csomagból, rágyújtott, mintegy köszöntés gyanánt megemelte a poharát, s aztán ledöntötte a benne lévő ujjnyi whiskyt. – Beszéltem Kati nénivel meg az Idával is. Le van vajazva minden, meg a héten meglesznek az útlevelek. Csak egy igazolványképet kell vinnetek a Népköztársaság útra. Van ott egy emberem, nem kell sorba állni. Bementek, megkeresitek, rám hivatkoztok, aztán kész. Mielőtt elindulsz, majd felírom a nevét.

– Mégis, hogy képzeld ezt az egészet, Jancsi? – kérdezte Várad Simon rövid hallgatás után. – Mi szükségünk van nekünk útlevelekre?

Bugeznyác néhány pillanatig értetlenül, csaknem rosszálló tekintettel nézett Váradra, majd miután ráébredt, hogy csak számára világos a dolog, jobb kezének mutató és középső ujjával a homlokára koppintott, és szélesen elmosolyodott.

– Ja – mondta, aztán heves gesztikulálás kíséretében folytatta –, az a lényeg, hogy van, ugye, a világtútlevel, és háromévenként jár mindenkihez hozzá ötven dollár valutakeret. Ezt tudod.

Várad az érdeklődés legkisebb jele nélkül bólintott.

– Mivel itthon csak szart lehet kapni, néha még azt sem, hisz nem látják a tulkok, hogyha behoznák a cuccokat, az emberek itthon vásárolnának, ígyhát a zsozso meg, a népek járnak ki osztrákba, vesznek videót, hifi-tornyot, színes tévét, hűtőládát meg ilyesmiket. Ezt is tudod. Múlt héten szolt a Kobajasi, hogy lehetne újítani a Volántól egy buszt egy napra, ha kellene valamire.

Kobajasi gyermekkori barátjuk volt. A Kulich Gyula téren lakott, egy osztályba jártak az általános iskolában, együtt lógtak suliban. Az apró termetű, vékony, barna bőrű, fekete hajú, keleti vonásokkal rendelkező fiúra a tévében közvetített karmesterverseny után ragadt rá a győztes japán dirigens neve. Távolsági buszvezetőként dolgozott a Volánál.

– Úgy döntöttem, összerántok vagy ötven embert. Kimegyünk együtt Nickelsdorfbra, van ott egy régi cimborám, az Andreas, együtt kamionoztunk annak idején, jó csávó, ő is abbahagyta már, és a kereslet meglőduláskor nyitott egy kis boltot a határtól egy köpésre. Frankó árú tart,

BRÉM-NAGY FERENC

Sósméz

(regényrészlet)

nála mindenki be tud vásárolni. Az öcsém jön egy pótkocsi IFA-val, és hazahozza a motyót. Én megszervezem az utazást, a fuvar, elintézem, hogy ne szarokodjanak velünk a határon a vámnál. Mindezt fejenként tizenhét dollárért. Meltányos, nem?

Várad Simon csak hallgatta Bugeznyácot, s noha mostanra felfogta, miről is van szó, továbbra sem értette, miért kell ő, az anyja, a felesége mindehhez. Miután megitta a második pohár whiskyt, amit közben barátja kitöltött, szavát is tette.

– Jaj, Simikém, az Isten áldjon meg, én tényleg akarok segíteni. Ismersz, nekem a barátság szent dolog. Van még hely a buszon, gyertek ki, vegyétek egy-két cuccot, hadd örüljön egy kicsit az Ida. Nektek, mondanom sem kell, mindez ingyen van. Ez az egyik.

– Kit érdekel, hogy örül vagy sem – vágott közbe Várad ingerülten a felesége említésére, de Bugeznyác felemelt kezével csendre intette.

– A másik, hogy a napokban beszéltem az Andreasszal. Azt mondja, kellene neki egy jó műszerész, aki szervizelné a dolgokat, amiket ő elad a magyaroknak. Van rájuk garancia, természetesen, dehát ugye, mégse várható el mindenkítől, hogy az osztrákokhoz rohangáljon, ha behal a tévéje vagy a videója. Az a lényeg, hogy azoknak, akik tőle vásárolnak, megadná a faszi nevét, címét, telefonszámát, és csávók öt keresik, ha baj van, kimegy, megjavítja a cuccokat, ha nem lehet, szól nekem, és kicseréljük. Mindezt adna az ipsének havonta – itt Bugeznyác elhallgatott, mosolyogva rövid hatásszünetet tartott – tíz-tizenkétezer forintot meg egy kocsit, hogy mozogni tudjon. A régi ismeretségek, no meg a gyümölcsöző üzleti kapcsolatok köszönhetően tőlem kérdezte, tudnék-e ajánlani valakit. Mondtam neki, ne is keres tovább, apukám, én ismerem erre a legjobb embert Pesten. Rád gondoltam, Simi. Kijöttök, bemutatlak az Andreasnak, megbeszéltek mindent, aztán davaj Hawaii.

Várad Simon elektroműszerész, a Gelka Vállalat dolgozója csak ült a hatalmas, süppedős bőrfotelben, nézte barátja őszinte örömtől és kíváncsisággal egyszerre sugárzó ábrázatát, nagyokat szívott a már majdnem a füstszűrőig leégett cigarettavégéből, és igyekezett úrrá lenni a fejébe szálló whiskytől lassan ráereszkedő bódulatot egy pillanat alatt eloszlató izgalmán. Próbált továbbra is nyugodtnak, egykedvűnek mutatkozni. Egy pillanatig sem gondolta, hogy Bugeznyácot kizárólag a barátság, netán az emberbaráti szeretet mozgatná, amiképp azt sem, hogy az említetteknek ne lenne valamennyi szerepe az ajánlatában. Biztosan tudta, hogy ezen a tranzakción is bezsebeli a maga hasznát, de mindez egy csöppet sem érdekelte. Hiszen a szóba került jövedelmi forrás – még a rosszabb esetben is – a fizetése majd kétszeresét tette ki, és akkor már beleszámolta a túlórákat, a kiszállásokkor csurranó-cseppenő borraalót, de még a hektikusan adódó fusimunkákért kapott pénzt is, nem beszélve a lehetőségről, melynek már a gondolata is simogató melegséggel töltötte el, nevezetesen, hogy egyszer és mindenkorra megtaníthatja kesztyűbe dudálni a szopornyikás főnökét, aki persze a mai napon sem tudott kibújni abból a gusztustalan bőrből, s nem sokkal dél után, amikor Várad visszatért Balbékától, s elégedetten magabatemetkezve dolgozni kezdett, egy macskát meghazudtoló hangtalansággal osont mögé, és sziszegve a fülebe súgta, hogy biztos lehet benne, rájött a stíklire, ezentúl megkülönböztetett figyelemmel követi majd, mikor szerelni hívják a Baross utca 6-ba. Várad úgy érezte, a kiszámíthatatlan sors ezúttal a mosolygós arcát tartja feléje. Noha legszívesebben felujjongott volna, s abban a szent minutumban indult volna az új lehetőség útján, higgadt maradt. Tudta, ez az a pont, amikor általában végzetesen kiszolgáltatottá válik az ember, mert beleéli magát a lehetőség kecségető reményébe. Ilyenkor elengedi biztos fogódzóit, és naivan-bután elhiszi, hogy az ígéret terében egyszerre könnyebbnek tűnik önnön maga szá-

mára, s egyszersmind meg is szűnik a rá ható nehézségi erő. Azt is tudta, az esetek túlnyomó többségében ilyenkor semmi sem menti meg a pofáraeséstől. Amikor hosszú szünet után végül megszólalt, gyanakvóan, fakó hangon azokat a szempontokat vázolta fel Bugeznyácnak, melyekről úgy gondolta, akadályt jelenthetnek a realizálódás útjában.

– Figyelj, Jancsi, tudod, hogy nekem nincsen telefonom...

– Nem probléma – mondta Bugeznyác, aki elégedetten töltötte újra a poharakat, s dőlt hátra a fotelben. – Mire telefon kell, addigra lesz telefon.

Várad ilyesféle válaszból reménykedett, mert tisztában volt vele, hogy az átlagos földi halandónak tíz éve is rámehet, mire az igénylésből ténylegesen telefonja lesz.

– Utoljára tíz éve vezettem – mondta, miközben felvette az asztalról a poharat, egy ideig forgatta, nézte a benne mozgó, aranybarna folyadékot, aztán gyorsan a szájához emelte, és egy hajtásra kiitta; a nyelvcsővéén végigömlő forróság könnyet csalt a szemébe, száját betöltötte a fanyar, enyhén füstös íz. – Amikor megszerkeztem a jogosítványomat.

– Tudom – válaszolt Bugeznyác, mint a rossz tanuló az iskolai tanórán, akit véletlenül azon ritka alkalom egyikén szólított ki felelni a tanár, amikor éppen készült, és most kiévezti a helyzetet, hogy nem lehet megfogni. – Megdumáltam a Kobajasival, kivisz néhányszor a Volán-tanpályára meg a városba. Meglátod, hamar bejössz.

A férfi felhajtotta a maga whiskyjét, aztán nagyot fújtatva felállt a fotelből, a szekrényhez lépett, kihúzta egy fiókot, kicsit matatott benne, majd az asztalhoz ment, és Várad elé dobott két darab kétrét összehajtott ötszáz forintot.

– Ez mi? – kérdezte Várad.

– Hát a pénzed, amivel tartozom.

Váradnak eszébe jutott a cingár fiú, akit a Fecske utca sarkán istenesen orra törölt, s aki-nek szándéka és megbeszélésük értelmében ezt a pénzt meg kellett volna kapnia. Az emlék felébresztette bűntudatát, ugyanakkor mosolyt is csalt az arcára, amint felidéződött benne, ahogy a fickó ott állt az utcán, egyik kezében kést szorongatva, a másikkal papírzsombokot nyomva a vérző orrához, selypen kiabálva, mintha az Olsen-bandából tévedt volna egy elbaltázott gengszter a téli estén a Józsefvárosba.

– Mondtam, hogy add oda annak a gyereknek. Szegény rendesen ráfaragott.

– Hagyd a francba. Elrendeztem. Kapott egy maflást, nagy ügy. Nem az első volt, nem is az utolsó, biztosíthatlak, ha ettől megnyugszik a lelked. Figyelj, Simi – Bugeznyác hangja rövid csend után hirtelen komollyá változott, szemében egyszerre pajkos és érdeklődő fény csillant –, mi volt ez az egész? Azt kérted, szerezzek egy főszert, aki éjnek idején késsel rád támad. Elég különös kérés, szó mi szó, de gondoltam, legyen. Aztán jön hozzám az a kanyhalló gyerek rinyálva, hogy úgy orra nyomtat, mint a lengőajtó. Ma beszéltem Kati nénivel, s azt mondta, aggódik érted, olyan furcsán viselkedsz mostanában, ideges vagy, kiabálsz, az Ida szerint meg teljesen kivetköztél magadból, rád se lehet ismerni. Itt valami nem kerek. Valami baj van? Nekem elmondhatod, tudod.

– Hát... – Várad legszívesebben valami csúnyát mondott volna felesége nevének hallatán, mert megint felment benne a pumpa, amint az asszony szóba került, ugyanakkor ott tartott – immár másodszer –, hogy belekezd és elsorjáz mindent a barátjának az ominózus októberi éjszakától kezdve egészen a Krúdy Gyula utcán ma történtekig, s bizonyos úgy is lett volna, ha Bugeznyácban van egy csöppnyi türelem, és nem vág közbe.

– Valami új bige van dologban? – kérdezte, és kacsintott hozzá.

Várad úgy döntött, mindkettejüknek egyszerűbb, ha ráhagyja. Bólintott.

– Tudtam, bazki! – kiáltott fel Bugeznyác, és a fotel karfájára csapott. – Tudtam. A fejemet tettem volna rá, hogy valami bolt vagy egy új bige. Ismerem?

– Nem hiszem.

Bugeznyác kitarotán kérdezte, Várad meg – miután nem tudta elkerülni – ezt-azt elmondott a Balbékéhoz fűződő viszonyáról. Úgyelt, hogy csak általánosságokat mondjon, semmi konkrétum nélkül. Elpusztították a maradék whiskyt, Bugeznyác fel is állt, hogy egy másik üveget hozzon, ám Várad szedelőzködni kezdett. A vele szemközt, a körútra néző két ablak közötti falrészén függő falióra tanúsága szerint nyolc óra múlt pár perccel. Míg az előszobában a kabátját vette magára, barátja eltűnt a konyhában, majd egy papírdarabbal a kezében jött elő.

– Őt keresd – mondta átnyújtva Váradnak. – Aztán hívj, ha elintéztétek. Három után itthon leszek.

A zsebébe gyűrte a fecnit a két ötszáz mellé, köszönetet mondott a váltig szabadkozó Bugeznyácnak, aztán elindult lefelé a lépcsőn. Alig záródott be mögötte a lakásajtó, alig haladt néhány lépcsőfokot, amikor egy harminc körüli nő tűnt fel vele szemben, a fordulóban. Fekete haja kissé ziláltan hullott a vállára, arca piros volt, aminek a hideg mellett az eltűzöttá sikeredett smink is oka lehetett. Csinos volt, s olyan kihívóan ringó léptekkel járt, mint aki tudatában is van ennek. Várad utána is fordult, amint vastag, vérvörösré rúzsosított ajkait mosolyra húzva és erős parfüm illatba burkolóva elhaladt mellette. Nem tartott még a lépcsőfordulónál, mikor hirtelen elhaltak a nő hangosan kopogó, visszhangzó lépteit. Felnézett. A korlát rácsain át látta Bugeznyác kinyíló ajtajának alját, és a nő két lábát, ahogy belépett. „Na ez derék. Nincs itthon a macska, cincognak az egerek” – gondolta mosolyogva.

Várad Simon elektroműszerész, a Gelka Vállalat dolgozója fűtőrésszeve ballagott a Baross utcán. Nem sokkal előbb, amikor lefordult a körútról a sarkon, felvetődött benne, megvárja a 9-es buszt, azzal hamarabb érhet az anyjához, és biztosan ébren találná. Aztán mégis gyalog indult el, vállalva, hogy esetleg fel kell vernie álmából, mert úgy érezte, képtelen lenne bármilyen rövid időt is egy helyben állni. Fel volt dobva, amit még erősített is az elfogyasztott alkohollal. Noha újra és újra figyelmeztetnie kellett magát, hogy nyugi, csigavér, csak az a biztos, ami már elmúlt, nem tudta korbácsol tartani gondolatait. Tervek kavargtak a fejében; egy kézzelfogható közelségbe került szabadabb és könnyebb élet szituációi, vegyülve a főnökével való leszámolás végletekig finomítottan megtervezett jeleneteivel, no meg a délelőtti Balbékénél, majd azt követően az utcán történtek képsorai. Nincs mit csodálkozni rajta, hogy Várad Simon ott és akkor úgy vélte, megiscsak vannak napok, ha ritkák is, mint a legyek januárban, amelyekért érdemes élni. Madarat lehetett volna fogatni vele ezen az estén. Szinte semmit nem érzékelt az őt körülvevő világból, a hidegből, a szitáló ködből, ami felfényesítette az úttestet és a járdát, fátyolszerű nedvességgel vonta be a háját, a kabátját és elől, ahol kigombolva hagyta, a pulóverét. Vitte a lába, közben látta a szembe jövő vagy mellette elhaladó járókelőket, az elsuhanó járműveket, a kerületi tanács előtt hosszú szünetekkel fel-felrebbenne haldokló lámpát, de mindez megmaradt távoli és lényegtelen háttérnek, aminek ő mintha megszűnt volna a része lenni. A Horváth Mihály tér sarkán majdnem nekiment egy nőnek. Az utolsó pillanatban emelte fel a fejét, és fékezett le, így még éppen meg tudott állni néhány arasznyira tőle.

– Helló! – köszönt rá az igen fiatalnak tűnő lány, amikor a fejét oldalra fordította és meglátta. – Rád vártam éppen. Nincs kedved egy fergeteges numerához?

Nem először ezen a helyen. Feltűnő jelenség volt, kirírt a környezetből, mert eltérően a környéken a testüket áruoló nők többségétől, akiket szemmel látható gyorsasággal emésztett el ez a létmód, tekintetük megüvegesedett és elveszítette fényét, eltűnt belőlük a minden nőben szunnyadó báj és kellem, szavaikból a hajdani szemérem, modoruk közönséges lett, testük elveszítette egykori formáját, mintha a belső lélekpülsz nymban követte volna a külső is, szóval eltérően tőlük, gyönyörű volt.

Folytatása a 7. oldalon

Fényteremtő

Folytatás a 6. oldalról

Magassarkú, térdén felül érő piros csizmát viselt, rojtos szárú farmer rövidnadrágot, a normál testszínű fölött nagyszemű neccharisnyát, megmutatva formás combjait, derékig érő, szűk, a felsőtestét kirajzoló, orkánszerű anyagból készült, piros dzsekit, ami fénylett a levegőből apró szemekben kiváló nedvességtől. Vállig érő, sötét, enyhén hullámos hajjal keretezett, szobrokat idézően szép arcát felszegve, nagy, mandulavágású szemét rászegezve várta a választ. Rutinmosolyra húzódo ajkai vacogósan meg-megremegtek. Váradit sajnálkozás töltötte el, önkéntelenül összéb húzta magán a kabátját, majd egy hirtelen ébredt gondolat nyomán a zsebébe nyúlt, elővette belőle a két ötszáz egyikét, és mint aki sokallván a sors hirtelen jött, nehezen feldolgozható ajándékát egyszerre kényszerít érez, hogy valamit megoszson belőle másokkal is, odaadta neki.

– Menj haza, ne fagyoskodj itt!

A meglepetéstől kikerekedő szemű lány gyors mozdulattal vette el a bankjegyet, mintha attól tartana, a férfi esetleg meggondolja magát.

– Ennyiért le is szoplak – mondta, miközben nehézkösen szűk nadrágja zsebébe gyúrta a pénzt.

– Nem kell – válaszolta Várad, és elindult.

– Legyen egy jó estéd. Menj haza, melegedj meg, és igyál valamit az egészségemre – vetette még oda a tanácstalanul utána bámuló, toporgó lánynak.

Átment az úttesten. Jobbra nem messze, a Futó utca sarkán egy asszony perelt kiabálva egy meg-görnyedt, bal kezével a házfalnak támaszkodó férfival, az utca fölött kifeszített kábelén függő első világtűtést fénykörében. Elhaladt a játszótér mellett. Az itt-ott kitéremkedő, néhol kibontott, rozsdás drótkerítésen belül három kutya vihancolt, csaholva kergették egymást az elárvult játékok és a csenevész fák között, gazdáik – egy középkorú férfi, egy fiatal nő meg egy idős, te-rebélyes asszony – a bejárat mellett beszélgettek. Három loboncos, szűk szárú farmert és műbőr-dzsekit viselő siheder fiú ült a hintákban, lábuk mozgásával ringatták magukat, rövid, éles nyirkosításokat csalva elő az egymáson elforduló fémekből. Kitartóan vizslatták a szemközti templom sarkánál a házfalnak dőlve állógóló két kurvát. Egy literes borosüveget adogattak egymásnak, és nagyokat kortyoltak belőle. Az alkohol bátorságot öntött beléjük; annyit nem, hogy engedve érdeklődésüknek és vágyuknak, legyőzve féltékenységüket átmenjenek a nőkhöz, ám eleget ahhoz, hogy kötekedjenek, rájuk füttyögjenek, hangos vihogások közepette eseteljenek, mi mindent tennének velük, persze mindezt készen a bármikori eliszkolásra, ha esetleg úgy fordulna a helyzet. Várad mosolygott rajtuk. Hajdani nagyhangú, ám alapvetően szegénylős önmagát látta bennük. Még mindig a lány elképedt arca

motoszkalet benne, s ezzel együtt ritkán tapasztalt derű és megelégedettség töltötte el, mint aki valamiféle kínzó adósságot törlesztett váratlanul, mintegy hirtelen kilépve ezzel a mindennapok szűk és mély kerékvágásából. Ezen az sem tudott változtatni, hogy visszanézve látta, a lánynak természetesen eszébe se jutott hazamenni, úgy lépegetett fel-alá a járda szélében kuncsaftva várva, ahogyan a vele való találkozás előtt.

– Tudod, kisfiam, hogy bármit megteszek, amivel segíthetek rajtatok egy kicsit – válaszolta az anyja, amikor azt tudakolta tőle, mivel győzte meg Bugeznyác. – Én kifelé megyek az életből, nekem nem kell már semmi. Mondtam is a Jancsinak, mindenem megvan, amire egy magamfajta öregasszonynak szüksége lehet. A nyugdíjat beosztom, elég ennyivalóra meg rezsire, néha nektek is tudok adni, ha megszorultok, és egy kevés mindig jut az unokáimra is. Mit akarhatnék többet erre a kis időre, ami még hátravan?

Ébren találta, mikor hazaért. A második világháborúról szóló, Végjáték a Duna mentén című dokumentumfilm-sorozat egyik darabját nézte éppen a tévében. Várad látta, hogy belemérik; bizonyára emlékek élednek benne, képzetben ott jár a légvédelmi szirénák visításától hangos egykori Budapesten, sokadmagával szorong a félhomályos óvóhelyen a becsapódó bombák robaját hallgatva, egyszóval újraélt gyermekkorát. Hagyta is. Egy puszit nyomott a homlokára, aztán kiment a konyhába, megmelegítette a tűzhelyen egy fazékban álló gulyásleveset, szedett egy tányérral, szelt hozzá egy vastag szelet kenyeret, és komótosan megette. A hűtőben talált két üveg Kőbányait, az egyiket felnyitotta a fogával, és bement a szobába. Lassan, kis kortyokban itta. Csendben megvárta, míg véget ér a film, csak utána kezdtek beszélgetni.

– Hagyd már a francba ezt a marhaságot – csattant fel, mert mindig kihozta a sodrából, ha anyja az elmúlásról beszélt megadóan – ami egyébként szokása volt –, mintha az ő korában más dolga se lenne az embernek, mint begubózni és várni a halált.

– Hatvanfele hazafele, így mondták régen az öregek.

– Na ja – mondta metsző gúnnyal a hangjában Várad. – Baromi bölcsek voltak. Minek várni azt, ami így is, úgy is eljön?

Mosoly suhant át az anyja arcán, megérezte fia harsány szavai mögött meghúzódo tanácstalansággal vegyes aggodalmát, ami hízelgett neki.

– Nem várom én, de tetszik, nem tetszik, fiatalabb sem leszek. Ti azok vagytok, nektek haladni kell. Azt mondta a Jancsi, ha én is megyek, a nekem járó keretet is ki tudjátok váltani, azzal együtt nagyobb dolgokat is vehettek, ha úgy gondoljátok.

Várad örömmel nyugtázta, hogy anyja mit sem tud a kínálkozó munkalehetőségről. A jelek

szerint Bugeznyác arról nem beszélt neki. Hálás volt érte. Babonából – meg persze a meghíúsulástól való félelem okán –, úgy gondolta, jobb, ha senki sem tud róla.

– Úgy döntöttem – mondta az anyja –, valutát veszek abból a pénzből, amit a temetésemre tettem félre.

– Nem kell – válaszolt határozottan Várad, bár ahogy kimondta, végigfutott benne, bajosan tudná kölcsön nélkül összekaparni a szükséges pénzt, hacsak nem kérne fizetési előleget a munkahelyén, ám a lópatájú Luciferhez is szívebben fordult volna segítségért, mint a főnökéhez.

– Ne vitatkozzunk ezen – keményedett meg az anyja hangja. – Így lesz és kész. Majd visszadjátok, ha lesz miből. Figyelj ide, Simon – folytatta most már szelídebben –, békülj ki az Idával. Átjött ma is, nem sokkal az után, hogy itt volt a Jancsi. Cíngölte a két gyermeket kezébe. Kesereg. Szerintem bánja már, hogy civakodott, csak nem tudja, mit csináljon, hogy rendbe hozza a dolgokat.

Várad Simon elektroműszerész, a Gelka Vállalat dolgozója ült az öreg fotelben, tekintetét anyja a tévé képernyője által oldalról megvilágított arcára függesztve, és az járt a fejében, amire végig az este során – az ösztönös problémakerülés ékes példaként – nem gondolt, s amire az elhangzottak kíméletlenül ráirányították a figyelmét, hogy az utazás és az azon keresztül adódó lehetőség feltétele, hogy hazamenjen és beszéljen a feleségével. El kellett ismernie, csinos kis csapdába került, ami akkor sem sikerülhetett volna tökéletesebbre, ha az asszony maga gondolja ki. Felhajtotta a maradék sört. Örlődött egy ideig. Gyorsan belátta, nincs választása, csak a mesében lehetséges menni is meg nem is, vinni is ajándékot meg nem is, valójában a sorsnak, amellel hogy kiszámíthatatlan, alapvetően kufárleke van, előbb vagy utóbb mindennek megkéri az árát. Most, lám, előbb követeli tőle adott szavának megmását. Várad, akivel eddigi élete során – ha lehet ilyet mondani – az elégségesnél többször fordult elő, hogy büszkeségét, eme számára oly becses portékát kellett feláldoznia, egykedvűen vette tudomásul az ismerős helyzetet. Kicsit meg is lepte, hogy elmaradt a tehetetlenségéből fakadó düh és a legyőzöttség érzése, melyek hasonló esetekben külön-külön vagy egyszerre – véletlenszerű vegyülésű elegyet alkotva – el szokták tölteni. Tartott még benne az elmúlt órákban tápot kapott bizakodás, valószínű ez lehetett az oka.

– Majd meglátjuk – mondta kesernyés mosollyal, és anyja láthatóan örült ennek a válasznak.

– Meddig fog ez tartani? – kérdezte a felesége. – A nagy elvan az óvodában, nem muszáj őt ebéd után hazahozni, a kicsit viszont nincs kire hagyonom. Anyádnak jönnie kell velünk, megkér-

deztem Erzsikét meg a Katit is, de egyikük sem ér rá.

Hátát a hűtőszekrénynek vetve állt az asszony. Egy konyharuhát gyűrűlt a kezében kényszeresen. Nyúzottnak és esetletnek látszott. Szeme vörös volt a kialvatlanságtól, tekintetében szomorúság bujkált. Várad kabátban ült az asztalnál, cigarettázott. Noha nem sokkal előbb, amint némi tépelődés után bement a házba – nem tudta kihagyni a kapualjból nyíló első lakásban lakó Makrai, a sunyi, gonosz, az orrát mindenbe beleütő házmester bosszantására kínálkozó alkalmat, lábával kissé rásegített az önmagától lassan vánszorgó, nehéz kapuszárny csukódására, hogy az az egész házat betöltő, visszhangos robajjal csapódott be –, és átvágott az udvaron, megfogadva, tartja magát elhatározásához, csak a leg-szükségesebb kommunikációra szorítkozik, nehogy a felesége azt higgye, a dolgok illetően alakulása egyszersmind bármit meg nem történtté változtathat, ám most úgy érezte, fokozatosan elgyengül. Belépve a lakásba, amit átjárt a százados falakból elnyomhatatlan áradó doh, a sült olaj és a kifőzött, száradó pelenkák keveredő, kiszellőztethetetlen szaga, látta, az asszony készült az érkezésére. Külön-külön tányérok pírítós volt az asztalon, megpuolt főtt tojás meg vékonyra szeletelt, aranybarnára süített húsos szalonna, a gömbölyded üvegkancsóban tea gőzölgött, tetején citromhúsdarabok lebegtek. Felesége arcán halovány, megkönnyebbülésszerű árulkodó mosoly suhant át Várad láttán. El is indult feléje, ám pár lépés után a férfi egykedvű ábrázata, meg az, hogy zsebre dugott kézzel lecövekelt, miután betette maga mögött az ajtót, megtorpanásra készítette. Zavartan felkapott egy konyharuhát, s mintha nem tőrne halasztást, törölgetni kezdte vele a konyhapultot, majd néhány kapkodó mozdulat után abbahagyta, hátrébb lépett, és nekitámaszkodott a hűtőszekrénynek. Várad megsajnálta az asszonyt. Ugyan átfutott rajta, hogy hajthatatlannak kell maradnia, hisz ami történik, része a játszójának, s ha elgyengül, rövid időn belül ott folytatódik minden, ahol néhány napja abbamaradt, mégis túl kegyetlennek érezte ezt a hideg szótlanyságot. Kettőt előre lépett, kihúzta az asztal alól az egyik hokedlit, kabátját magán hagyva leült és rágyújtott.

– Nem tudom – mondta –, de nem tarthat sokáig. Van valami embere a Janinak, őt kell megkeresni. Gondolom hamar elintézi.

Rövid mondatokban, nagy szüneteket tartva beszélgettek. Óvatosan. Mindketten ügyeltek rá, véletlenül se hozakodjanak elő semmivel, ami a minapi konfliktusra vonatkozna. Az asszony a még alvó gyerekekről beszélt, azt mondta, kérdezzék, hol van az apjuk, s ő nemigen tudja, mit válaszoljon nekik. Várad a praktikus oldalát ecsetelte a dolognak, miszerint fogalma sincs róla, elengedi-e a főnöke, és ha nem, el tud-e slisszolni, és mikor.

FERDINANDY GYÖRGY

A nap, amikor elvesztettem a szüzességemet

Nem tegnap volt. Akkor ma nem is tudnám elmesélni. Réges-régi eset. November hetedikén történt, az októberi forradalom negyvenedik évfordulóján, és ebből bárki kiszámíthatja, mennyi ideje. Október, november! Egy kicsit összekeverednek a fejemben a hónapok. Franciaországban különben sem volt pirosbetűs ünnep az orosz forradalom.

De hát november hetedike abban az évben vasárnapra esett. Aznap dördült el a Potyemkin cirkálón az emlékezetes ágyúlövés, és hát, mondom, én is aznap. Igen.

Hogy miért olyan későn? Ki értené meg ebben a rámenős világban, ahol mindent szabad, amit lehet! Ahol autón száguldoznak és főbérletben élnek tízenéves gyerekek!

Nehéz megmagyarázni, hogy nekünk nem volt kéglünk, és a múlt század közepén nem jártak gépkocsin csak a miniszterek. Azt, hogy megdugni, mi még úgy mondtuk: szobára vinni. Mi még szobának hívtuk a lényegét.

Volt persze más is a pakliban. Mert mi anakidején úgy tudtuk, hogy nem mindent szabad, amit lehet. Az erdőben nem lombok zöldelltek, hanem tilalomfák. A lányok egy nyelvespuszítól is teherbe estek. Folytassam-e? Sötét idők. A legtöbb férfi soha nem látta pucéran a feleségét. Még szerelmeskedni is csak sötétben lehetett.

Bizony. Más szelek fújtak ötven éve. Odakint a mauthnerben, a mai zöldövezetben, kéz a kézben sétáltak a párok. A kukkolók hiába pedáloztak a Városligetbe. Hiába hegyezték a fülüket.

A legnagyobb akadály azonban nem a lakásínség volt és nem a tilalom. Mégcsak nem is a tiszta férfiúság, aminek könyvtárnyi irodalma van.

Könnyű lenne azt mondani, hogy a félelem. De ez így, egy az egyben, csak félig lenne igaz. A legnagyobb visszahúzó erő a légkör volt, ez az egész kib...t nagyvilág, ahol egy fiatalnak semmit, de semmit sem lehetett.

Egy szó mint száz: az én kamaszkoromban mafliák voltak a hozzám hasonló fiatal emberek.

Burjánzóttak a mindenféle babonák és tévhitek. Nehezen vonta ki magát a hatásuk alól az ember. Végül is olyanok hirdették, akikben megbízott. Orvosok, lelkipásztorok. *A művelt és jellemes ifjú* világhírű szerzője például kimutatta, hogy a maszturbálás a szellemi képességek elsovradásához vezet. Önkielégüléskor – magyarázta egyik tanárom – az agyvelő a hátgerincen és a péniszzen keresztül elhagyja a szervezetet.

Az ember dobálódik a szavakkal. Kinek jutna eszébe, hogy ezeket anakidején még csak használni sem illett. F...a például tudtommal nem volt az iskolában senkinek. A pénisznek kénes illata volt, a hímvesszőről nem is beszélve. Mert a vessző, ugye, áll. A füttyje pedig nem állhatott senkinek. Akármilyen hihetetlen, alig ötven éve felnőtt férfiak bögyörkének becéztek a nemi szervüket.

Állandó félelmek forrása volt, hogy mi lesz, ha elfolyik a velő és kiszárad az agy. *A tiszta férfiúság!* Tisztátalan és undorító dolognak tűnt a szerelem.

Akadtak azonban az ilyen elméleteknél is gyötrőbb gyakorlati részletek. Például, a szagok. Nem tudom, miből szótték az én kamaszkoromban a harisnyát. Valami műrostos anyagból? Vagy a lábbelik nem levegőzték? Tény, hogy amikor levettük őket, penetráns lábszaga volt mindenkinek. Hiába mostuk és hiába sikáltuk őket, az izzadság beleette magát. Lucskos lett. Amikor pedig kihúlt, megkeményedett. Volt úgy, hogy ollóval vágtam le a strimflimet.

Elnézem a képernyőn ugráló hősszerelmeseiket. Zokszó nélkül üzekednek, olyan pajzán pozitúrákban is, ahol közel kerülnek egymáshoz a zoknik és a fejek.

No és a haj! Nem lehetett csak úgy belemarkolni, vagy megsimogatni. Amíg nem voltak elektromos hajszárítók, senki se mosott túl gyakran fejet. A vizes hajból megfázások lettek, mitöbb, agyhártyagyulladás. Ha megszáradt, a fejbőr hámlott, viszketett. Az idősebbek emlékeznek rá, hogy a korpa belepte az ingeket.

A párizsi metróban sűrű rétegekben lebegett a zsírslág az Odeon és a Gare de l'Est között. A

franciák alacsonyabbak voltak az én időmben, pont az orromig értek a fejek.

Léteztek persze akkor is hasznos tanácsok, csalfinta módszerek. A lányok esővizet gyűjtöttek a hajmosáshoz, vagy kamillateában áztatták a fejüket. Arról nem tudok, hogy mit csináltak aszályos időben. Hogyan tisztálkodtak csapadégmentesen! Egy öreg barátnőm szerint ecetes vízben. Tényleg, az első menyasszonyomnak az emlékeimben mindmáig ecetillata van!

Érdekes, hogy a bűdös száj – ami ma általános – alig létezett. Talán mert kevesebb húst evett az ember. Vagy csak úgy általában kevesebbet evett. De lehetséges, hogy a szájszag csak akkor létezik, ha nincs mindenkinek.

*

Egy szó mint száz, női társaságban minden ifjúember szenvedett. Arról nem is beszélve, hogy a legtöbb lakásban nem volt fürdőszoba. Párizsban még a világháború után is a folyosó végén, a csapnál kellett mosakodni.

Úgy, mint a kútnál. Vagy lavórban lavírozni magának egy kis vizet. És nemcsak a felső emeleten. A polgárok mindenfélét tároltak a fürdőszobában. Cipőt, kalucsnit. Vidéken nyúlketreceket.

Nálunk néha melegítettünk egy fazék vizet. A gatyáját legfeljebb hetenként mosta ki az ember. A téli ruhát ősszel tisztítottuk, a nyárit tavasszal. Amikor a zálogházból (a zaciból) hazakerkezett.

Ami engem illet, azt, hogy hányszor ültem kádban, meg tudom számolni a két kezemen. A zuhanyról pedig azt mondták még nemrégiben is, hogy egészségtelen. Lemossa a bőrről a védőrétegeket.

Hát csak így. Ne szépítségük: piszkos volt az ember. Ápolatlan. Nem mertem volna csak úgy lehúzni a gatyámat kamaszkorom keserves éveiben.

Soha nem felejttem el: a párizsi lányok melltartóján sötétszürke volt a nehezen mosható, gumirozott vászonanyag. Nem ok nélkül találták fel Galliában a szagosvizet.

Márpedig ez itten a lényeg: a készenléti állapot. Mert az ifjúság idején váratlan minden kaland. Aki nem készül fel rá, hoppon marad.

Más: kamaszkorában hol iszik, hol pedig dohányzik az ember. Mértéktelenül, amatőr színvonalon. És szájkodik. Ami ugyancsak elriasztja a gyengébb nemet.

Hol pedig náthás. A nemek érintkezésében a takonykór külön fejezet. A meghűléseknek széles skálája van az emlékezetemben. Ősszel-tavasszal még csak csepeget az ember orra, mint köd a fákról vagy olvadáskor az eresz. Zsebkendővel alkalomadtán száríthatni lehet.

Télen azután válságosra fordul ez a csepegés. A zsebkendők tartalma átút a kendőn és zseben. Ha pedig túl sűrű a takony, beleszárad. Léptenyomon recseg.

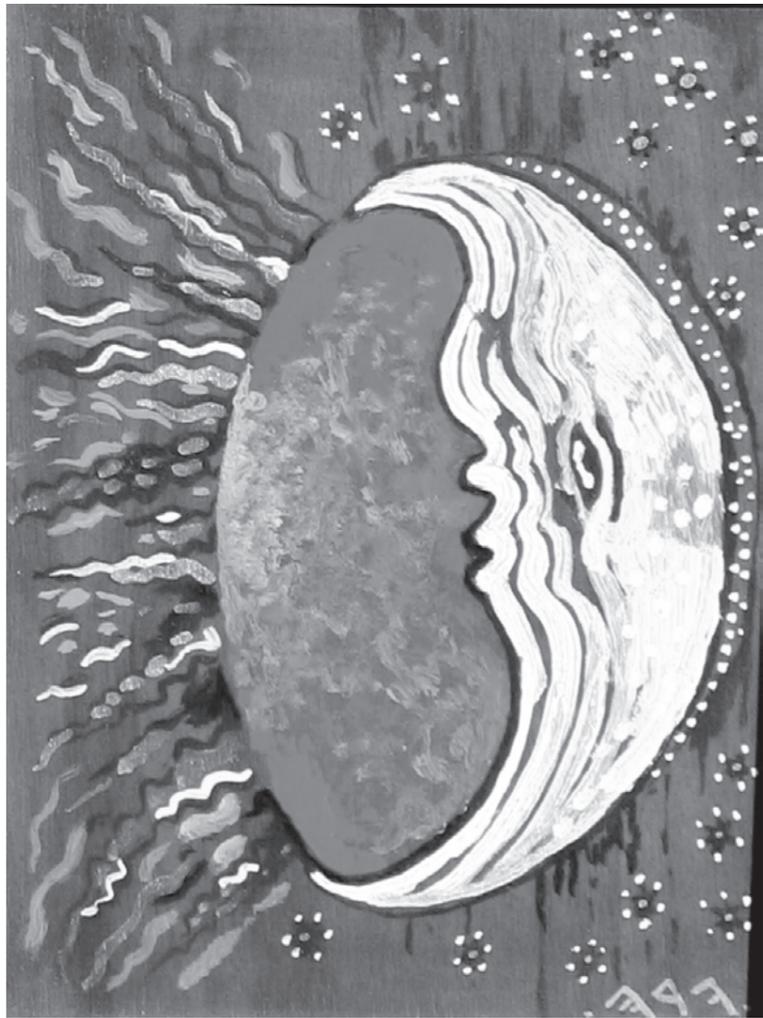
Allergiák nem voltak a boldog békeidőkben, nem tüszögtek léptenyomon egymás arcába az emberek. De az orrát már akkor is ki kellett fújnia mindenkinek. Orrfúvásakor ne trombitálj! – intettek a tánc- és illemtanárok. Tangózni és prüszkölni egy kalap alatt akkor sem lehetett.

Egy kamasz ráadásul sosem éber. Hol éhes, hol szomjas. Máskor meg elalszik. Mindig van valami nyomós ok. Hogy ne kezdemenyezzen nemi életet.

*

Olyasmi ez, mint a légikeresztség. Későn vagy korán, előbb-utóbb átesik rajta az ember. Egy nap én is a nyakamba szedtem a világot, faképnél hagytam a régi életemet. A pincét, ahol negyedmagammal nyomorogtam, a vízcsapot és a mauthner. A tilalomfákat, a művelt és jellemes ifjak épülésére írott rezponzum-gyűjteményeket.

Párizsba kerültem, szóbam lett, életemben először. Különbejárát: a kapuban nem ültek vér-szomjas házmesterek. Ágyam volt, íróasztalom. Szekrényem: polcok, akasztók. Üresek. És egy hófehér mosdó, hideg és melegvíz. Ovális tükör a csap felett.

Hold és nap násza

A szokásait azonban nem tudja csak úgy, egyik napról a másikra levétközni senki. Sokáig itt is csak hétvégén mosakodtam, és innen se szívesen vittem mosodába a fehérneműmet.

Az aggályaim is megmaradtak. A koszt bőseges volt, és dolgozni se kellett. Egy fiatalember – ha akarta, ha nem – spontán magömlésben szenvedett. Ez már a hadseregben is így volt. Hát még egy ilyen elit helyen!

Lányokat se próbáltam felhozni a szobámba. Nyolcvan diák élt az épületben, de az első időkben tudtommal nem próbálkoztam ilyesmivel senki sem. Tartottam tőle, hogy ha rajtakapnak, kizár az egyetem. Hogy tilos. Pedig ilyesmit soha nem állított az ösztöndíjadó szervezet.

Azért mégsem volt teljesen alaptalan ez a félelem. Minden nap végig kellett mennünk a *Leányanyák* előtt. Ide zárták be, aki teherbe esett. Hogy a csábítókra mi várt? Nyilván egy másik ugyanilyen épület.

Másrészt, meg voltam győződve róla, hogy egy rendes lány nem is jönne szobára velem. Legfeljebb valami könnyű nőcske. Valami f...szpörgettyű! – legyintett Bandi bácsi, a nevelőtanár, aki mégiscsak jobban ismerte nálam a helyzetet.

Hát ez így is maradhatott volna sokáig. Ahhoz, hogy egyről kettőre jussak, kellett egy másik kaland.

Akkor már volt barátnőm, és volt egy kismotortom. Felhozni persze őt sem akartam. Sétáltunk, kéz a kézben, mint a napkeleti szerelmek.

November hetedike azonban – mintha már mondtam volna –, abban az évben vasárnapra esett. Elhatároztam, hogy Clo-t, aki – mondanom se kell – francia lány volt, kirándulni viszem.

Sütött a nap, a bulvárokon már sárgultak a levelek. Kint várt, a leánygimnázium előtt. Baboskendőt kötött a fejére, kockás szoknya volt rajta, rózsaszínű kabát és napszemüveg.

A kirándulásból azonban semmi se lett. Alig indultunk el, kicsúsztam alólam a motor egy nyálkás fahídon. Nem volt nagy esés, de az első. Alltunk az árok partján, reszketve, csuromvizesen. – Menjünk hozzá! – javasolta a lány. – Haza így nem mehetek.

Vértett a csuklóm, és a bal fülem cipónagyságúra dagadt. Clo visszaült mögém, és én csak akkor vettem észre, hogy a térdem még mindig remeg.

Magunkra zártuk az ajtót. Kimostam a sebeimet, és a rózsaszínű kabátkát, ami tiszta fekete volt. Az ingem kiszakadt a hónom alatt, és a lány szoknyája is elrepedt.

Tűt kerestem, befűztem a cérnát. A sors pazar ajándéka volt ez a baleset.

*

Vannak apróságok, amikre máig is jól emlékezem. Szavakra főleg. Azokra, amiket ez a kis francia lány tanított meg nekem.

A gyors – korai – magömlésről akkor már olvashattam valamit. Rettegtem tőle, mintha ez lett volna a szerelmekre leselkedő legnagyobb veszély. Később sem adtam soha egy lány kezébe a péniszemet. Most azonban nyilván megfelekeztem erről a biztonsági rendszabályról, mert kis barátnőm – soha nem felejttem el! – felsikított: – Édesem! – suttozta. – Idenézz! Pacsit adott!

Ügyetlen szerető lehettem. Emlékszem, szivaccsal itattam fel a lány combjáról a spermát, a diákokthozban minden szobában voltak ilyen nagy, sárga szivacsok. Nem szabadultam a gondolattól, hogy a geci valami bűdös és undorító dolog. Nagykorú voltam, és még mindig nem látam közelről p...t. És csak vénségemre hagytam, hogy a tisztelőim a szájukba vegyék a hímtagomat.

A Vespa nem indult be este, gyalog kellett hazakísérnem a kedvesemet. Végigmentünk a leányanyák rácsa előtt, behúztam a nyakam.

A szobák között vékonyak lehettek a válaszfalak, mert szomszédom megkérdezte, hogy hányszor. Azokban az időkben azt, hogy *elment az ember*, úgy hívták, numera. Nem mondtam meg neki, pedig számolgattam én is. A teljesítmény! Ez is azokhoz az évekhez tartozott.

Micsoda zűrzavar! Azon kapom magam, hogy szégyellem leírni a dolgokat. Pedig másképpen ezt nem lehet. Mással foglalkozzon, akit zavarnak a tények és a szavak.

Szép nap volt. November hetedike, vasárnap. A beteljesülés, a vágyak és a sóvárgások évadja után. Megtanultam, hogy ha valakit – ma így mondjuk – megdug az ember, attól még nem hal meg a szerelem. Eppen ellenkezőleg! *A tiszta férfiúság* írója ebben is emlegeteset tévedett.

Hát csak így. Ez van, ennyit ígértem. Aki mást várt tőlem, valami tündérmesét, avagy sikamlós, pajzán részletet, rossz helyen kereskedett.

Senkinek semmi köze hozzá, hogy hogyan vesztettem el a szüzességemet.

1.

Minden szerelmünk idült messzeség:
mint a világ kincsét, magát kitárja,
rárajzolva saját hitét a tájra,
hogyan ölebe hajtsa fejét az ég.

Egyszerre tágul ki az értelem
a bensőnkől megnyíló érzellemmel,
mintha csak így nyerne csatát az ember
itt, ahol vele hal a végtelen.

A szívdobbanás úron átszakad,
a csillagszemek fönnvirrasztanak,
mint útvesztőben követendő fényjel,

az emberből mégis kihál a fény
a horizont buktató égővén,
hol hegygerincek hajlanak a széllal.

2.

Hegygerincek hajlonganak a széllal,
olyan súlyokat visel a világ.
Az ember is csak herdálja magát,
szerelme Istenével sosem ér fel,

hogyan megváltsa arcát ezer hiánytól,
ami a lángok mélyéből fakad:
az ölelésre hívó karokat
a hívó távlat veti ki magából,

s már alig számít, hogy szerettelek,
hogyan megéltük a megírt verseket
a köztünk haldokló erdélyi képpel,

ami önismeretünk otthona,
s akkor is az idő talpazata,
mikor a szív ráció ellen érvel.

3.

Mikor a szív ráció ellen érvel,
látóhatárt tör át a gondolat.
A szerelem annyi többletet ad,
hogyan látjuk azt is, amit soha ésszel

nem vehetne birtokába a szellem,
mert csak érzés nyithat rá ablakot.
A távlat foglyaként így maradok
szabad a hitemet taposó versben,

ami úgy játssza meg a messzeséget,
hogyan legbelül végtelen hiányt éget,
és kútja lesz a feneketlen ég.

Szerelmünk egyszerre minden és semmi,
magával saját hiányát teremti.
Áttörni az űrt sóhaj is elég.

4.

Áttörni az űrt sóhaj is elég,
amikor belénk költözik a távlat,
hogyan velünk teremtsen lelket magának
a csillagszemű, élettelen ég,

Isten csak az embernek adta meg
az érzelmek bódító kis csodáit,
otthonná ez a világ velünk válik,
nélkülünk csak bolyongó rengeteg,

ami isteni forgatagát játszva
az élet-halál rendjét fölfigyázza,
hogyan maradjon újratelemthető

a konok körforgás kálváriája,
ahol saját arca hull rá a tájra,
ha az égből kiszakad az idő.

GÁL ÉVA EMESE

Szonettkoszorú a szerelemről

5.

De az égből kiszakad az idő:
az ember lelkéből hiába épít
föl várakat a fenséges egésszig,
ha súlyosabb a semmi, mint a kő,

és a messzeség is mélybe zuhan.
Vesztett szerelmek, hitek börtönében
a hétköznapok rendje minden éden,
ahol a rab szava már hontalan,

pedig nem csak az érzelmek miatt
rombol bennünk börtönt a gondolat,
de minden ellen, ha a szabadságnak

gátat vet a szellem ege előtt.
Szívünk már halkán méri az időt:
csend dermeszti a józanodó tájat.

6.

Csend dermeszti a józanodó tájat,
mintha épp elhagynák az istenek.
A fájdalom még titkot rejteget,
lelkünket még ámitgatja a látszat,

s nem vallja be: kiforgatták magából,
mint fonákjára levetett ruhát.
Nélküle olyan póre a világ,
hogyan szégyenében önmagára gázol.

Mert hiába próbál az érzelem
áttörni az érzéketlen egen,
folytatással a hit hiába álltat,

hogyan a saját dzsungelébe vész,
s a szótagonként elhulló egész
lassan talpazata lesz a hiánynak.

7.

Lassan talpazata lesz a hiánynak
ez a múlt, keserves életünk,
amelyből minden ideál letűnt,
s holnapot magának aligha játszhat

ott, ahol birtokát herdálja régen
a nemzetáruló történelem.
Az Úristenbe fagy a végtelen,
ha nincs hazánk se a földön, se égen,

s testünk minden levágott része vérzik,
a szó éjen át piroslik a végig,
ha a létünkkel dobogó idő

orozza el otthonunkat a tájtól,
és szívig tarolt képet fest magáról:
ide eszmény már nem építhető!

8.

Ide eszmény már nem építhető!
Gyökerestől dönti magát az élet,
a szél akár szellemet is kísérthet:
az erdő hull, s alágörög a kő,

bár a megmaradás jelképe volt
a vízmosta medrekben és hazákban,
egy nemléti koptatható világban,
amit szerelmünk lopva birtokolt.

A hit, a többlet, minden tökély vágya,
ami fényt derengethet a világra,
hogyan bár megérintse az istenit,

eltéved ezer gondolatnyi gondban.
A szomjas ég pohara összeroppan.
s forrásvízzel már hiába telik.

9.

És forrásvízzel hiába telik
meg lelkünk-ölünk kelyhe, hite, álma,
ha féktelen a szellem szomjúsága,
kiüríti magát a végtelig,

és ezzel öli meg a távlatot,
ami mezsgyéje volt a képzeletnek,
hogyan levetkezzen minden talmi terhet,
amit a létezés reá szabott.

Az idő percről percre belénk dermed,
a múlt, jelen, jövő feleslegesnek
tűnik, ha egyre értelmet veszít

ezen a szellemsorvasztó világon,
itt már csak űröket fakaszt az álom,
s a szó, a vers, lélektől emberig.

10.

A szó, a vers, lélektől emberig
vonszolja sorsunk megtartó igéit,
homlokunk ege gyakran belevérzik
abba a tájba, amit elveszít,

mert szülőföldünk az a mérce már,
ami galaxisok hitelét méri,
hiszen a Föld csak addig marad égi,
amíg ráfeszül a látóhatár,

s míg oltalmazón pörgeti az űr
egy napszív fény-érrendszerén belül,
hogyan pulzusától lüktessen a távlat

legyen léte bármilyen céltalan,
a hitnek, vágyak küldetése van:
hogyan gyógyírja legyen a szomjúságnak.

11.

Hogyan gyógyírja legyen a szomjúságnak
a szerelem, minden élet kevés,
mert a lét szüntelen halálba vész,
míg a többlet csodája azzal álltat

nemzedékeket évezredek óta,
hogyan elérhetik a harmóniát,
amelyben összecseng a nagyvilág
ezer szívében földdobogó óra.

És dallama közös lelkünk zenéje,
ami az idő árnyékait fényre
hangolja át titkos sejtelmeken,

amelyek pillanatról pillanatra,
mint sejtek, épülnek a gondolatba,
ha rádöbbenünk, hogy ez szerelem.

12.

Ha rádöbbenünk, hogy a szerelem
a világnak az az illúziója,
amit emberi szívvel mér az óra,
hogyan átdobogjon történelmeken,

megértjük, hogy a lélek nem a tét,
csak motorja egy konok folytatásnak,
ami képes megmenteni a távlat
esendő, mindennapi Istenét.

Ha a fájdalomtól versek születnek,
leemelik a lélekről a terhet,
hogyan szellemünk újra szabad legyen,

és céltalanul is megmaradásra
kényszerítse hite, álma, hazája,
és a testünkbe oltott végtelen.

13.

Az a testünkbe oltott végtelen,
ami játssza a létezés csodáit,
lassan napjaink cellájává válik,
és magába zár végérvényesen.

Falát már régen szavak döngetik
sorsunkra ívelő kérdőjelekkel:
meddig bírja céltalanul az ember
ringatni az Úristen titkait

egy múlandó világ lélegzetén?
Arcunkon úgy alkonyodik a fény,
mintha árnya lenne a dobogásnak,

ami csillagok térképén remeg,
amikor ránk uszítják az eget,
hogyan belőlünk teremtsen Golgotákat.

14.

Ami belőlünk teremt Golgotákat,
az az Úristenben is fájdalom.
Innen és túl múltó tartalmakon,
szerelmeink hitünkre fölfigyáznak,

hogyan ne vesztegessenek el a gondok
egy hitvány világ torz játszmáiban,
a békéltető csend is hontalan,
ha szótól szöveg veszít horizontot.

Az árnyak súlya egyre nehezebb lett,
ahogy a távlatok megöregedtek,
és a lélek gyertyája szívig ég.

Már alig derengetjük a világot,
s bár fáj a lét, céltalanok az álmok,
minden szerelmünk idült messzeség.

15.

Mesterszonett

Minden szerelmünk idült messzeség:
hegygerincek roppannak meg a széllal,
mikor a szív ráció ellen érvel,
s áttörni az űrt sóhaj is elég.

De az égből kiszakad az idő:
csend dermeszti a józanodó tájat,
s lassan talpazata lesz a hiánynak,
melyre eszmény már nem építhető,

és forrásvízzel hiába telik
a szó, a vers, lélektől emberig,
hogyan gyógyírja legyen a szomjúságnak,

ha rádöbbenünk, hogy a szerelem
az a testünkbe oltott végtelen,
ami belőlünk teremt Golgotákat.

Negyven éve halt meg

TAMÁSI ÁRON

(1897. szept. 20.–1966. május 26.)

„Kívánhat-é ember többet...”

A két Küküllő táján született ember számára mindig fontos volt és maradt a hely, az a környék, ahonnan vétett, ahol nevelkedett, s amelyhez eszmélete óta, tudatos felnőtt-élete során mindvégig ragaszkodik, amíg itt él ezen a földön. És talán azután is.

Így volt ezzel Tamási Áron is, aki ugyan azt vallotta, hogy újra kellene születnie, le kellene vetnie a származásból eredő béklyót, egyet és mást el kellene felejtene (!), annak, aki eljön onnan, de szerencséjére – és a mi legnagyobb örömünkre – minden ilyen irányú próbálkozása, ha volt is, teljesen sikertelennek bizonyult. Olyannyira, hogy életművét teljesen kitöltötte a hazai útravaló, a falu – Farkaslaka –, és minden cselekedetét az itthoniak/otthoniak vigyázó tekintetének fényében vezette végig, s ez által beemelte a hazai kisvilágot a magyar irodalom főáramába.

Nem akármilyen életművet hozott így létre, hanem olyant, amely a halála után négy évtizeddel is páratlan és makulátlanul nemes.

(Jól sáfárcodtunk-e az örökséggel?)

Aki nem ismeri Tamási Áron szülőfaluját, és vele együtt a Székelyföld népét, jellegzetes gondolkodását, szófordulatait, gazdag hitvilágát, erős szenvedélyeit, derűjét, s borúját, aki nem látja, hogyan lehet egy néptöredék, egy tájegység szémszögéből magyar és egyetemes viszonylatokban látni és gondolkodni, láttatni és gondolatokat ébreszteni, az az ember nem élhet teljes értékkel.

Bőven van honnan merítenünk: Tamási prózai műveit elég gyakran kiadják, eléggé magas példányszámban; színpadi műveit egyaránt játsszák anyaországi, erdélyi vagy más szomszédos országokban; publicisztikai írásainak és egyéb kulturális megmozdulásainak is megvan a maig tartó hatása. Azon túl azonban, hogy az életmű (pontosabban: annak egy-egy vetülete) állandó iskolai tananyag, azon túl, hogy létezik és viszonylag élénk a Tamási-turizmus, hogy az írásos üzenet része a mindennapi életünknek, vajon látjuk-e az egészet? És jól látjuk-e? Értelmezzük-e a mondanivalót? Vajon képesek vagyunk-e arra, hogy – akár! – a jövőre vonatkozóan is tanulságokat fogalmazzunk meg belőle merítve és általa?

Most, az 1966. május 26-ára eltelt negyedik évtized végén, amikor ez az évforduló is ürügyet szolgáltat arra, hogy rá emlékezzünk, elgondolkozhatunk azon, hogy jól sáfárcodtunk-e az örökséggel? Vajon hagytuk-e, hogy lelkünkben munkáljon az üzenet? Vágy elhalkulni engedtük ezt a hangot, mely a miénk is, s amelyik olyan, mintha a lelkiismeretünké lenne?

Ilyenformán személyes kísérlet ez az írás, egyfajta kötelezettség lerovása, amelyet hirtelen nem tudok, és nem is akarok egyetlen műfajba sem besorakoztatni. Az életút és a frissen bezárult évszázad emlékezetes fordulópontjait követve nézek vissza a műre, elolvasva vagy éppenséggel újraolvasva a hátrahagyottakat. Nem egyéb ez, mint az általam hallható üzenet, amely – esetleg – másoknak is átadható lehet.

(„Jóízű ember volt, amilyenek mű vagyunk”)

Nem volt különösebben művelt és irodalomkedvelő a család, amelyből származom. Volt pár darab történelmi munka, pár agyonolvasott Jókai- és Mikszáth-regény, néhány vásári ponyva, melyeknek az első oldalai hiányoztak. A *hazaszeretet könyve* című munkáról például – bár a kartontáblái megvoltak – csak azt tudtam megállapítani, hogy 1912-be hozta Györfi Mártonnak Györfi Jakab, de kiolvasható volt belőle annyi, hogy megjelenése idején Jókai Mór még

élt, I. Ferenc Józsefen pedig Isten kegyelméből még igencsak legényesen feszült az uniformis, szó volt benne Árpád apánktól az újabb idők hazaszeretetéről mindenről, ami fontosnak tűnt az eltelt századokból. Wekerle Sándor, Széll Kálmán és Wlassics Gyula fotói szerepeltek az utolsó oldalakon, Wlassicsot jelen időben emlegetve, hogy *vall. és közokt. miniszterként* „a jövő alapját rakosgatja le (...) lelkesedéssel, buzgósággal munkálja a nemzeti köznevelődés ügyét”. A későbbiekben – amikor már magam is meggyőződhettem, hogy *azt a jövőt mégsem sikerült annyira tartásra alapozni, ahogyan elvárható lett volna* – megállapítottam, hogy ez a kötet valamikor a századelőn, talán éppen az 1900-as esztendőben látott napvilágot, de mindenképp 1903 előtt...

Emlékszem jól a nagyapám *Első Olvasókönyvére* is, a mai napig megvan, melynek megkopott barna kartonborítóján az áll, hogy: *katholikus népiskolák számára a Szent István Tártsulat megbízásából szerkesztette Bárány Ignác tanítóképződei igazgató XXVII. Kiadás Budapest, 1899. Ára 20 fillér*. Ez most azért került ide, s azért fölöttébb érdekes és említésre méltó, mert ilyen könyvből tanulhatott maga Tamási is. Szép, kalligrafikus betűkkel írta be Mócsi nagyapám a belső borítóra a nevét, mint boldog első tulajdonos, így: *Györfi Mózses I. oszt. tanuló*, alatta pedig a sorrendben következő második, a húga: *Györfi Margit 1905*. Kissé furcsa volt kezében tartani annak bizonyítékát, hogy régen elhunyt nagyapám is volt egykor gyermek, és meglepett, hogy a *Hamiltonba* sodródott Margit néniöl is maradt így valami emlék (az 1957-es angol nyelvű gyászjelentésen kívül) azon az 1928-as fotón, ahol *kalapos naccságként* látható egy *amerikai* parkban.

A többi könyv, illetve foszladozó füzetke, amolyan alkalmi szerzemény lehetett – detektívregények, vallásos brosrák –, szolgálólányok, iparostanoncok hozhatták magukkal szegényes batyukban, amikor a nagy „földmozdulások” idején hazakényszerültek a *messzi távolból*, még 1914-ben, '18-ban, '20-ban, majd '40-ben, s legutóbb talán '44-ben...

Tamási Áronról nem sok szó esett családunkban, csak annyi, hogy *van egy író*, aki az oroszok *béjvetelek*or kiment Pestre, s aki egyébként idevalósi, ehelyt Farkaslakáról való, hogy sok mindent írt, könyvet, színdarabot, arról, hogy milyenek vagyunk. Nagyapám azt is elmondta, hogy találkozott vele egyszer, még amikor legények voltak, s az apját meg jól ismerte. Tamás Dénesnek hívták. „Sok a Tamás a *szenesek* között – mondogatta. Egyiknek ilyen, a másiknak amolyan a neve, ugye, a mellék, azaz a csúfneve arra jó, hogy könnyebben meg tudja őket különböztetni a posta és a hatóság. Az az *i* betű csak cífráság, az írótság miatt van a végén. Rendesen Tamás Áron a neve. Annakidején Aronkának szólították. Dénós bá volt az apja, egy *magoss és kocac* ember.”

Néhai Kiss D. József, azaz Dombi Józsa bá pedig azt mesélte, hogy 1962 augusztusának elején, amikor Pesten jártak kint, Kiss Kálmán sógorunknál, egyik komájukkal, a Korondról való *Tófalvi Sándor Gondörrel*, felkeresték az író. „A koma jól ismerte, tán egyforma idősek is voltak. – Váhaloh a Déli pályaudvar környékén lakott, emlékszem, odaátal Budán. Jól elbeszélgettünk – mondta –, úgy, olyanformán, ahogy idehaza szoktunk, mint egymás között. Jóízű ember volt, olyan volt, amilyenek mű vagyunk. Nem látszott rajta, hogy felvágna, vagy ilyesmi, hogy *nagyoskodna* azért, mert ő író, közvetlen ember volt, és nép-szerű. Éreztük erősen, hogy közlünk valót...”

Aztán nem is írásainak valamelyike, hanem előbb a testvéröccsének a visszaemlékezései jutottak el a családunkba.

Tamási Gáspár *Vadonnőtt gyöngyvirág* című munkáját nagyapám szinte egyetlen lendülettel olvasta végig, s azzal a megjegyzéssel tette le, hogy bizony így volt, ilyen volt a falusi ember élete. Ez úgy 1970 táján történt.

A *Bölcső és bagoly* című életrajzi regényt már én szállítottam neki. Hasonló volt a fogadtatás. Ez valamivel később történhetett, talán 1972 januárjában vagy februárjában, mert azok a régi falusiak többnyire télen olvastak, amikor már levágták a disznót, s a koradélután óráiban, marhakúrálás közben, vagy a hosszú esteken bőven akadt idejük ilyen úri haszontalanságokra... Az öregek között szokás volt megbeszélni az olvasmányokat is, persze nem részletekbe bocsátkozóan, hanem szűkszavúan, ahogy az a komoly és bölcs emberekhez illik. Pontosán emlékszem, hogy amikor kölcsönadta a könyvet a szomszédnak, annyit jegyzett meg, hogy *nem igaz, ejsze, minden, ami benne van, de mégis olyan az egész, mintha megtörtént volna*.

(Nem megteremtette, hanem megőrizte azt a régi falut)

Farkaslakával, magával a látható és érzékelhető faluval csak elvétve találkoztam, ha átutaztam rajta, vagy akkor, ha valami iskolai kirándulás alkalmával, később magyarországi rokonokkal, magam is részt vettem a Tamási-turizmusban, mint látogató. Bejártam olykor a Szervátiuszék (apa és fia) által faragott emlékmű és a sír környékét, megnéztem közelebbről a két cserefát, a templomot, aztán felkerestem olykor a szülői házat is. Nem volt ott semmi különös, számomra legalábbis, olyan volt az a hely, amilyennek lennie kellett. Éltek még az író testvérei, jól látszott a folytonosság.

És halaszthatatlan iskolai feladataim közé tartozott, hogy szép sorban megismerjem az író könyveit. Majdnem minden fellelhető művét elolvastam abban az időben, némelyiket többször is. Talán a publicisztikai válogatás és a *Szülőföldem* című könyve maradt későbbre, mert ezeket csak a rendszerváltozás utáni időben adták ki változatlan és sértetlen szöveggel. Néhai kedves emlékü tanárom, Hermann Gusztáv jóvoltából pedig egyik-másik darabjában még vizsgálótam is. A *Vitéz lélek* és az *Énekes madár* szövegét a mai napig annyira ismerem, hogy egy-két próba után bármelyik szerepbe be tudnék ugrani. A tananyagban szereplő novellákból érettségi dolgozatot, egyetemi felvételit, regényeiről szemínáriumi dolgozatokat írtam. Úgy mond: kialakult a kellő, s a szakmában nélkülözhetetlen és átlagos tájékozottságom...

Legutóbb 2001 és 2002 körül kerültem ismét szorosabb kapcsolatba az életművel, amikor egy kötet szerkesztése szolgáltatott erre ürügyet! Az elem sorakozó fényképek, az írásos feljegyzések és a rajzok alapján én tulajdonképpen a falut ismertem meg ekkor, azt a Farkaslakát, amelyik egykor volt, és mellette azt, amilyené lett. Nyilvánvaló, hogy a korábbi falukép ismeretéhez elengedhetetlenül fontos volt Tamási Áron könyveit is újraolvasnom.

Gyakran szokták idézni az irodalomtanárok (szabadon), hogy ahogyan őt hozta és küldte a falu, legalább olyan mértékben teremtette meg ő Farkaslakát, viszont én úgy éreztem, hogy Tamási elsősorban nem megteremtette, hanem megőrizte azt a régi falut, ahol „...megállna a vándor, mert furcsa érzések támadnák meg. A szíve megmozdulna, s valami otthonos meleg érzés kelne tagjaiban. S ahogy beljebb és beljebb menne a faluba, furcsa módon s egyre jobban úgy találná, hogy kezdi otthon érezni magát. S minél jobban körülnézne, annál inkább nőne benne a gondolat, hogy nem vándorol tovább, hanem ebben a faluban letelepszik.”³ En ebben

a faluban valóban otthon éreztem magam. Csak akkor döböntem rá a valóságra, ott, a régi falu helyén, amikor egyik alkalommal valami kovácsoltvas kerítés mögött – az egykori *Felső Fancsaliak* utcájában – acsarkodó véreb figyelmeztetett erre. Mint valami új világ közeledő monstrumai, az idegen ízlésű legújabb házak roppant tömegei sárgállva fenyegetőztek az utca túl-felén, mintha arra készülneek, hogy az innenső oldalra vetülő árnyékkal agyonnyomják a szerényen meghúzódó vénházakat. Láthattam, hogy itt valami örökre véget ért.

Két esztendő múlva már egyik kezén is megszámálhatta az ember, hogy mi maradt a régi faluból, hány bennvaló. Hat. Öt. Négy. Három. Kettő. Mint egy végső szétrobbanás előtti visszaszámolás. A tavalyi évben pedig az utolsó Tamási-testvér is alámerült a farkaslaki földben és a kérlelhetetlenül múlttá fakuló időben. Ekkor kérdeztem vissza magamban, hogy vajon hallható-e még az üzenet?

(Mit gondolt volna az Ábelekről, akik magyar surgyelánoknak ministrálnak?)

Az utóbbi években, itt, Budapesten gyakran elmegegyek az Alkotás utcai ház előtt, amelyben az író élete két utolsó évtizedében lakott.

Mostanában éppen átalakulástól szenved ez a környék: a MOM helyén ma bevásárlóközpont és lakópark áll, szemben irodaházak épültek, a Kongresszusi Központ mögött meg éppen most készül egy hatalmas sport- és rendezvénycsarnok, a szomszédos utcákban pedig – itt is, ott is – látni, hogy bontanak egy-egy régi bérházat. A 51/B számmal jelölt ház, amelynek második emeletén az író lakott, a maga bauház jegyeivel olyan, mint egy üzenet a múlt század első évtizedeiből, amelyből egy letűnt életformát, egy korábbi ízlésvilágot sejtünk.

Vajon milyen lehetett ez a környék, amikor még honvédtemető volt a Gesztenyés-kert? Milyenek lehetettek az ötvenes és a hatvanas évek itteni első szocreál jegyei, amelyek hirtelen rátelepedtek a polgári köntösű környezetre? Vajon milyen boltokban vásárolt az író? Melyek voltak az általa kedvelt éttermek, kiskendéglők? Hová szeretett kijárni, feljárni a hegyekhez szokott ember, ha pihenni kívánt?

A ház falán emléktábla, amelyen az áll, hogy itt élt és alkotott élete utolsó éveiben Tamási Áron, állította a *Tamási Áron Alapítvány*, 1997. Ennyi. A házban már alig emlékeznek az ötvenes-hatvanas évekre és az író alakjára. Mondhatnám azt is, hogy a lakók vagy érdektelenek, vagy mogorvák. Az idősebbek megmutatják ugyan a lakrészt, ahol az író lakott, esetleg felhívják a figyelmet a bejárattal amúgy is jól látható márványablakra, a fiatalabbak azonban még ennél is bizalmatlanabban kerülnek odébb, mint ahogyan a házaló ügynökök, a szőrőlap-kihelyezőt meg az aktivistát szokás lerázni. Éppen kampányidőszak dűl, jut eszembe, amikor érdeklődni próbálok. Mindez nem sokkal az után történt, hogy két székhelyudvarhelyi (lelkes?) csoport éppen a szomszédos kerület egy hasonló bérházában ügködött holmi nyomtatványokkal, éppen *vendég-kampányolt*, amikor a véletlen találkozás során kiderült, hogy egyik társaság a jobboldalnak, a másik meg ellenzékének – nyilván a balnak – dolgozott *kül-* vagy *státusz-magyar* fellángolásból. Mindenesetre: a sajtó észrevette. Vajon mit gondolt volna erről a tragikomikus helyzetről az író, amikor látja az Ábeleket, akik magyar surgyelánoknak ministrálnak? Szóval: amikor becsöngettem *abba* a lakásba, nem történt semmi. Vártam egy kis időt. Ismét nyomtam a gombot, ám ekkor is változatlan maradt a helyzet. Valószínűnek látszott, hogy az új tulajdonosok épp nem voltak odahaza.

(A nyomdászok iránt mindig is tiszteletet érzett)

Az egykori írói otthon közelében lakó dr. Tasnádi Gábor az egyetlen, aki él a Tamási által felkért háromtagú végrendeleti kuratóriumból. Véle időben felvettem a kapcsolatot: megnyugtattott, hogy szívesen áll rendelkezésemre. Elmondta, hogy azokat az emlékeit, amelyeket még nem közölt az 1997-es centenáriumból alkalmából megjelent kötetben⁴, éppen mostanában készül rendezni, és papírra vetni. Ebből a könyvből választottunk és idézünk vonatkozó részleteket.

„Még a »kezdeti« tihanyi években, 1958-ban történt. Tizenöt éves voltam akkor. Baránszky Laci bácsi magával vitt engem Balatonalmádba, Tamási Áronhoz! Füredről vonattal érkezünk az almádi állomásra, onnan gyalog mentünk-kapaszkodtunk a Bajcsy-Zsilinszky utcán a domboldalon, amíg balról fel nem tűnt a Basilidesnyaraló, Tamási Áron feleségének, Alíz szülei-

nek a háza. Meleg, nyárutói délután volt, az árnyékos kertbe jól esett belépni. A ház melletti asztalnál egy magas, egyenes tartású, középkorúnál nem többnek látszó férfi állt fel az üdvözlésünkre. Napszemüveget, rövid ujjú fehér inget, világos színű pantallót viselt. A jó megjelenésű férfit talán színművészek gondolhattam, semmiképpen nem az Ábel írójának, akit képzeletem idős korúnak vélt. Laci bácsi »szervusz, Áron«-jára annyira meglepődtem, hogy megszólalni sem tudtam. – Már azt gondoltam, hogy nem találtok ide – mondta Tamási Áron, és helyet kínált bennünket.

Laci bácsi vitte a szót, kedvesen rólam is megemlékezve s megemlítve, hogy az *Ábel a rengetegben* és a *Hazai tükör* című könyveket már olvastam. – No, és milyenek találtad őket? – kérdezte Tamási (...) – Szeretni valóknak! – feleltem. – Figyelmedbe ajánlom az Ábel sorsának alakulását az országban és Amerikában is! – mondta. Az író közvetlensége némileg oldotta a megilletődöttségemet.⁵

A kapcsolattartás nem maradt abba, a lelkes olvasó, az akkor még középiskolás Tasnádi Gábor többször is az író közelébe került, mígnem, dacára a nagy korkülönbségnek, ez a kapcsolat szép lassan baráttá fejlődött.

„1963 őszén [Tamási] író-olvasó találkozóra hívtott a Gutenberg Művelődési Házba. (...) Elmondta, hogy bár az egészsége nem a legjobb, de a nyomdászok iránt – akik könyvei szedésével és nyomtatásával bajlódnak – mindig is tiszteletet érzett, s ezért fogadta el a meghívásukat. Ezután az életéről mesélt... Emlékeztem egy olyan mozzanatot is megőrzött, amelyet soha máskor nem hallottam, de nem is olvastam tőle. (...) Gimnáziumi éveim alatt, a *Zászlónk* nevű lap révén levelezett egy lánnyal, akit később megkeresett, hogy vele személyesen is megismerkedjen. – Becsöngettem az ismert címre – mesélte –, egy pöttöm lányka nyitott ajtót. Bemutatkoztam s megmondtam, hogy kit keresek. – Én vagyok! – válaszolta a lány. – De hiszen maga még ölbevaló! – Én is úgy gondolom: férfiölbe való! – vágott vissza az apró termetű lányka. Tamási Áronnak ez a levelezőtársa nem azonos Zsóka Júliával, akit az érettségit követően Gyulafehérváron ismert meg. Ez a »Júlia nevű szép és büszke lány« ugyanis – mint írja (...) – »olyan volt, mint a szerencsésen nőtt virágszál május végén.« Ennek a lánynak aztán »a kedvességét a harcra is« magával vitte.

A találkozó után, az elhúzódedikálások végzetével, odamentem Tamási Áronhoz. – Találkozásunk örömeire innunk kell valamit! – mondta, és átsétáltunk a közeli Palace Szállodába, a Rákóczi útra. Ennek hatalmas, régi stílusú éttermében az „innunk kell valamit”-ből végül vacsora kerekedett, amely után valósággal megnyílt (...). Ennyire beszédesnek őt soha máskor nem találtam.

Otthoni élményeiről szót, nemrég érkezett vizsgálata Farkaslakáról. Egészsége romlását azzal magyarázta, hogy Ágnes húga kertjében, kedves »hullóvackor fája« alatt elaludt, s a nyár végi, hűvösödő délutánon megfázott... Elmondta, hogy esténként a farkaslaki öregekkel sokat beszélgetett. – Minden második-harmadik villogó kedélyű, színes nyelvű; kerek történeteket meséltek – mondta. – Jó lenne már a tavasszal hazautazni további anyaggyűjtés végett. (...) Szeretnék egy könyvet írni a jegyzetek felhasználásával, a címe *Farkaslaki esték* lehetne. Csak egészség legyen...⁶

Ez az írói terv azonban csak ábránd maradt. „Karácsony előtt [1965-ben], 23-án látogattam meg. Megörült a *Szülőföldem* Szépművészeti Céh kiadású példányának. (...) – Jókori jött a Szülőföldem – mondta –, Ágotának adom karácsonyra. – S mivel tudta, hogy én könyveinek különböző kiadásait is gyűjtöm, elővett egyet a *Jégtörő Mátás* legutolsó kiadásából és azt »szeretettel és atyai barátsággal« ajánlotta. (...)

– Várj, adok még valamit – mondta, s íróasztalának egyik fiókjából előkeresett egy füzetet. – Évekkel ezelőtt a nyomdászoktól kaptam –, s átnyújtott egy negyvennégy oldalas, minden kiadói és nyomdai adatot nélkülöző füzetet, benne az ő *Jeles gyülekezet* című „színpadi lakodalmi mulatság”-ával, továbbá a *Csalán virágai* című írásával. Utóbbi »egy vidám film vázlatos története, mely egyben korrajz«. 1918-ban játszódik és az 1958-ban írott *Hopposi legények* című novellájának egy hosszabb és más műfajú változata.

Tamási Áronnak ezzel a két művével azóta sem találkoztam. Meglepett, hogy a Jeles gyülekezet (...) még az »összegyűjtött színjátékainak« 1988-as budapesti kiadásában sem szerepel, pedig ebben a gyűjteményben még az egészen rövid »jelenetei« is megtalálhatók. A könyvet kísérő tanulmány, illetve a bő jegyzetanyag sem tesz említést Tamási Áronnak erről a – minden valószínűség szerint 1957 után írt – színpadi művéről, amelyből hadd idézzem a lakodalmi sokadalom mulatságot záró énekét [ez volt T. Á. egyik kedvence]: *Hej, én édes jó Istenem, / Oltalmazóm, segedelmem, / Vándorlásban re-*

ménységem / Ínségemben lány kenyerem. // Vándor fecske sebes szárnyát / Vándor legény vándor botját / Hú magyarnak reménységét / Isten áldd meg az ő földjét.

Íróasztalától felállva ágyához ment. (...) – Gyengélkedem, ne haragudj, ledőlök – mondta. Nagy párnákra támaszkodott, háttal az ablaknak, hogy olvasni tudjon. Ágya belső szélén ott volt a telefon, kéznyújtásnyira (...), egy éppen olvasott könyv – amely engem nagyon elszomorított –, a májműködés élettanáról.⁷

Az utolsó találkozáskor, „[1966] június 2-án a Farkasréti temető közepűs ravatalozójában sokan köszöntünk el Tamási Árontól. Arca a ravatalon időtlennek tűnt, vonásai kisimultak. Közvetlenül a koporsó mellett ott állt a négy testvér, az egyik unokaöcs, Lepedus Béla, aki Mikóújfaluból érkezett, néhány rokon Brassóból, az özvegy, Basilides Sándor festőművész, Alíz édesapja, Nagy László, Fėja Géza... Láttam, amikor Gáspár bácsi megcsókolta halott bátyja kezét. (...)

Aztán lezárták Tamási Áron koporsóját, hogy azt Farkaslakán, a temetéksekor se nyissák fel többé...⁸

(A temetés egy csendes és méltóságteljes demonstráció volt)

Már nagyjából befejeztem ennek az emlékező és emlékeztető írásnak az összeállítását, amikor a véletlen úgy hozta, hogy találkozhattam *Albert David* tanárral, aki évtizedekig a fentebb emlegetett gimnázium tanára és igazgatója volt. Nem akartam még egy interjút belezsűfolni a szövegbe, mindössze néhány részletet kérdeztem meg – kár lett volna kihagyni –, hiszen maga is szemtanú volt, ott volt Tamási temetésén. „Nem voltak szervezett csoportok, mint ahogyan illett és kellett volna. A hatóságok nem járultak ehhez hozzá, de a vendégek, az egykori tanárok, az ismerősök inkognitóban, egyenként vagy kis csoportokban tették a tiszteletüket. Több ezer fős tömeg sereglett össze. Én magam is jelen voltam. Rádásul az is ártott a kegyeleti eseménynek, hogy aznap késő délelőtt hatalmas és tartós felhőszakadás volt, akkora, hogy gyakorlatilag szétmosta a tömeget, csak azok tudtak kitartani, akik befértek a templomba. Éreztük, hogy a belügyi szervek is erősen jelen vannak, fényképeznek, újságíróknak, az író ismerőseinek álcázzák magukat, és gyűjtik az információkat. A temetés egy csendes és méltóságteljes demonstráció volt, amely a párt béklyója és a bénító félelem ellenére is megnyilvánult. A sajtó is elég szűkszavú volt. A hivatalosságok nagy része kívárt, hiszen meg kellett érkeznie a felső utasításnak, hogy szalonképes-e az író? A hatvanas évek második felében egy szerencsésnek mondható nyitás következett, éppen ennek a küszöbén voltunk, csak éppen nem tudtuk, hogy a lazítás mekkora lesz, mikor és hogyan kezdődik? Ekkor jött el a diktatúra legliberálisabb korszaka, amelyben olyan dolgokról beszélhetünk, olyan feladatokat vállalhatunk az oktatás és a nemzetiségi kultúra terén, amelyekért pár évvel korábban még lecsukták az embert. Aztán körülbelül 1970-re sikerült elérni azt, hogy nyilvánosan és egyértelműen is állást foglalhassunk Tamási mellett. Ekkor kezdődtek a rendszeres Tamási-vetélkedők, játszani kezdtek a színházak és a műkedvelők a darabjait, minden fórumon fő helyen emlegették, ha jelentős írókról esett szó, neve és életművének *egy jelentős része* bekerült az iskolai tananyagba. Nyilvánvaló, hogy ez nem volt teljes rehabilitáció, csak amolyan kényszeredett engedelmény, amely valamit látni engedett ebből a hatalmas írói életműből. Számunkra a teljes Tamási-élmény csak 1990 után következett.”

SIMÓ MÁRTON

(Részlet egy hosszabb tanulmányból)

¹ Jakab Csaba – Márton László Attila: *Élet Farkaslakán*. Hét-Fő Bt. Budapest–Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2002.

² Fėja Géza in: Tamási Áron írásai és vallomási tükreben. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1967.

³ Németh László

⁴ Tamási Áron emlékkönyv. Szerk. Tasnádi Gábor. Trezor Kiadó, Budapest 1997. (TÁE)

⁵ TÁE, 96–97. oldal.

⁶ Uo., 102–103. oldal.

⁷ Uo., 115–116. oldal.

⁸ Uo., 118. oldal.

Néhai *Sztojka Ferenc* az ötvenes-hatvanas-hetvenes években Székelyudvarhely egyik legnépszerűbb fotósa volt, aki főleg a kiemelkedő események fényíró-krónikásaként alkotott jelentőset. Viszonylag korán elsajátította a színes fényképezés és a rövidfilm-készítés technikáját. *Márton Áron* püspök bérmáló körútjait, Udvarhely régi lakóit, világi és polgári eseményeit, jellegzetes épületeit megörökítő alkotásai felbecsülhetetlen értékűek. Az itt szereplő felvételeket *Bágyi Bencze* *Jakab* újságíró gyűjteményéből válogattuk, aki azzal a szándékkal vásárolt meg több száz filmkockát a Sztojka-örökösöktől, hogy azokat kötetben és CD-ROM-on tegye közzé. A Tamási Áron temetésének különböző mozzanatait ábrázoló felvételek most jelennek meg először nyomtatott formában. Köszönjük a közreműködőknek, hogy ezzel is segítették emlékező összeállításunk létrejöttét. T. Á. magángyűjteményéből való fotója *Wachler Klára* felvétele, vélhetően 1941-ben készült.

A Karoton című regény után újabb Faludy-mű, melynek magyar kézírata elveszett, és angolból kellett rekonstruálni. Az 1970-ben publikált Erasmus-életrajz a Költőfejedelem tudós oldalát csillogtatja meg, izgalmas bemutatása a legnagyobb humanistának és korának.

Erasmus fiatalkorában Artois, Flandria, Brabant és Hollandia területei mind a burgundi birodalomhoz tartoztak. Antwerpen, Bruges és Brüsszsel hatalmas, franciául beszélő városaihoz képest Rotterdam, Gouda és Utrecht – az északi holland városok – provinciálisnak és jelentéktelennek tünnek. A környékbeli művészek délen kényszerültek állást keresni, és a diákságnak is vándorolnia kellett, lévén Löwenben az ország egyetlen univerzitása. Akik megengedhették maguknak, Párizsig is elmentek.

A történészek sokáig azt tartották, hogy Németalföldnek a Rajna torkolata körül elhelyezkedő területei csak a függetlenség és a tengeri hatalom korszakában gazdagodtak meg. Az olyan tudósoknak köszönhetően, mint Pirenne, most már tudjuk, hogy a jólét már sokkal korábban megvalósult. A két egyszerű foglalkozás, a part menti kereskedelem és a heringhalászat jól jövedelmezett. A takarékos életmód és a Százéves Háború viszonylag korlátolt hatásai egyesült erővel járultak hozzá ahhoz, hogy a környék polgárai eljuthassanak az anyagi jólét egy olyan fokára, melyet francia szomszédok nem ismertek.

A tanulásban és a vallás terén sem maradtak el, holott a burgundi lovagok, akik képtelenek voltak középkori felfogásukat a változó realitásokhoz igazítani, a gazdag patríciusokat és a szegény parasztokat egyaránt alsórendű lényeknek tartották, akik az Isten által örök szolgálatra ítélt „nyomorú Harmadik Rendbe” tartoznak. Megszókták, hogy a németalföldi gazdag városiakat falusi fajoknak csúfolják, és kizárják őket a közigazgatásból, és mindezt egy olyan korszakban, amikor a szomszédos Szent Római Birodalom számos városa és Svájc összes városa önkormányzattal rendelkezett. Ennek ellenére úgy tűnik, hogy a változások idején eme polgároknak – akik a sörivőkra jellemző nagyképzű józansággal bírtak – nagyobb hasznára volt reflektáló és takarékos természetük, mint a burgundi lovagoknak a lovagias álmok és az udvari élet gyönyöre.

A francia-burgundi háborúk rövid idővel Erasmus születése előtt kezdődtek, és az általuk kiváltott lázadásokat, az éhezést és a kalózkodást is beleszámítva annyi évet tartottak, ahányat Erasmus Hollandiában töltött. A háború tulajdonképpen a régi és az új közötti konfliktust jelképezte. Merész Károly, Burgundia fejedelme a lovagi eszmék partizánja volt. Egyesíteni akarta Burgundia két részét, mégpedig azon francia tartományok bekebelezésével, amelyek elválasztották ezeket, illetve meg akarta hódítani Lotaringiát, Svájcot, Milánót, Velencét és Tirolt, ezáltal egy hosszúkas birodalmat faragva magának, középen az Alpokkal, egy birodalmat, amely holland, francia, német és olasz ajkú népeket fog össze. A fejedelem másik nagyszerű terve Konstantinápoly visszahódítása volt – ugyanolyan típusú lovassággal, mint amelyet a török hadsereg Nikápolynál (1396) és Várnánál (1444) szétvert.

Amikor Károly 1468-ban, Brugesben feleségtel vette Yorki Margitot, az összes lakodalmas vendégnek meg kellett esküdnie arra, hogy részt vesz a törökök elleni kereszties háborúban. Holott épp a vendégsereg házigazdája volt az, aki négy évvel ezelőtt elfogadta egy hasonló – II. Pius pápa által rendezett – kereszties háború vezetését, és aztán nem jelent meg Anconában, ahol a hadsereg, a flotta és a pápa várakozott rá. Károly egyedi személyiségéről árulkodik az is, hogy foglyul ejtve a francia XI. Lajost, minden lehetséges szempontból megalázta azt, majd hirtelen megszállta a lovagiasság, és szabadon engedte a királyt. Ekkor a talján diplomaták – akik közül néhányan már rég sejtették, hogy a fejedelem örül – fogadásokat kezdtek kötni a fejedelem közelgő bukására, száz az egyhez eséllyel. Az eset valóban végzetes következményekkel járt Károly számára.

Szokásában állt, hogy lefekvés előtt részleteket olvastasson fel a *Lancelot históriájából*. A hercegnek rendkívül régimódi felfogása volt, így számára a valóság és az álmok világa között is nagyon ködösök voltak a határvonalak. A naiv játékoság korlátlan szenvedéllyel váltakozott, a könnyes áhítat pedig bármikor vad büszkeségbe csaphatott át önára. Be kell vallanunk, hogy az ő udvara volt a legcsodálatosabb Európában,

FALUDY GYÖRGY

Rotterdam Erasmus

(részletek)

valamint költők, zenészek meg történészek mecénása volt (bár ezek közül a legnevesebb, Philippe de Commines, átpártolt XI. Lajoshoz). Lakomáin hatalmas süteményeket szolgáltak fel, amelyekbe törpéket, majmokat vagy kisebb zenekarokat rejtettek. Falain ott lógtak Dirk Bouts, Rogier van der Weyden és a van Eyck testvérek legújabb festményei. A kortársak azonban azt állították, hogy összességében elképesztően izléstelen volt.

Merész Károly ellensége, a francia XI. Lajos, aki a „Pökkirályként” volt ismeretes, mindenkifelett ravasz politikus és hűvösen gyakorlatias ember volt. Szinte hátborzongató leslátással mérte fel mások lelki alkatát, csálhatatlan megérzései határtalan türelemmel ötvöződtek, és minde mellett pártját ritkítva könnyörtelen és egyetlen ember volt. Károly udvarával ellentétben, a XI. Lajosé a koszról és az áporlatlanságról volt híres, meg a csúfszajú, pörlekedő és elszegényedett udvaroncokról. Lajost nem érdekelték a művészetek, és ideje sem volt ilyesmire. Politikai gondolkodása mégis annyira előrehaladt volt, hogy Franciaországban senki sem értékelte a történész Commines-en kívül, de azért az itáliai hercegek figyelemmel tartották, és hevesen vitatkoztak róla.

Míg Merész Károly a maga módján egy szenvedélyesen vallásos ember volt, úgy tűnik, hogy XI. Lajosból hiányzott az igazi áhítatos érzélem, hisz a keresztény doktrínát a legkegyetlenebb babonaszóval keverte. Azzal dicsekedett, hogy „egyetlen király sem fizetett annyi aranyat Isten kegyelméért, mint ő maga”, és százával gyűjtötte az ereklyéket annak reményében, hogy hátha eredményesen meghosszabbítja életét. Ott tartogatta az ágya mellett a francia királyok megkoronázásakor használt szent kenetet. A kenet eladdig sohasem hagyta el Reimset, de Lajos „a betegek olaja” gyanánt szándékozta felhasználni, ha valaha is szüksége lesz rá. Commines szavaival élve „számos férfi és nő bigottot” tartott fenn, hogy valaki állandóan imádkozzon Istenhez, hogy „a király soha se haljon meg”. Még Paulai Ferenc remetét is (akit később kanonizáltak) elraboltatta kalábriai barlangjából, mert azt remélte, hogy jelenléte mennyi áldást hoz. Paulai Ferenc aszkéta volt, mégpedig a legfélelmetesebbek közül való. Sohasem nyúlt pénzhez, mindig ülve aludt, mindenféle ételt elutasított, kivéve a gyökereket és egyes gyümölcsöket, és visított, ha nő látott. A király, ennek megfelelően megparancsolta apródjainak, hogy helyezzenek húsételeket a cellájába, majd álljanak őrt a kulcslyuknál, hogy lássák, ha a szent ember kísértésbe esik, vagy ha „egyéb durva illetlenséget követ el egyedülletében”.

Lajosnak esze ágában sem volt meghódítani Konstantinápolyt, és a Szent Római Birodalom területeivel, a Svájci Konföderációval, a Milánói hercegséggel, sőt a Velencei Köztársasággal kapcsolatosan sem voltak tervei. Hanem az volt a célja, hogy széteső feudális birodalmából egy erős, modern államot faragjon. Tudta: ahhoz, hogy ezt véghezvihesse, először is meg kell semmisítenie Merész Károly törekvéseit, és vissza kell szereznie Burgundiát Franciaország számára. Feladatát az „olasz politika” segítségével teljesítette, azaz olyan módszerekkel, amiket az olasz uralkodók több mint egy évszázadig alkalmaztak sikeresen, és amelyekről Machiavelli ötvenvalahány évvel később be is számolt.

Lajos elsősorban üldözésbe vette és százával akasztotta fel a birodalmában elfogott útonállókat. Ezáltal rendet teremtett az utakon, ami segített megteremteni a francia kereskedelem elsőségét Európában. Rosszul fizetett, de erős hadseregével elindította a francia katonai erőt a felémelkedés útján. Franciaország – bár később, mint Portugália és Magyarország, de valamivel hamarabb, mint Anglia és Spanyolország – Lajos politikájának köszönhetően állt be abba a törté-

nelmi vonulatba, amely az erős, autokratikus nemzeti állam felé tart.

Számos eredménytelen háború és számtalan összetűzés után – amelyekben Lajos ritkán kekkedett felül, mert míg a burgundi lovagok tudták, hogy miért harcolnak, saját nemesei távol álltak attól, hogy megérthették volna királyuk fura és taszító modernségét – Lajos türelmesen készülődött Károly meggyilkoltatására. 1477-ben, a nancy-i csatában Merész Károly elesett, és Lajos, mintegy kiengesztelvéen ellenségének lelkét, nagylelkűen temetést rendezett neki, méghozzá olyan pompával és izléstelen, aminőt csak maga Károly tervezhetett volna magának.

Németalföld népe a franciákkal tartott, a burgundiak ellenében, de a háború kimenetele nem sok hasznot hozott számukra. Lajosnak azért nem sikerült elfoglalnia Németalföldet, mert Máriát, Merész Károly leányát gyorsan hozzáadták Habsburg Maximilián herceghez, a jövődéli császárhoz. És ezáltal Burgundia birodalmának északi része, a „tenger menti síkság” a Habsburgokhoz került. Még néhány esztendőnyi polgári küzdelem után újból béke szállt a környékre, Szép Fülöp, Mária és Maximilián fiának uralma alatt, és beköszöntött a jólét is. De ami a szabadságot illeti, vagy a városi önkormányzat érdekében tett lépéseket, a polgárok rosszabbul álltak, mint a burgundi lovagok idején.

A klasszikusok ismerete, az elegáns stílus, a latin tökéletes uralása, az antik bölcsesség értékelése, az irodalomra, retorikára, jogra és plátónizmusra való hajlam: ezek voltak azok a fegyverek, amelyekkel a humanizmus kiállt a skolasztika ellen. És a skolasztikusok ezek ellen teológiai rendszereiket, latin averroizmusukat, dialektikájukat, orvostudományukat és az arisztotelészi tanokra és a természettudományokra való készségüket mutatták fel. Nagyjából a skolasztika szillogizmusai és a firenzei levelek, az Arisztotelészi kategóriák és az újplátónista álmok, a páduai agnoszticizmus és a humanista áhítat közötti polémia szabta meg a csata rendjét ebben a korszakban. És ez volt a humanisták által követett propagandahadjárat, legtöbbször csupán a tollharc kedvéért, és szinte mindig demagóg módszerekkel. A skolasztikusok ugyanazon demagógiával válaszoltak, melyet gyakran megtoldtak az eretnység vádjával és az inkvizíciónál való feljelentésekkel.

A tizenötödik század emberének a humanizmus egy eléggé komplex tudománynak tűnhetett. Egy olyan intellektuális és anarchista testületnek, amelynek minden egyes tagja teljesen szabadon a legradikálisabb és legindividualistább elveket vallhatta, és folytathatta vagy kedvére lerombolhatta elődeinek munkáját. Így Petrarának (1304–1374) az ember lelki életének felderítését, illetve a polgári erkölcsök iránti törődést jelentette. Petrarca, a humanista áhítat és a páduai professzorok agnoszticizmusa közötti ellentét láttán, rendkívül ellenségesen viszonyult az utóbi tudományos vetületéhez.

Colluccio Salutati (1331–1406), a Firenzei Köztársaság kancellárja azt állította, hogy a „tomista arisztotelészi tanokat” – melyek alatt a szakértők dialektikus szellemi tornáját értette, és nem a tömegeket – rátukmálták az egyházra, és emiatt a kereszténység megfosztott eredeti természetétől. Saját filozófiáját Krisztus, Szókratész és Szent Ferenc tanításából állította össze, mert véleménye szerint ők egyedül voltak az igazság hírnökei.

Leonardo Bruni d'Arezzót (1369–1444) leginkább a politika foglalkoztatta, és azt vallotta, hogy „azon erkölcsi doktrínák közül, amelyek az emberi életet alakítják, az államokra és kormányokra vonatkozókat foglalják el a legtekintélyesebb helyet”. A sztoikus askétizmus és a kolostorba való elvonulás ellenében azt hangoz-

tatta, hogy „az emberek kötelessége emberek között élni”. Szókratészi önfeláldozást hirdetett a polgártársakkal szemben, azt állítván, hogy ez semmivel sem több vagy kevesebb, mint az a felebaráti szeretet, melyet Krisztus követelt.

Poggio és Valla, amint azt látni fogjuk, főképpen az erkölcsen és a lélektan iránt érdeklődtek; ennek ellenére életük végéig veszekedtek, és ordenáre pamfletekben gyalázták egymást. És végül ott volt Leon Battista Alberti (1404–1472), korának legnagyobb építész, aki a firenzei Santa Maria Novella mai formájáért felelős, és aki még számos épületet tervezett szerte Itáliában. Alberti – akit sokáig a „tervezés felfedezőjének” neveztek – találta ki a *camera obscurát* és a geodézia tudományát. Leonardo da Vinci mentora-ként a természettudományok bajnoka volt, és főképpen a matematikának áldozott, melyet „a világegyetem titkos kódjának” nevezett.

Erasmus csak Steynből való távozása után olvasta az olasz humanisták következő generációját, a firenzei újplátónistákat, főleg Angelo Polizianót (1454–1494) és Giovanni Pico della Mirandolát (1463–1494), akik kolostori tartózkodásának idején még életben voltak. A francia, angol és német humanistákkal való találkozása is később történt. Nem kell elfelejtenünk, hogy nem volt lehetősége szisztematikusan olvasni. Számos humanista nem jelent még meg nyomtatásban, úgyhogy meg kellett elégednie azokkal a könyvekkel, amelyek fellelhetőek voltak a holland könyvtárakban, vagy amelyeket kölcsönkérhetett barátaitól. De ha mindezt számba vesszük, még akkor is hihetetlen, hogy semmit sem olvasott Petrarától, egészen 1527-ig, 35 évvel azután, hogy távozott Steynből. Amíg a kolostorban tartózkodott, Erasmus négy humanista szerzőt tartott kiemelten nagy becsben. Egyikük, Francesco Filelfo (1398–1481), egyfajta útikalauznak számított a többiek írásaihoz. Filelfo termékeny író volt, aki személyesen ismerte a tizenötödik század nagy személyiségeit, és aki iszonyú mennyiségű levelezést folytatott legtöbbször. Tanúja volt kora legfontosabb eseményeinek, és írásba is foglalta ezeket. Ahogy egyik kollégája fogalmazott halála után: „Filelfo mindig többet hallott, mint amennyit mondtak neki, és többet írt le, mint amennyit értett, így egy érdemtelenül hosszú élet után egy roppant nagy halom mendemondát hagyott hátra, amely teljesen értéktelen.” Egy megvilágosító, bár valamelyest igazságtalan méltatás. Kortársai számára Filelfo munkája egyfajta helyel-közzel megjelenő pletykalap, a Plátóni Akadémia nem hivatalos jegyzőkönyve és a humanizmus ki kicsodája volt. Röviden, a mozgalmat egy komolytalan, de ugyanakkor felbecsülhetetlen értékű kézikönyvvel látta el; és Erasmus nem találhatott volna ennél jobb bevezetőt.

Gianfrancesco Poggio Bracciolini (1380–1459), akit Erasmus „obszcén civakodónak” nevezett egy Steynben írt levelében, az elveszett kéziratok fáradhatatlan felfedezője volt, és a *Facetiae* szerzője, amely egy szemérmetlen anekdotákat tartalmazó gyűjtemény. Feltételezhető, hogy az a levél, amelyben így ír Poggióról, Erasmus steyni tartózkodásának elejére datálható, amikor az elégedett szerzetes szerepét játszotta, vagy lehet, hogy az is volt, a farizeusság szokatlanul magas fokáról tévén bizonyosságot. Poggióról alkotott véleménye valószínűleg megváltozott, amikor – még a kolostorban – elolvasta híres *Contra hypocritas*,¹ mely egy mérges támadás a szerzetesség és az askétizmus ellen.

Erasmus, aki eleinte meg volt botránkozva Poggión, később el volt ragadtatva attól az embertől, aki a szerzeteseket „pszeudo-embereknek” nevezte, amiért szegénységét prédikáltak és „megkeserítették az életünket”, miközben „mi életben tartjuk őket és városokat építünk”. Egy Steynben elkezdett plátóni dialógusban, melynek gondolatmenetét Poggiótól kölcsönözte, a szerzetesség, az elzárkózás és mártíromság egy ugyanennyire heves kárhoztatást találjuk. Erasmus a későbbi években külön dicsérettel halmozta el Poggiót, és azt állította, hogy egyike volt azon humanistáknak, akiket a legjobban kedvelt egész életében.

Ennek ellenére az a humanista, akit a legjobban becsült, és akinek a legjobban le volt kötelezve, Lorenzo di Valla (1407–1457), V. Miklós pápa titkára volt. Valla számára a humanizmus az élet pozitív értékelését jelentette.

Folytatása a 15. oldalon

¹ A képmutatók ellen

NAGY ABONYI ÁRPÁD

Rövid séta, őszi alkonyatban

Azt mondta, ezt még megengedhetek magának, ezen a jó helyen. Igen, azt hiszem, valóban megengedhetem, válaszoltam, noha nem tudtam, hogy vajon tréfál, vagy komolyan gondolja. Akkoriban ugyanis még nem volt egyértelmű számomra, hogy az a különös viszony, amelybe belesodródunk, milyen szabályok és szabálytalanságok szerint működik. És Bruges, ez a nyugat-belgiumi város, valóban jó helynek tűnt, és akadályát nem láttam annak, hogy megvegyem azt az elefántcsontnyelű nagyítót, amely sokkal szebb volt, mint amilyenről valaha is álmodhattam.

Fizettem hát, és a vékony selyempapírba csomagolt zsákmányomat a zakóm zsebébe csúsztattam. Kiléptünk az antikváriumból, s úgy éreztem, fél méterrel a föld felett járok. Már régóta vágytam egy ilyen, nem mindennapi nagyítóra, és elképzelttem, amint hazaérve leemelem a polcra a jókora Brueghel-albumot, és kezembem az elefántcsontnyelű üveglencsével fölfele hajlok.

Néhány lépést tehetünk mindössze, amikor megfogta a karomat. Nagyon fáj a fejem, felmegyek a szállodába, mondta, te csak maradj, sétálgass nyugodtan.

Egy ideig fürkésztem az arcát, aztán úgy gondoltam, jól van, sétálgatni fogok, nyugodtan.

Elköszöntünk egymástól, s én az ellenkező irányba indultam.

Kisvártatva hátranéztem, és láttam, amint épp eltűnik a sarok mögött. A zsebembe nyúltam, s a vékony selyempapíron keresztül is éreztem a domború nagyítóüveg ezüstkeretének bordázatát.

Az alkonyati fényben a csatornaparton lépdeltél céltnul, a véletlenre bízva magam.

Egy fiáker haladt el mellett, olyan közel, hogy érezni lehetett a lovak jellegzetes szagát. A bakon ülő keménykalapos hajtó egyszer csak hátrafordult, és egyenesen a szemembe nézett.

Talán ott megyek, ahol nem kellene, talán a rossz oldalon, gondoltam.

De már vissza is fordult, és jókora ostorcsapást mért a lovak hátrára.

S mintha ez valami furcsa jeladás lett volna, a lovak egyet-egyet a kockakövekre pottyantottak.

Jel jelt követhetett, mert szinte ezzel egy időben feltámadt az októberi szél, és a csatornát szegélyező fasorról leveleket tépett le. Megálltam, és néztem, ahogyan lassan szállnak, sodródnak a levegőben, egyre lejjebb és lejjebb.

Begomboltam a zakómat, és átmentem a túloldalra. Lassan haladtam, nézgettem a házakat, a régi feliratokat, az évszámokat a homlokzatokon. Egy kis étteremhez érkeztem. 1730-ban épült, tanúsította az ajtó feletti címer.

Odaléptem az ablakhoz. Egészen közel hajoltam, az orrom csaknem az üveget érintette.

Az alacsony helyiség majdnem üres volt. A megterített asztalokon gyertyák égtek, a kandallóban tűz. A benn látható egyetlen ember – nyilvánvalóan a személyzethez tartozott –, gondosan igazgatta az asztalterítőt. Néhány millimétert mozdított az evőeszközökön is.

Othonos, barátságos helynek tűnt: jó helynek egy jó helyen.

Milyen kellemes lenne elfogyasztani itt egy vacsorát, gondoltam. Kedélyesen cseverészni, hallgatni, amint koccintáskor megcsendülnek a kristály poharak.

Vagy keveset beszélni, néha inni egy kortyot, kibámulni az ablakon a hűvös, szeles utcára, és hallgatni, ahogy pattog a tűz a kandallóban.

De hát ezt már tényleg nem engedhetem meg magamnak, gondoltam, és tovább haladva befordultam az első sarkon.

Ekkor valaki meglökött; két kamaszformájú suhanc szaladt el mellett.

Nem értettem, miért, hová kell, hová lehet szaladni egy ilyen helyen, egy ilyen régi városban, ahol valahogyan minden olyan emberléptékű. Sok mindent el lehetett képzelni, csak a rohanást nem.

Egy ideig tovább bolyongtam a több száz éves patrícius- és beginaházak között, majd megálltam egy kis könyvesbolt kirakata előtt. A bejárati ajtó tárva volt, s amint benéztem, megpillantottam a falhoz tolt kis asztalkánál ülő két nőt.

Félvérek voltak, részben ázsiai származásúak lehettek. Egyértelműen szépek láttam őket. Nevetgéltek, s időnként megérintették egymást. A kis asztalkán egy üveg bor volt és két pohár, meg néhány könyv.

Csak álltam ott és néztem a két fiatal nőt, amint a könyvhalmok között, a kis asztalra könyökölve csevegnek.

Aztán erőt vettem magamon, és beléptem a boltba.

Mindketten felém fordultak, és rögtön láttam, hogy tévedtem: nem szépek, hanem gyönyörűek voltak. Ráadásul ikrek, vagy csak annak tűntek; végül is, az ázsiaiaknál és a feketéknél sohasem tudhatja az ember, egy ilyen, európai ember, legalább is.

Mondtam, hogy körülnéznék, de mielőtt kimondtam, máris tudtam, hogy nem igaz; legszívesebben csak őket bámulnám.

Persze, ezt nem lehetett, nem lehetett nyíltan bámulnom, nézegetnem őket, így könyveket vettem le a polcokról; összevettem lapozgattam, közben folyton feléjük sandítottam. Úgyet sem vetettek rám, közel lehetett már a záróra.

Úgy tűnt, minden egy helyen van, amit szerethet egy magamfajta férfiember: könyv, bor és szép nő. De sok volt ez így együtt, és valóban, egyszerre talán nem is élvezhető, gondoltam.

Visszatettem a kezembem tartott könyvet a polcra, és egy utolsó pillantást vetve a két nőre, kiléptem a könyvesboltból. Hirtelen az jutott eszembe, hogy nyilván soha többé nem látom őket, és ez, noha érthető volt, mégis valahogy lehaglott.

Egyszerre, majdnem hogy váratlanul este lett, és kigyúltak a fények.

Ideje visszaindulnom a szállodába, gondoltam.

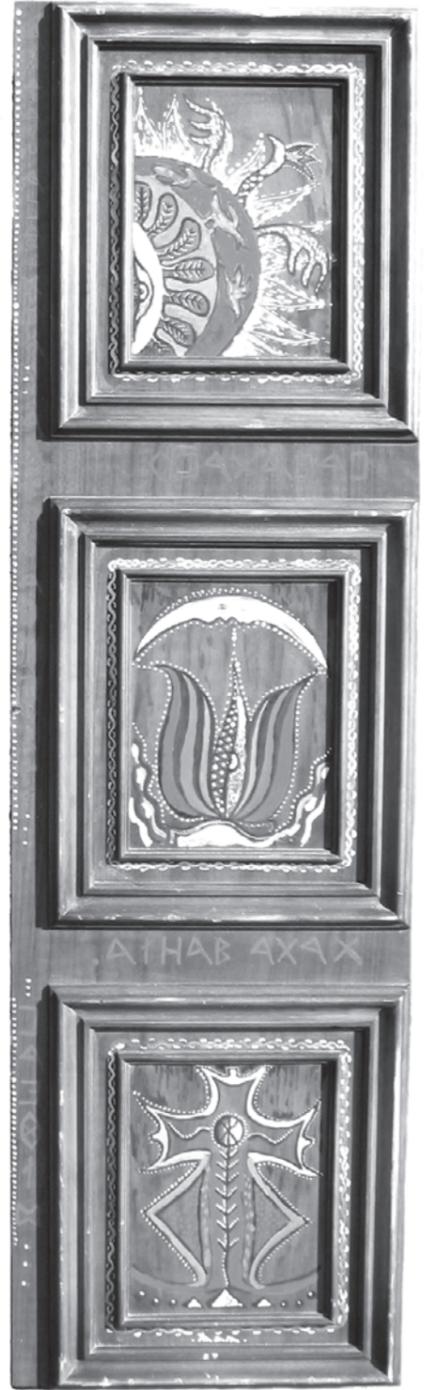
Benyúltam a zakóm zsebébe, hogy újra megtáptansam az elefántcsontnyelű nagyítót. Azt hiszem, nem túlzás, ha azt állítom, már akkor megrémültem, amikor még csak a zseb nyílásához ért a kezem. Lázasan tapogattam az üres zsebet, újra és újra, de a nagyító nem volt sehol.

Kétségbeesetten körbenéztem; az egyik nő épp akkor zárta be a könyvesbolt ajtaját. Egy pillanatra összeakadt a tekintetünk. Elmosolyodott, aztán megfordult, és visszaült a kis asztalkához, a másik nő mellé.

Nem volt mint tennem, elindultam hát a szálloda felé.

Épp kiértem a csatornapartra, amikor elkezdődött a szemközi, kivilágított templom harangjátéka.

A zsebemet tapogatva a víz mellett haladtam, s azon töprengtem, hogy vajon mit fogok majd mondani, ha megérezem a szállodába, de semmilyen épkézláb magyarázat nem jutott eszembe.

Szenháromság

Rotterdami Erasmus

Folytatás a 14. oldalról

Ő írta meg az első tudós kritikát az egyház vagyonáról és világi hatalmáról, és azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a klasszikus latint újból „az igévé változott élő Lélek méltó közegévé” tegye. Steynben Erasmus először Valla *De libero arbitrio* című értekezését olvasta el, mely heves támadása az arisztotelészi teológiának, ugyanakkor lelkes kiáltvány, a keresztény hit némileg Szent Pál-i felhangjaival. Valószínűleg nem túloznánk, ha azt mondanánk, hogy Erasmus saját, hevesen páli katolicizmusa sok mindenben közel állt a Vallához, mint ahogy abban is egyformán hittek, hogy a szabad akarat az emberi méltóság alapfeltétele.

Valla másik híres művét, az *Elegantiaet*, nemcsak Erasmus, hanem egész generációja latin stílustanönyvként használta. Az eleganciáról, a helyességről és az árnyalásról szólt; lehet, kissé túlhangsúlyozván az eleganciát. Erasmus ebből a könyvből tanult meg ténylegesen olvasni. Pontosabban: hogy ne úgy fogadjá el az írott szót, mint amelynek saját mágikus autoritása van, hanem megkövetelje az értelmét. Megtanulta, hogy a szövegeknek konkrét jelentésük van, és minden kijelentést, eszmét vagy elméletet, akármilyen szent és sérthetetlen, óvatosan meg kell vizsgálni.

Erasmusnak egy Corneliuszhoz írt leveléből tudjuk, hogy elolvasta Valla *De voluptate*-jét is. A *De voluptate*-ban, amely egy dialógus, Valla azt bizonygatja, hogy az élvezet a lélek derűs mozgása, a munka jutalma és a szépség egy megjelenése, akárcsak az Istené. Azt vallotta, hogy az asketika és a sztoikusok is eltorzítják az igazságot azért, hogy a világegyetemben semmi

mást sem látnak, mint az érzékiség és az értelem, a test és a lélek, a fekete és a fehér közötti háborút. Ez, erősködött, a manicheus eretnesség szélsőséges dualizmusa, a természet mindenek fölött való tisztaságának és örök harmóniájának rágalmazása.

Téves lenne azt állítanunk, hogy Erasmus teljességükben osztotta ezeket a nézeteket. De lényegükkel egyetértett, mint szinte minden humanista, főleg, ha átfogalmazzuk a szélsőséges dualizmus Valla általi tagadását, kevésbé absztrakt kifejezésekbe ültetjük és hitként értelmezzük: hitként a teremtet dolgok örök harmóniájában, és egy lényegében derűs világban, amelyet esendő, de véletlenül sem reménytelenül romlott emberi faj népesít be. Hitként Istenben, akinek nagysága inkább emberközelségében, mintsem az embertől való távolságában érzékelhető. Ebben a formában Valla nézeteit széles körben elfogadták abban az időben. Több pápa osztotta nézeteit, és egyáltalán nem tartották az egyház doktrínáinak külsőinek.

Később, a Reformáció idején – amikor Luther pelágikus eretnességként megtámadta a pogány, humanista és katolikus gondolkodásnak ezt az amalgámját, és amikor egy rendkívül romlott emberi fajról kezdett beszélni, és egy olyan Istenről, aki gyűlöli az emberiséget, és gyűlölte még mielőtt megteremtette volna – a kérdés a viszályok egyik fő kiindulópontjává vált. Mély sebet hagyott, két kölcsönösen antagoniztikus táborba osztván az embereket: azokra, akik hittek a szabad akaratban, az emberi törekvésben, és azokra, akik tagadták.⁴ Mondanunk sem kell, hogy ilyen – élő vagy holt – ellenfelek közt nem

lehet béke, de még legalább kompromisszum sem.

Erasmus steyni olvasmányainak egyetlen áttekintése sem lenne teljes anélkül, hogy ne említenénk rendkívüli intellektuális vonzódását Aeneas Sylvius Piccolominihez (1405–1464), aki egyáltalán nem kis kaliberű író volt, és akinek sikerült megbotránkoztatnia az utókor egy szerelmi történettel, az *Euryalius és Lucretiával*. Aeneas saját kortársai talán még jobban meg voltak botránkozva, amikor Itáliából átment Bazelbe, az ellenpápához, „át az Alpokon, és ha szükséges, akár át a pokol kapuján, céloz felé”. Az ellenpápa legátusa lett a császár udvarában, III. Frigyes babérokosorús költővé avatta, trieszti püspök lett, aztán Siena érseke, majd 1459-ben, II. Pius pápa. Egyáltalán nem volt egy szent ember, sokkal inkább érdekelte az irodalom, az erotikus költészet, és Konstantinápoly visszahódítása a hitetlenektől. Szervezett is egy kereszties háborút, meghozzá mondhatni tisztá etikai okokból, és amikor fővezére, Merész Károly és a magyar Mátyás király nem jelentek meg Anconában, a hajózásszállás kikötőjében, Aeneas Sylvius maga indult a seregek vezérlésére, de meghalt szívrohamban, amikor Anconába érkezett, 1464. augusztus 14-én.

Könyvei, főleg a *Commentarii* és az *In Europa sui temporis* teljes fényében tükrözik a korai reneszánszot. Figyelmét semmi sem kerülte el, a statisztikától a kémiai, vadászati, földrajzi, folklórig, táncokig, csónakversenyekig és a régészetiig; és pontosan ezért nem lehet hasonlóságot tenni az ő írásai és Erasmus írásai között. Élénk képzelőereje és széles érdeklődési köre idegen volt Erasmustól, aki a humanizmus és a világ számára dolgozott, míg Aeneas Sylvius arra törekedett, hogy mindkettőt teljes mértékben élvezhesse. Mégis Szókratész, Szent Pál, Orige-

nész és maga Krisztus lehetséges kivételével nem létezett senki más, akiről Erasmus olyan gyöngédséggel és bámulattal írt volna. Visszont sajnos soha nem árulja el ennek a bizalmas intellektuális kapcsolatnak az igazi mozgatórugóit, amelyben Aeneas Sylvius, úgy tűnik, valahol az eszménykép és az arkangyal között helyezkedik el – az eszménykép, akinek Szent Péter trónjára való lépése a humanista ügy diadala, akinek hosszú pályafutásában, elejétől végig nyoma sem volt a fanatizmusnak; és az arkangyal, aki egy olyan karrierista volt, aki szerette az erotikát, és elnéző volt az emberi gyarlóság iránt. Körülbelül így látta Erasmus Aeneas Sylviust, aki engedékeny volt a jelentéktelen dolgokban, de kemény a fontosakban, aki az életben ugyanazt a tisztaságot, méltóságot és nemes arányokat szomjazta, amelyeket később Erasmus kutatott. És amikor későbbi életében Erasmus azt nyilatkozta, hogy nem akarja, hogy csodálják vagy imádják, csupán hogy esendő keresztényként szeressék, mindenképp tisztában kellett lennie azzal, hogy Aeneas Sylvius gondolatait visszahangozta.

Fordította: SZŐCS NOÉMI IMOLA
Átdolgozta: ORBÁN JÁNOS DÉNES

A rekonstrukció az alábbi angol nyelvű kiadásból készült: George Faludy – Erasmus of Rotterdam, Eyre & Spottiswoode, London, 1970

2 A szabad akaratról

3 Az élvezetről

4 Addig, amíg ez téma volt, közös alapot biztosított olyan, különben összeférhetetlen emberek számára, mint Savonarola, Kálvin, Cranmer, Knox, Wesley és mások, olyan egyformán különböző személyiségek ellen, mint Szt. Ferenc, Dante és Erasmus.

BESZÉD A PALACKBÓL SZŐCS GÉZA rovata

Mekkora költő volt Wass Albert?

Múltkori gondolatmenetünket folytatva, két kérdésre próbálunk meg választ adni, vagy legalább körvonalazni: hogy milyenek látszik Wass Albert költészete a XXI. század felől nézve; illetve, hogy mi az, ami e költészet értékeiből már 1930-ban felismerhető volt (vagy lehetett volna).

Az elmúlt néhány évben többször is megjelentek Wass Albert versei összegyűjtött, még összegyűjtöttebb és legösszegyűjtöttebb kiadásokban. Am ha valaki azt gondolná, hogy ez az érdeklődés a Wass-költészet egészének, a teljes lírai életműnek szól, annak csalódottan kell felismernie, hogy Wass Albert verseiből csak kettőt-hármat szokás szavalni, idézni, emlegetni (ezeket neveztük legutóbb slágerverseknek, ezek egyébként többnyire a negyvenes évek második felében születtek.)

Amilyen előkelő felmenőkkel van tele czegei és szentgyeydi gróf Wass Albert családfája, a szellemi arisztokráciának éppoly jelentős kiválósága sietett a húszéves költőt üdvözölni: szatmárnémeti herceg Dsida Jenő. Dsida akkor huszonkét éves volt, Wass Albert huszonegy, és ekkor – 1929-ben – már kétkötetes költő. (Nemsokára kevésen múlt, hogy nem jött össze egy érdekes találkozás: Dsida, Wass és József Attila majdnem összeismerkedtek, és talán a magyar irodalomtörténetben érdemes lenne a megtörtént találkozások mellett a meg nem történteket is megírni és számon tartani. S ha már itt tartunk, említsük meg, hogy pont ezekben az években Kemény János báró Marosvécsen éppen filmezéssel próbálkozik, s az egyik ilyen amatőr felvételen Wass Albert és Dsida Jenő Kós Károly társaságában látható, no meg persze a másokéban is.)

Az ifjú költő-zseni Wass Alberttel foglalkozó írásánál nem csak azért érdemes elidőznünk, mert jobban értett a vershez, mint bármely kritikus. Azért is oda kell rá figyelni, mert Wass Albertnek éppen azt az első két kötetét méltatja, amelyre Vajthó László is felfigyelhetett volna, ha éppen kezébe kerülnek. Végezetül: ma már látható, hogy Wass Albert verseinek mintegy fele éppen kb. eddig az időpontig íródott, vagyis akik ma Wass Albert-verseskötetet vásárolnak, olyan könyvet vesznek kezükbe, amelynek felét 1930-ban is már olvashatták volna. De persze tudjuk, hogy ma főleg az életmű másik fele érdekes.

Dsida felismerte, hogy nem akárcsak jelentkezett. „Wass Albert kezében lesz feladata a tollnak” – zárja recenzióját a *Pástoritűzben*, mint aki felismerte a költőtárs „homlokán ülő, ismertető csillagot”.

Hogy Dsida eljutott eddig a konklúzióig, az azért is meglepő, mert maga állapítja meg, hogy e két kötetben „vajmi kevés az, ami igazán Wass Albert, ami közvetlen, belőle fakadt élmény, átszűrve a szíve szövetein, – míg önálló, maga alkotta formái nincsenek: majdnem minden sora olyan ismerősen cseng, mintha sokszor olvastuk volna már.”

Ezeket a verseket, amelyeket már hetvenöt évvel ezelőtt is korszerűtlen és másodlagos eszköztár jellemez, nem menti, hogy egy tizenéves kamasz írta őket. A gyenge verset nem menti semmi, legföljebb magyarázza. Formaérzéke vitatható, saját hangját elnyomja Ady, Áprily és Reményik beszéde, egyszerűval olyanok ezek a versek, amilyenekből akkoriban évente sokszáz jelent meg, kötetekben és különböző lapokban. (Bájos körülmény egyébként, hogy a 16-17 éves kamasz egyik első költői munkája Eminescu Diána-versének fordítása... Nem is nagyon fordított egyebet életében, csak talán Goga egy versét és Lincoln Ábrahám egy szövegét.)

Pedig van néhány verskezdet, amely nagylélegzetű kompozíciót ígér (pl. „Tudom: egyszer majd messze száll a szellő / s a lomb homályban többé nem nevet”, vagy „Hányszor hittem: hazám a fény hazája, / s a völgyek szürke rabja nem vagyok”), de az erőteljes indítás után a vers legtöbbször megbicsaklik és alacsonyabb energianívóra esik vissza. Szaladjunk előre az időben, és szögezzük le: ez az egyetlen pályája végéig jellemezni fogja a Wass-verseket. Sem befejezni, sem folytatni nem lesz képes az olyanszerű, pörölycsapásos

verskezdeteket, mint pl. amilyen a *Koppány lánya* című vers indítása is:

*Fejedelem, a harcnak vége van,
lakomát ülnek zsoldos papjaid.*

Ne hallgassuk el azt sem, hogy nyolcvan évvel a *Szeptember végén* megszületése óta most először fogalmazza újra ugyanazt az életérzést egy tizennyolcéves fiatalember egy olyan versben, amely vitathatatlanul remekműnek indul:

*Szerelmes párom, nézd: a hegyerincet
fehérbe vonta már a szőke dér,
s hol zeg-zugosan omlik a patak,
halál-tarkázta lomberdőkbe tét,*

amelynek csak a harmadik során kellett volna egy-két szótagnyit igazítani a költőnek, ritmikai megfontolásból (pl.: „s hol zeg-zugos vidék patakja omlik” vagy bármi hasonló), de a továbbiakban a költemény sajnos teljesen ellaposodik. (*Holló ének*)

A háború befejeztével, nemzete, osztálya, családjá és saját maga új sorshelyzetében, Wass Albert költészetében veretes formában megfogalmazott, klasszikus tisztaságú, hol bölcs, hol keserű üzenetek is megjelennek. Végig jellemző rá azonban a küzdelmes, nem mindig sikeres vívódás egyrészt a darabossággal, másrészt a közhelyességgel. Önnön poétikáról, saját szuverén nyelvről egyáltalán nem beszélhetünk Wass Albert esetében, s mintha a szerző maga is egyre inkább vagy egyre tisztábban érezné, hogy nem költőnek született. De az, aminek született, és amit megvalósított, homlokán a Dsida-meglátta csillaggal, számára helyet biztosít a magyar költészet örök antológiájában is.

Visszatérve oda, ahonnan eszmefuttatásainkat indítottuk: nem hanyagoljuk meg utólag sem, Vajthó László szemére, hogy antológiáiból kifelejtette-kihagyta Wass Albertet. (Akinak azért már tizenévesen írott és első kötetében megjelent *Lohengrin* című verse és egy-két további költeménye határozottan meghaladja az antológia átlagszínvonalát.) Mégis, ha nekem kellett volna összeállítanom akkoriban egy versgyűjteményt, beválogattam volna Wass Albert *Kolozsvár: 1930* című versét, amely alább olvasható, ha rövidítve is, s amelyet a Debreceni Újságban közölt azon év májusában. Akkoriban sok figyelemre méltó verse jelent meg ebben a lapban, például a *Látogatás* vagy a *Magyarok dalolnak*, amelynek első két strófáját minden naitása és túlságos lekerékítettége ellenére is érdemes idézni:

*Hegedűjén a magyarnak
úgy zokog a magyar nóta,
mint hogyha egy egész nemzet
eltemetett álma volna.*

*Akár csak a magyar rónák
szívdobbanása lenne,
olyan mindegy, hogy az öröm
vagy a bánat sír föl benne.*

A második strófa első sorát nyilván a metrumok es verhangsúlyok dolgában földüket szerkesztő írta át: a költő aligha fogalmazhatott másképpen, mint így: „szívdobbanása lenne”.

Ami pedig e kolozsvári verset illeti, talán lesz, aki ebből is Áprily és Reményik hangját hallja majd ki. Nos: való igaz, hogy mindkettejük hatása félreismerhetetlen e szövegben. De az is éppen annyira igaz, hogy sem Áprily, sem Reményik ilyenszerű verset soha nem írt, sem önmaga, sem a másik hatása alatt. Wass Albert verse ezért nem utáztat, hanem mások költői eredményeit integráló, mások beszédmódjával élni tudó kordokumentum.

WASS ALBERT

Kolozsvár: 1930

Kitekintek a vonatablakon:

a régi város ismerős nagyon.

Az öreg Szamos halkan bandukol

és ballagtában régi dalt dúdol,

a Hója-szélien rügyeznek a fák,

s hiszem, mint régen: most is van virág,

az ég felettem pompás tiszta-kék,

fecskék suhannak, éppen úgy, mint rég,

a házsongárdi fák is intenek

és lepkét űz egy régi kisgyerek...

A varázs megtört. Tompán. Hirtelen.

Zakotoltunk a váltósíneken.

Az állomás állt szürkén, hidegen...

A régi város más lett: idegen.

Az utcalárma zagyva hangzavar.

A szembejövőket hiába lesem:

Ismerős arcra nem talál szemem.

(...)

Lassan-lassan a temetőhöz értem.

Fák őrizték némán és sötéten.

Bent minden régi helyet sorra jártam:

– itt tanultam... itt írtam... itt leányra vártam... –

Kísért, kísért egy ismerős gyerek,

s amerre néztem: ismerős nevek...

és megtudtam, amire este lett,

hogy bár kint minden, minden elveszett,

e hely, hol mindent kis halmok takarnak,

Örök Város a bujdosó magyarnak...

Mert míg Kolozsvár utcáit bejártam,

csak egyetlenegy ismerőst találtam,

komor volt, vén volt... mondjam a nevét?

Reám emelte zörgő csontkezét:

„Tudd meg, a fecske itt hiába szálldos,

meghalt – mondta –, meghalt a régi város,

annyi maradt csupán belőle élve,

amennyi belefér

szíved egy rejtett, ócska szögletébe!”

s míg vágattam vissza a síneken,

idegen voltam én is, idegen.

Ahol sírjaink domborulnak

GYÖRFFY ÁKOS

Ruysbroek-töredékek

Lucskos hordókban az erjedés.
Szőlők a fáradó fényben.
Megáll a mézben a kanál.

A mézben bogár, egyre lassul,
aranyban. Az ott *úil* mind
arany. És lassúság.

Válahol égetnek. Diólevélszag.
A mozdulatlan bogár. A mézben
az ujjam, mint egy múmiáé, olyan.

*

Szivárgó csönd egy széthasadt rönkből.
A ferde fényben fűrészpör lebeg.

Valami erős készítés, hogy felírjam
valahová a pontos időt, a másodpercet
is.

Egy mondat kering lassan fölfelé,
felszívódik a zivatarfelhőben.

Ölyvek súlytalan ösvénye, ahonnet nincs
tovább.

*

Zárásig maradni minden kocsmában.
A csaposlány ötödik figyelmeztetése.

A végén mindig valami plexiüveg,
amit tíz körömmel kaparunk.

Mögötte tenger. Látjuk. Kikötőváros
fényei, halszag. Üres üvegekben bűg
a passzátszél. Egyszerű, pontos
mondatokat hallani. Lobog rajtunk
az ing, messze bent, a tenger fölött
vihar vonul. Néma villámok.

Kagylótörmelék, a dagály emlékei, amik
vagyunk. A csaposlány kikapcsolja
a rádiót.

*

Szétszedjük az eresz alatti odút.
Csontdarabok között madárláb
és egy denevérmúmia.

Harangoznak a hatóság misére.
Kezembem a denevér. Mint
nagyapám régi újsága, Az Est
kilencszázharminchatos évfolyama,
úgy állnak darabokra.

És ami a repülésből maradt, most
pereg el a létra fokai között,
a harangzúgásban.

Nap kelte

KOMÁN JÁNOS

Az utcalány

Szükségem lenne a szerelmetekre,
de erre nem számíthatok.
Szeressetek, ha még szerettek,
ajánlom magam: itt vagyok.

A testem olcsó. De a lelkem?
Vegyétek meg a lelkemet!
Magammal viszem, ha már nem kell,
az idő lassan eltemet.

Pedig adnám, mert jó úgy adni,
ha tudod, hogy vigyáznak rá.
Ki tudna engem fölemelni
egy jóleső alázattá?

Hol van, akinek odaadnám
lélekcsereülő lelkemet?
Ki az, aki emlékeibe
engem örökre eltemet?

A politikus

Most szükségem lenne a szeretetre,
de erre nem számíthatok.
Szeressetek, ha még szerettek,
ajánlom magam: itt vagyok.

A lelkem olcsó. De a testem?
Pénzzel védik a testemet.
Magammal viszem, föl a mennybe,
ha már nem kellek senkinek.

Odaadnám, mert jó úgy adni,
ha tudod, hogy vigyáznak rá.
Így süllyed az elcsábítottja
szégyenkező alázattá.

Lesz-e akinek odaadjam,
mert eladtam a... lelkemet?
Ki az, aki emlékeibe
engem örökre eltemet?

KIRÁLY LEVENTE

1, 44

De lehet akár ez is:
hatalmasra fúvódsz,
és nem sokat
tudsz mondani,
mielőtt szétrobbansz.
Vigasztaljon, egymillió
ember közül csak eggyel
fordul elő; így közeledben
örülhetnek, hisz csak nem velük
fordul elő újra?! (csalánba nem csap
a ménkű). No persze mindegyre még
sokkal, de sokkal nagyobb, 44-szer
nagyobb esélyed van, mint nyerni
a lottón (hülyék adója ---
nem kell megsértődni,
hajkurasztam Fortunát én is,
vészesebb utakon, harcban
ezer veszéllyel). A szelep már
seggedben, nyitom
a gázpalacknak csapját.

'90

Zene bekapcs.
Világ leszar.

„Ez az én testem”

Ha nejlomba teszem, megfonnyad.
Ha vászonba, kiszárad.
Nincs arany közép.

Hegyi beszéd

Van egy dollárom.
Akarom, hogy tíz, száz,
ezer dollárom legyen?
Naná, hogy akarom!
Ezért követem az Urat.

Van tíz dollárom.
Akarom, hogy száz, ezer,
millió dollárom legyen?
Naná, hogy akarom!
Ezért követem az Urat.

Van száz dollárom.
Akarom, hogy ezer, millió,
végtelen dollárom legyen?
Naná, hogy akarom!

Kövessétek az Urat,
s mind'netek megleszen.

Mikor végre

Az ember életútjának felén
úgy kb. kétszeresére megnő.
(A természet végképp elfáradt,
a hónap február).
Házába többé nem fér,
ki kell mennie utcára, térre;
van, hogy beledagad a lakásba,
ilyenkor hamar eljut a végig.
A szerencsés (ha-ha!) a szabadban
dübög, előle menekülnek,
hiába kérleli őket (kétszer oly mély hangon):
N-E-M-E-N-E-K-Ü-L-J-E-T-E-K!,
mindenki fejvesztve rohan,
s ő előbb-utóbb elpusztul.
A rekorder fél napig bírta.
(A testméret óránként duplázódik.
Már a Napot takarta,
mikor végre megölték.)

ORBÁN JÁNOS DÉNES

rovata

DEBÜT

VARGA
BORBÁLA

Nélküle

mosófazékba lóg fülem az orrom
alatta csüngetem a víz fölé le
ma újra itthagytam fiúm s a vége
megint egy elveszthetetlen kor-rom

a csurgatott időtlen megkövülve
agyamba tör szilánkjá sérti képem
a konyha áll a szín a tarka széken
odább nyílall a gondolatba ülve

talán elér a kék a zöld a nátha
de félek is tovább nem álmodom már
a részletet mely egybe összeállna

letűnt de ittmaradt a régi lomtár
kezem lesiklik arca megtalálna?
hiánya lábnyomán a fájdalom jár

Idegen szavak
szótára

valaki nem hord jakobinussapkát
nem jazzband-tag és jénai üveggyáros?
körmekaparása nem ér fabatkát
az ilyennek írni jassznyelven is káros

és azt hiszik
ha kultúrkrumplik s jól viszik
az már azt is megengedi
hogyan hangad-lengedi
csak úgy lelibázzanak valakit

inexplikábilis és inexplözibilis
ez a menő
hogyan in extremis és in facto
infámisan szeressen ő
dívatlapba romantikázva
gumikönnyei közt jöjjön lázba
és ex offo bokáig ázva
szemipermeábilis legyen a nő

a főszerkesztő diplomatizál
s ha dubiózus a kázus bedob
egy diplomás expertizt
a kutya szájában habzik a nyál
de a gyerek tovább eszi a szilvaizt

szívből kívánok szeroterápiát
a sztereotípiára
küldjenek pénzt és áriát
neologizmust bőségekben és
két sör legyen az ára

Ingyen

hagyjatok hogy menjek a szélnek
a fű s fa sose félnék
csak élnek
s a hó alatt meghajolnak a télnék
orrod arcod hajlata szűz
tisztá lepedőket fűz körém kezded
a hegyre megyek
és elég nekem
a föld az ég a víz s a tűz
az elemek
nem reszket bokám
száz év múlva sárkányt ereget
míg kötélre kötényt inget tereget
a lányom s unokám
de addig itt te
lebomlik rólam test és tájék
szabadabb leszek mint minden
csurog az eső e százceppű isten
és te is belémfolyoz

TAMÁS
KINCSÓ

Színdarab az előszobámban

Épp megszakítottam a délutáni szerelmesvers-írás programomat,
hogy kitergessem a frissen mosott ruhákat, amikor a néni a ne-
gyedikről ráfeküdt a csengőre. Kinyitom az ajtót.

NÉNI: Csak a kicsi szobában szeretném megnézni a fűtőtestet,
mennyre meleg.

Mire én:

– Csak tessék, de attól félek, nem lesz valami nagy élmény, két
napja meg vagyok fagyva ebben a lakásban. De nem kell annyira
nyomni a csengőt, hallom én.

NÉNI: Már a múltkor is jártam itt, de nem nyitott ajtót,
gondoltam, így most kinyitja.

– Megtörténik, ha az ember nincs itthon – morogtam a fogam
között, alig hallhatóan.

NÉNI: De tudjuk, hogy itthon volt.

És ezzel elindult befelé. A fürdőszoba útba esett, a villany éggett,
a mosáshoz fény kell, ugye, még a *Hét krajcárban* is erre hivat-
kozik az anyuka – a mosáshoz szappan kell, meg lámpaolaj. Ma
nekem épp volt mosóporom is, időm is, a villanyt mostanában
rendszeresen fizetem, bevallom, kimostam egy rend tarkát és a
lepedőket is. Szóval bemegy a fürdőbe, és fogja a fűtőtestet. Már
akkor gyanús lett, mivel emlékeztem, kisszóbat mondott. Ott áll
és hümmög.

NÉNI: Igen, igen. Hát igen.

Bemegy a kicsiszobába, egy lépés az egész, majdnem felbukik
a szennyekupacban, amit előkészítettem a következő mosáshoz.
De megtalálja a villanyt, itt még nem égett. Valószínűleg neki is
pont ott a kapcsolója, gondoltam, ezek a villanszerelők negyven
évvél ezelőtt híven követték a szocializmus alapelveit, és minden
tömbházat egyformára csináltak, így gazdagítva városunk látképét.

– Elnézést, épp mosás közben vagyok – mentegetőzöm a ru-
hakupac miatt.

NÉNI: Igen, tudjuk, azért hideg a mi fűtőtestünk.

Nem értettem az összefüggést.

NÉNI: Merthogy maga a mosáshoz a távfűtés vizét használja.

Elhültem a meglepetéstől. De még csak nem is hüledezhettem
ki magam rendesen, mert már ment is a nagyszobába, oda is ugyan-
azzal a céllal, a fűtőtestet fogdosni.

NÉNI: Hát igen, ez meleg.

Közben megkérem, még egyszer magyarázza el, hogyan is kép-
zeli, hogy én a rendszer vizét használom a mosáshoz.

NÉNI: Hát úgy, hogy kiengedi a fűtőtestből, a szellőztető csapon,
hogy spóroljon. Ezért fázunk mi a negyedikken, maga miatt.

Látom indul kifele közben.

– Be tetszett fejezni a házkutatást? – érdeklődöm.

NÉNI: Be. De maga egy tolvaj. Lopja a vizet a fűtőtestből, azzal
mos.

Már az előszobában volt ismét, szerencsére a lakásom, bár két-
szobás, körbejárható.

NÉNI: És holnap megyek fel az egyetemre, tudjuk hol tanul,
hogy tisztázzam végleg a helyzetet.

Nem értettem, ezt hogyan is képzelem, de gondoltam segítek neki,
ne menjen oda hiába.

– Én most már a Kolozsvári Városi Kórház alkalmazottja vagyok
– mondom.

NÉNI: Igen? És hogyhogy itt lakik és ott dolgozik?

Gondoltam a sztori annál bonyolultabb, mintsem most elma-
gyarázzam neki, jobb dolgom is lett volna, mondom, épp szerelmes
verset írtam. Meg már unom is magyarázni, mit jelent rezidens
gyógyyszerésznék lenni. Nem, most intézem a transzfert Vásár-
helyre, mondtam neki kurtán, és nem túl igényes magyarsággal,
mert közben elszórakoztatott a gondolat, hogy nini, hogy felcsillant
a szemem, hogy elköltözöm végre.

NÉNI: Igen, és annak itt hol a székhelye?

– Az sajnos nincs, én is azért járok Kolozsvárra hetente kétszer
– mondom, még mindig türelmesen.

Közben a kilincs a bejárati ajtón gyanús módon megmozdul,
olyasféleképp, mint mikor lenyomjuk, hogy aztán kinyissuk az
ajtót. De ezúttal kettőnk közül egyikünk sem fogta, bár még azelőtt
szerettem volna a néni kezébe adni, mielőtt kimegy a meg nem írt
vers a fejből. A cigiszünetek jobban inspirálnak versíráskor,
mint az ilyen kontyos nénikés, fűtőtestes témák.

NÉNI (legyintve): Csak a férjem.

Pillanatnyi habozás után nyitom is az ajtót, hát akkor jöjjön be,
elég hideg van odakint.

A bácsit beinvitálom, kalapot emel. Igazi úriember. Azért sze-
rettek itt lakni, mert ez egy szép régi negyed, a bácsik itt még
kalapot hordanak és kezicsókolomot köszönnek. Csukom be az
ajtót, bizonytalanul.

– Vagy még valaki be akar jönni? – nézek ki a lépcsőházba.

NÉNI: Nem, most nem, de hívjuk akár az egész lakóközösséget
is tanúnak, hogy maga lopja a vizet a rendszerből, azért fázunk.
Mondom neki, nem gond, csak a lakók számára hozható képest elég
kicsi a lakásom, nem fognak beférni.

A bácsi kérdi a feleségétől, mit konstatált a fűtőtest-matató akció
során. Mondom neki, menjen ő is egy kört, semmi gond, már
megszokták a fűtőtesteim, hogy zaklatják őket. Én annál rosszabul

viselem. Tesz egy bizonytalan lépést a konyha felé, de inkább
még egyszer megemeli a kalapját zavarában, és megáll ő is az
előszobában.

NÉNI (a férjének): Rajtakaptam, épp mosott, jól sejtettük.

Mondom neki, ne haragudjon, de néha megesik, hogy össze-
koszolódnak a ruháim, és ki kell mosnom őket.

NÉNI: Tanúkat fogunk hívni, hogy ön tolvaj!

– Az nem baj – mondtam –, mert majd hasznukat vesszük a
becsületsértési perben is.

Kezdett felmenni az adrenalinom.

NÉNI (fitymálván): Mit bánom én, pereljen be, maga tolvaj!

A bácsi eddig tűrte, de most már menne haza, mert felismerte,
hogy kezdenek elfajulni a dolgok. Nyitja az ajtót, kilép.

– Mi vagyok, kérem? Ismétlje meg. – Gondoltam, még jól
foghat majd a perem, amit különben viccnek szántam.

NÉNI (szíszegve): Víztolvaj.

– Hát én biztos nem – mondom.

NÉNI: Akkor hogyhogy mos, halljam?

– Hát kérem, az úgy van, hogy a mosógépbe bemegy egy hi-
degvizű cső, aztán meg a masina megmelegíti a vizet magának.

NÉNI: Nem igaz. Maga tolvaj!

A lakás kezd kihűlni, de a bácsi nem meri velem kettesben hagy-
ni a harapós, kontyos nénikét, visszalép az előszobába, becsukja
az ajtót.

Pázom, kezdek begorombulni, a szemem szikrákat szór.

– Nézze hölgyem, nem tudom, ön hány osztályt végzett, de azt
tudhatná, hogy így is lehet mosni, bizonyítéknak ott vannak a bor-
sos villanyszámláim, melyeket rendszeresen kifizetek az összes
többi számlával együtt. Ha pedig fűtési gondjaim vannak, a ka-
zánházhoz szoktam fordulni, van ott egy nagyon kedves úriember,
aki készségesen segít, ugyanis ő mosta ki a fűtőtesteket az ősszel,
épp azért, hogy meleg legyenek. Aztán megrepedt a cső, és azt
kellett kijavítani.

NÉNI (furcsa mosollyal cinkosan a férjére pillantva): Tudjuk. Jó
pénzért megcsinál magának mindent.

Éreztem valami bizarr ízt a kijelentésben, már majdnem rá-
kérdeztem, mit ért azalatt, hogy mindent megcsinál nekem.

– Ön az egyetlen a soron, aki a távfűtést használja, a többinek
mind saját kazánja van – szólalt meg a bácsi, hogy megmagyarázza
a felesége kirohanását, és valószínűleg már bánta, hogy otthon
nem próbálta megfékezni kontyos asszonykáját, aki az én la-
kásomban lépve sárkánnyá változott át.

– És amiért én nem szerettem központi fűtést, ez feljogosítja
önöket, hogy ide jöjjenek és tolvajnak nevezzenek? Csak azért,
mert a negyedikken hideg van?

Elfogyott a türelmem.

– És most kérem, menjenek ki a házamból.

A bácsi emeli kalapját, megy is, ajtó ismét nyílik.

NÉNI (csípőre tett kézzel kisterpeszben, miután átlépi a küszöböt
a szoba felé): Nem megyek, de hogy megyek.

Ettől a mozdulatától végképp begorombultam.

– Dehogynem, menjen csak ki szépen, ez az én lakásom, látom
a férje már megy is, okosan teszi, látszik, hogy férfi.

NÉNI: Igen, mert én meg analfabéta vagyok.

– Ezek szerint, igen – mondom –, ha nem jön rá, hogy én bizo-
nyítani tudom a villanyszámlámmal, hogy a mosógépem melegíti
a vizet, és nem lopom. De a villanyóra kint van, ha azt akarja
lesni, hogyan forog körbe-körbe, nem kell engem zaklasson.

NÉNI: Azt mondja meg, hogy miért nincs nálunk fűtés, ha már
ilyen okos, és a férfiakhoz is ilyen jól ért!

Jaj! Ettől félttem. Már mint, hogy a szerelmi életem csak nekem
tűnik sivárnak, a szomszédjaimnak nem. Kissé szégyenlősnek meg-
jártott mosollyal széttártam a kezem, ezzel is szuggesztív, hogy ez
van, nem rájuk tartozik, hogy ki jár hozzám, hátha egyszer megértik
végre. Kérdésére pedig ismét csak a kazánházat tudtam ajánlani.

– Nézze – mondom végül teljesen higgadtan –, én csak szeretnék
nyugodtan lakni itt, nem zavarok senkit, kérem, önök se zak-
lassanak engem.

NÉNI: S mi mit akarunk, mit gondol? Amikor mi ideköltöttünk,
fogadjunk, maga még meg sem volt születve!

– Ez könnyen meglehet – mondom –, mert nyolcvankettes va-
gyok, ezek a tömbházak pedig negyven évesek.

NÉNI: Na nem fogom mondani, hogy éljen sokáig.

A bácsi harmadszor emeli búcsúra a kalapját, szinte súgva
mondja a néninek, hogy elég volt, menjünk haza. Félt, hogy éltes
korú felesége olyat fog csinálni, amit jobb esetekben két hozzám
hasonló korú nő a tévében, iszokban és fürdőruhában szokott.
Szerencsére a néni úgy érezte, hogy ha épp el nem is átkozott, de
most már megaszondta nekem, és hazamehet.

– Hát én pedig csak azt tudom kívánni önöknek, hogy még
sokáig éljenek, de így nem fognak, sajnos, ha mindenen felidegelik
magukat. Jó éjszakát, viszontlátásra – mondtam, és becsuktam az
ajtót utánuk.

De akkorra már teljesen kihűlt a lakás. Nem baj, gondoltam
fogycagva, még jó, hogy nyáron nincs ilyen probléma, mert akkor
meg a szünyogok jönnek be.

KOCSIS CSABA

Vidéki szerelem

H amvadó cigarettavégek, egyik a másik után. Végigjárja a tüdőt a gyilkos füst, megnyugtatja a remegő kezét, tovább sárgítja a törődött ujjakat. Eltűnnek a ráncok a homlokról, amint az utca végén feltűnik a nő, aki bal kezével biciklit, a jobb kezével pedig egy gyereket vezet.

A férfi hangos szuszogással kecmereg fel a kerékpárjára. – Gyertek – mondja, vagy inkább nyögi az érkezőknek, és erőteljesen rátapos a pedálra. A kezdeti bizonytalanság után megegyenesedik a szovjet gyártmányú, imbolygó drót-szamar, mintha csak azt nyiszogná:

Ó, de hol van már a Szovjetunió?

*Birodalmak, kormányok, pártok
jönnek-mennek, csak az
emberi természet örök...*

De a biciklik nem tudnak énekelni. A férfi, amennyire csak teheti, hátrafordul. Érti, életének jelentős állomásához érkezett. (Ezért igyekszik úgy megragadni a pillanatot, hogy az bármikor letölthető legyen az emlékezet merevlemezeiről.) Elégedetten, sőt, kicsit büszkén dudorászni kezd annak okáért, hogy egy ilyen nagy tekintélyű közéleti ember, egy jegyző leereszkedik hozzá. Jónásné ciklámen színű, virágos, szellős, de mégis szolid ruhájában indulásra készen áll. Ma is kinyitotta a Bibliát, de már nem tudja csak két sorát annak, amit reggel olvasott:

*„...aki magát felmagasztalja, megaláztatik,
aki magát megalázza, az felmagasztaltatik.”*

Az asszony felületi unokáját a magas támlájú, repce-sárga gyerekülésre, és követi a szalmakalapos fafaragót, akiről nem hitte senki, hogy egyszer majd megváltozik, hiszen a Zöldtakonyban évekig támasztotta a pultot. Lefolyt a gégen a család keresete, és csak a tanácselnök határozott fellépése mentette meg attól, hogy elvigyék a gyerekeit az otthonba. A felesége is csendes, szótlan teremtés, nem civódtak soha, noha lett volna miért, bánatosan dúdolta inkább a nagypja sokat hallott énekét:

*„Szerelem, szerelem, átkozott győtrelem,
mért nem virágoztál minden fa tetejen...”*

Nagy szerelem volt az övék, parasztrómanc, de elmúlt, mint a napszámok, kubikusok verítéke. Mintha nem is lett volna. Csak a négy gyerek maradt, szótlanok, mint az anyjuk. Nem éltek jól, de eszükbe sem jutott, hogy elhagyják egymást, ha már az Isten egymásnak rendelte őket. Egy-máshoz csiszolódtak az esztendő folyáman, de a nyitott lélek megkopott, kilépett a testből, és néha dalra fakadt. Szabadon, rímtelenül rakta egymás mellé a szavakat:

*Az egyszerű elme nem ficánkol,
nem keres kitérés pontokat,
a határban nyargaló tekintetet
nem zabolázza meg a hatalom,
a párt nem töri le
a szabadság csikókedvét.*

A távolban egy magtár magasodik. Megállnak az érkezők, a férfi, a nő és a gyermek a régi temető és a romos épület között. A legkisebb unatkozik, mert nincs már itt semmi. A férfi és a nő zavarban van. A fafaragó dalba kezd. Hangja erős, kissé rekedtes, megedzette az élet. Az asszony előtt is pereg a férfi élete: ízek és szagok, utcák, házak, életek, bálók és tanyázások.

Benépesednek a barázdák, varjak bucskáznak át a fejükön: férfiakká, nőkké válnak, mezítlábas gyerekekké. Aratnak, vetnek, kenyeret dagasztanak, jószágot őriznek: libát, malacot, tarka tehenet. Várják a buszt, hogy elvigye őket a közeli kisvárosba. Összehúzzák magukat a kultúrházban, az első tévé előtt. Fekete-fehér álmokképek villódnak a képzelet monitorán. Kitérül előtűnik a világ kapuja. Aztán a kút elapad, mint az élet, bezár a bolt. Lepereg a házról a vakolat, a vályogházak megroggyannak, a téglákból új házak készülnek a faluban. Ezt látja az ember, és most már látja az asszony is. Mindig a múlt felől fúj a szél, mert a cserzett bőrön végigpereg az élet sós harmatja, nem szégyelli ezt az asszony előtt sem. Még a szél is megsajnálja és elpengeti akáchérfáján maga költötte dalát:

*Ugarrá váltak a földek,
terméketlenné az asszonyi ölek,
a fehér tejben felhígult a múlt,
nem látni benne a jövőt.*

A faragó cigarettája hosszú hamut növeszt. Az asszony is pergeti az emlékeit, mint töpörödött nagyanyja egykor az olvasót. Látja az emlékeit, most ő következik. Néhány éve azt hitte, Isten nélkül is boldog lehet. Elég egy férfi, akinek erős a karja, aki védelmet ad, aki ha pityókásan is tér haza, mindig hoz valahonnan virágot neki. A szülei örültek, hogy diplomás, ő abban reménykedett: vizsontszeretik. Boldog volt vele, minek tagadja, de azt hitte, ismeri.

Mikor kinevezték a tanácsházán, váratlanul érte az előléptetés. Magasabb beosztás, jobb fizetés. Meglesz a külföldi nyaralás! Szalad haza megosztani mással is a boldogságot, azzal, akit a legjobban szeret, a férjét, őt szerette volna értesíteni... Nem nyílik a bejárati ajtó. Csodálkozik, hogy a zárban – belülről – benne van a kulcs. Biztos a férje is érzi, hogy valami rendkívüli történhetett. A konyha fele szabad az út. Micsoda furcsa hangok, talán a rádió... A hálószobában meztelen férfiak ölelik, fálják, gyömöszölik egymást. Egyik, akit szeretett, és a másik, az a tejfeles suhanc, a frissen diplomázott agrónómus. Csalódott mint feleség, és csalódott mint nő. Szalad a gátra, hogy nekimegy a víznek, az éjszakának, a világnak. De a gyerekekre gondol és megcsendesül. A nagyobbik mindjárt érettségizik, minek kavarja fel. Ha a falu a szájára veszi őket, hova futnának. Egy különös dalba kezd:

*Egyedül a házban, egyedül az ágyban,
Sohasem voltam ennyire egyedül.*

– Kerestél-e engem? – kérdezte egy hang, de nem látott senkit, csak a fűszálak remegtek.

A nő maradjon önértetes, főleg, ha jegyző, és hatalma van. Pártagnak nem volt tanácsos templomba járni, ő sem tartotta volna helyénvalónak. Ha eddig került a gyülekezetet, most egyszerre ott keressen menedéket? Azóta perel, vitatkozik a belső hanggal, de mégis alázattal. Nem mondta otthon, hogy mit látott, de azóta külön alszanak. A férj mégsem költözik: egy fizetésből nem lehet megélni. Egyedül a bor tartja benne az életet. Furcsa dalokat költ időnként a konyhában – részegen –, mikor magában iszik:

*Fel vörösök, kicsi drága poharam,
lejt, aki felejt, nem örömtáncot.
Nem kell ide hasis, a löre hat is,
vagy hat is a löre, egyedül!*

A nő szerint a jövő a gyermekben van, az unokákban. A hivatali munka nem fárasztó, a tanácsháza polgármesteri hivatallá változik, a párttitkár és a tévészelnök vagyonos vállalkozóvá. Felbolydul a település, jönnek a Saulusokból egyszerre Pállá lett szerencselovagok, és nincstelenné válik a falu. Oda a legelő, az egykori kastély, ahol a gróf lakott, és az emberek korán halnak, mint a mosónők. A fórumok egymást érik, felbőffenek a régi sérelmek. Mindenki vagdalkozik, egyedül a tanyasi ember, a fafaragó mondja, hogy mindenkinek van vaj a fején: álljunk ki a napra és kezdjünk új életet. Csorogjon le a máz, és maradjon az ember, hogy tudjon mindenki a másik szájkáttalan szemébe nézni. Azt mondják, hülyeséget beszél, biztos már megint iszik. Azóta nem emelt szájához borospoharat. Farag és énekel. Virágok nyílnak a keze nyomán, mintha mindig csak ezt csinálta volna. Vésői dalba kezdenek, ha rájuk koppant, csak ő érti, miket mondanak:

*Lélek van a fában kivirágzott,
Ingó-bingó zöld fűszál,
Gyerekek libikóka,
Asszonynak tükrös.*

A gyerek messzire csatangol, visszacsalogatják. A férfi hatalmas tenyerébe belesimulnak a nő vékony pálcikaujjai. A faragó szeme tiszta, mint a forrás vize. Buzog benne az élet. Ez volt az első közös kirándulásuk.

Jónásné azóta minden napfelkelte előtt ott áll az ablakában. Mögötte valahol a férje furcsán és monotonul hortyog a lakásban, de már nem vesz róla tudomást. Nem időz sokat, csak annyit, míg a férfi elszív egy cigarettát az utca túloldalán. Meleg tekintet követi minden mozdulatát. Felfénylik a parázs, és utána elhamvad, mint az élet.

HARKAI VASS
ÉVA

Amikor J. A.

amikor verset ír az ember
nem írni volna jó
azt sem hogy – miként egy
költő írta – jön egy hajó
megy egy hajó

s miként én írtam nemrég:
vajon mi a jó – ha jön
vagy ha megy egy hajó?
akkor hát: verset írni vagy
elmaradt beszélgetéseinkből
okulva hallgatni volna jó?
mit mondhatnék utólag?
csak ennyi mondható:

jó volt és kár volt – s most újra jó
a távol kékjéből lassan kiválik
egy (újabb? vagy a régi?) hajó

Lassú felvonás

az a bizonyos lassú felvonás
az utolsó a Sáfrányban a hetedik
előre felszerelt díszletek között
közben a délután egyre
inkább sötétbe öltözött
előbb a szétdobált ruhadarabokat
öltötte magára majd hogy jobban
lásson feltette szemüvegét
az égen kigyúltak testünk ék-
kövei: a csillagok
súlyos és drága anyagok
fodrozták az éjszakát
s én majdnem elsírtam magam
amikor kimondta amit
vétkezés nélkül nem
lehetett kimondani:
most már csak a techni-
kánkon kellene javítani

Mi volt szép C.-ben?

II.
az hogy minden egyér-
telmű volt s fogható
szeszélyesen zajló
folyók helyett
tenger és tiszta tó
hogy egymás által többek
voltunk s ez most
kis jóhiszeműséggel
sem mondható
legfeljebb néhány szó
néhány lemaradt ékezet
s ami eddig is tudható
volt: az út nem testtől
testig hanem lélektől
lélekig vezet

Coda

végül mi maradt elmúlt
a nyár az őszi
almák ráncosabbak
a rosszul megválasztott
színű alapozó felszínre
hozta az arc árkait
a vadszőlő liláspirosba
vált a domboldalon
nincs megfelelő alkalom
csak vers van versbeszéd
napjaink s ruháink szerteszét
egy világvegi pamlagon

Ki a franc lapozna bele egy olyan újságba, amelynek minden cikke érdekes, minden szava igaz? Eltekintve attól, hogy ilyen újság nem volt, nincs, és nem is lesz (ahogy azt már Lenin is megmondta), a dolognak nem lenne semmi értelme. Hiszen újságot azért vásárolunk, hogy marhaságot, ellenkeznievalót találjunk benne. E sajtótermék ugyan csekély mértékben szolgálhatja tájékozódásunkat, de valójában – a néma, a felszisszenő, a káromkodásos olvasás párbeszédei révén – magunk adjuk a lap és a skriblernek tudtára, mi a helyzet, mi az ábra, mi a dörgés. S az egész csupán egy napig, vagy egyhúszonnyhárom óra tört részéig érvényes: a tegnapi újság már csak a stelázsira jó, vagy (amíg nem volt villanyborotva) penge alá a szakállszőrös borotvahabnak.

Van nekem éppen elég bajom Temesi Ferenc két részben, 528 + 599 oldalon közreadott, de egy korpuszt képező újságregényével, regény-újságával, hiszen sok benne a töltelékzsöveg, a ripityomötlet, az önméltóság. Ha a nyomda ördöge megsejti, mindezt majd megírom még *kendőzetlenebbül is* (Temesi joggal tette szóvá, hogy ekkora vállalkozásról csak recenzíót kap, méltatást, elemző tanulmányt nem). Az azonban első blikkre is világos: ami kifogásolható, az ugyanúgy a sajtóságos kompozíció nagyszerűségébe illik, ugyanúgy – ha ironikusan, ha fonákra is – az „1990-ben alapított” fiktív sajtóorgánium érdekeit és értékeit szolgálja, mint a legjava mozaikok, tobzódó citálások, migráló szellemi javak, őspoenok.

A „XI–XIII. évfolyó” és a „XIII–XV. évfolyó” 10–10 száma tipográfiaiilag, formailag, szerkezetileg a napilaphoz áll a legközelebb, de a heti magazinok, sőt a vegyes arculatú havi kiadványok vagy periodikák jól ismert vonásai is fellelhetők benne. Ahogy fejlécében mondja magáról: „Időnként megjelenő lap” ez. A számadások főszerkesztője Temesi Ferenc. A javakorabeli redaktor a rendszer- (azaz, jelenti ki másutt, a gatyá-) váltástól számítja a bölcsen-élégikusan-humorosan felmért „kölcson időt”. Számíthatja több művében megjelenített, súlyos, tetszhalásos autóbalesetétől is (a szerelmes társ nem élte túl a karambolt. Az ő fényképe a sárga borítóról a kizökkent, a megállt, a végtelenül

Időt hunyorogja). S számíthatja ott is, hogy a Fennvaló – akár Szeged fölött, akár Kína fölött, akár Mexikó fölött – az első napot lepergette a hatodikig, a hetedikig. Idő és időtlenség, napalba-éjszakába fogott és magát nem mérő telés: Temesit sokadik „szokatlan” regényének écaja nagyvonalú történetkezeléshez segíti. Sok történetet kezelhet sokféleképp, egyszerre, szimultán módon. Leginkább a szerző számára oly kedves sakkjáték lógrásával, vagyis a *huszár* huszárjárásaival haladhatunk. A (nap)lap attól domesztikálódik, hogy állandó, visszatérő rovatai naponta életjelet adnak magukról, s attól irodalmiasul – ha literalizálódik egyáltalán –, hogy (a kivesszőben levő, már-már el is tűnt hagyomány szerint) folytatásokban szépirodalmat közöl, napról napra adagokba porciózza a betevő Jókait, Mikszáthot, Krúdyt. Temesit. A *Kölcsön*

Temesi Ferenc: *Kölcsön Idő I, II*, Helikon Kiadó, Budapest, 2005, 2006

Idő rengeteg jól vagy kevésbé jól beváló trükkje közül az egyik legfontosabb, hogy ebben a (regénynek csak harmadik évezred eleji engedékenységű, mégis jó szívvel nevezhető) összeállításban minden vagy tényleg irodalom, vagy mókás-komolyan felölti az irodalmiasság látványát. Az *Édes-anya* receptjeiben (*Sülteger; Felhős szelet; Kossuth kifli* stb.) évtizedeket, évszázadokat járhat be a szeretet és az elhatárolódás, családhistóriát regélhet és roppanthat, miből hány dkg, hány evőkanál szükséges. A *Todomány* (*Szegény Gutenberg; Game over; Birkák klónozása; Szendvicsjólás* stb.), a *Slágerlista* (*Kölcsön Idő = Borrowed Time; Roncs az Országúton; Séta a világ vadabbik felén; Amerikai pite* stb.), a *Sport* (*A kínai sakk rövid története; Sok-sok elmaradt pofon; A kosárlabda művészete* stb.), a beat, a rock, a versenyszellem (és az univerzitás) nevelte szabadgondolkodó félig-meddig rejtett önéletrajzát takarhatja. Az anekdotizáló, adomázó, aforisztikus fogalmazás, a nosztalgia rögvest kifigurázó emlékező próza, a felfokozott személyesség (olykor a fölényes, ítélező személyeskedés) egységessül tónusú, sokszínű, tartalmas – bár alkalmanként bő lére eresztett – olvasnivalóval tölti fel, regényesíti az egyszemélyes lap hasábjait. Az elemi mesét, mely legjobb helyein mitológia is.

Egyszemélyes? Az író alakmások garmadája teremti, illetve nevezi meg. Főlépteti korábbi regényhőseit mint egykori-mai alteregókat. Így válik publicista például Szeles Andrásból, vagy Tengődéből, aki most Zoltán (a *Por666* fejezetét papírra vető, a sátn hatos számát sokszorososan funkcióba terelő Temesi Ferenc, maga is kétszer hat betűs, lehetőleg őzi a 6 misztikáját). De felbukkan Gárdonyi Géza szerzői neve (Egy katolikus), Ady Endré (Lellel András – 2x6), másoké (még az anonimizáló is, amelyet, többek között, Arany János használt). Ezekkel a játszai névválasztásokkal Temesi a maga sorsát, művét, mondandóját szétírja, szétszítja a magyar irodalom(történet) egészében. Az énsokszorozással,

az énből való kilépéssel emelkedik a tört, a veszteségeit tudó én fölé. Olvasójának megfejtenivalót ad. Rébuszt, a viccek, tantörténetek, parafrazisok, intarziák s egyebek mellé. Halmozza a kisformákat, fő ereje a rövidtörténet. Csupa epikai mikroorganizusból teremt makrostruktúrát. Még a (nem valami jó, ám korfestő) dráma is prózává válik az újságregényben. Minden epizódódik, epikusán homogenizálódik – őrize a kaleidoszkopikuságát.

Az újságcikkekké, rovatokká szétszedett, virtuálisan összerakható *román* óhatatlanul ötleltűzjátékként hunyna ki, ha a szövegnek nem lennének rakétabázisai. De vannak. A *Tenacatita* címen újragondolt, újraírt (1992-es) *Pejote*. A *Halál-ok* sorozat „búcsúszimfóniái”, olykor gitár- vagy szájharmonika-átiratokban (Baka Istvánról, Boncz Gézáról, Petri Györgyről, ismeretlenebbekről). A mesteri ecsetre valló portrék, élen a Bálint Sándort – Temesi egyik vezérlő csillagát – megidézve. Az *Országúthy extra* híradásai, Jack London- és Jack Kerouac-allúziókkal. Az *Amerikai antológia*, s általában a legtöbb különkiadás. S a novellák! *Il Novellino* az egész.

A fényképek (képek, montázsok) természetesen leginkább ahhoz az életrajzi Temesihez kötődnek, akiből irodalmi Temesi reinkarnálódik a lapokon, s aki – Temesi-Szeles-Tengődi-Lellel-XXX – már a legutóbbi fél, egész, egy, két, sok évszázad ikonja a regényesült *Kölcsön Idő*ben. (Érdekes: hálának tűnő publikációtipusok mentek veszendőbe, köztük az apróhirdetés.) *Mi az újság?* Erről is olvasható, ezen a címen, eszmefuttatás. Temesi regényújságja, újságregénye új-jászuli a regényben az újságot, az újságban a regényt, s még a textus színvonalhullámzása is az egyedi, egyszeri epikai forma felé segít. Ő megeltele hosszú évek óta gyűlő anyagához a keretet. Olvasójának meg kell lennie azt az olvasásmódot, amellyel ezt a sokféleképp forgatható konglomerátumot örömet elsajátítja.

TARJÁN TAMÁS

Barnás Ferenc új regényét, *A kilencediket* némi szorongással vehetjük kezünkbe. Nyomasztó látélet, az egzisztenciális kiszolgáltatottság papírra vetése – állítja a regény ajánlója. Keserű és kínzó témák, melyek elvárásunknak megfelelően általában keserűen és kínzóan szólnak a könyvek lapjairól. *A kilencedik* nem való azoknak, akik szeretik, ha elvárásaik teljesülnek. Olvasmányos, könnyed és magával ragadó regénnyel van dolgunk, ami fájdalmas témája ellenére derűs figyelemre méltatja a világ egy olyan szegletét, mely sokak számára feltérképezetlen. Ez a derű azok kiváltsága, akik nagy érzelmek, fordulatok és tragikum nélkül is tudják a kiszolgáltatottságot és a kiúttalanságot ábrázolni. A tízgyermekes család nyomorúságát a gyerekbeszélő nézőpontjából leíró történet akár unalmasan közhelyes is lehetne, ha nem lépne túl jól ismert kliséken. A *kilencedik* figyelemre nem méltott leskelődések eredménye, a háttérben maradás, az észrevétlenség állapotának rögzítése; a nyomort természetesnek és állandónak tapasztaló narrátor örökös jelen idejű vallomása.

A stílus és téma közötti diszharmonia, az elbeszélés könnyedsége és gyötrelmes mondanója között fennálló feszültség következményeként a szöveg végig fenntartja az érdeklődést, fejezetről fejezetre teszi kíváncsivá olvasóját. Ez már csak azért is bravúr, mert a regény cselekménye igencsak szegényes. Nem állítható, hogy nem halad valahonnan valahová: a kisházból a nagyházba való költözködés korszakhatároló eseményként minden emlék viszonyítási pontja lehetne. A történet azonban elárulja önmagát, és a fordulópontnak hitt költözködés nem megváltást hoz, hanem belesimul a végtelen kilátástalanságba. Ebben a regényben nem ad megváltást, reményt vagy kiutat semmilyen felső hatalom.

Bár a derűs szemlélődés leplezi *A kilencedik* világának reménytelen monokromitását, mégis nyilvánvaló a kegyetlenség és a kiszolgáltatottság megmutatókása. Míg az ébrenlét fekete-fehér, addig az álmok valószínűleg színesen, hangsúlyozottan színekkel tele keverednek a történetbe, hogy gyakoriságuk, változatosságuk és vissza-visszatérő motívumaik révén egy alternatív cselekményszál lehetőségét kínálják. Kézenfekvő lenne, hogy a színes álmok menedéket jelentsenek, ha ezek óhajtott álmok lennének.

Újságregényújság

Fonák üdvtörténet

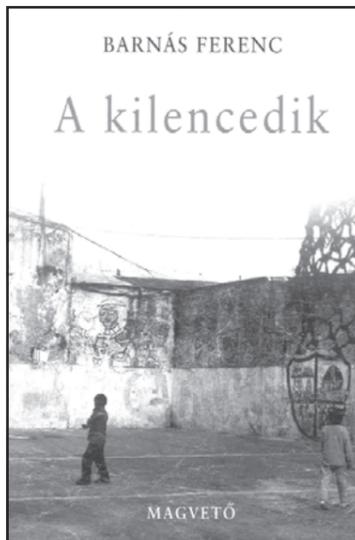
„Magamnak semmit sem hiszek el”

„Ha lennének olyan álmaim, amelyeket szeretek, esetleg én is hamarabb álmosodnék el” – áll a 130. oldalon, lehetetlenné téve a kiutérését álombéli módját. Az álmok nem jelentenek a valósággal felcserélhető alternatívát, folytonos megjelenésük, kezdetük és végük bizonytalansága rendszeresen összemossa az álmokképet a regény egyéb dimenzióival. Az idő és az elbeszélő definiálatlanságára rájátszik a szöveg: „Sokszor úgy éreztem, mintha én sem lennék. Máskor meg azt képzeltem, hogy úgy vagyok, hogy közben mintha egy másvalaki is volnék”. Az ehhez hasonló kijelentések egyrészt felszabadítják a szöveg értelmezési lehetőségeit, másrészt – mivel nem feltétlenül következetesen jelennek meg a műben – meglehetősen megterhelik azt.

A kilencedik kétségtől határos cím, meg is teszi a magáét, hiszen ráirányítja a figyelmet minden olyan szöveghelyre, ahol a számok valahogyan szóba kerülnek. Ezek után nem meglepő a következő kijelentés: „A számokra valami miatt szükségem van” (126). Nemcsak az elbeszélőnek, de a regénynek is szüksége lehet a számokra, mintha saját logikus és misztikus rendjükkel uralnák a történetet. Ha figyelembe vesszük, hogy a szöveg elején ezt olvashatjuk: „Meg nekünk olykor mintha nem is volnának annyira szükségesek a szavak”, egy számokra épülő regényepikára kellene következtetnünk. Azonban a nyelv és a szavak alávetettsége, az önkifejezés képességének hiánya nem jellemző a regényre. A megfogalmazott nyelvi hátrány és a szöveg megalkotottsága oly messzire esnek egymástól, hogy az olvasási nehézségek gyakori emlegetése helyenként modorossá és bosszantóvá válik. A szöveg és az általa sugallt poétika közötti ellentmondás a nyolcadik fejezetben, a regény legizgalmasabb részében oldódik fel, és ez a fejezet magyarázza azokat a poétikai elveket, melyek eddig gyakorra felesleges nehezéknél tűnve terhelték meg a szöveget. A nyolcadik fejezet gondolattörédei, a perrel elválasztott foslányok automatikus írásra emlékeztetnek,

ahol a mondatokba és bekezdésekbe nem rendezett, nem rendezhető szavak immár nemcsak a külvilág leírására hivatottak, hanem fordulatként a beszélőről áruklodnak: az első lopás utáni zaklatottság azonban elmúlik, és a szöveg visszatér eredeti ritmusához és szabályozottságához.

Az álmok és a hétköznapi történetek alapos dokumentálása, a helyenként naturalizmusig vitt valóság-hű megfelelés a regény középpontjába a figyelem, az észlelés és a megértés fogalmait helyezi. A szöveg oly módon reflektál a három fogalomra, hogy bizonytalanná teszi azok regénybeli érvényességét. A megfigyelés, az élet és a világ pillanatnyi ambivalenciájának megragadása és hiteles lejegyzése feltételeznél a kívülállást, ahogy megkövetelnél azt a magabiztosságot és éleslátást, amit a szöveg lépésről lépésre kérdőjelez meg: „Aki mindenre figyel, az beteg”

Barnás Ferenc: *A kilencedik*, Magvető Kiadó, Budapest, 2006

(103.); „Időnként nem veszem észre, mi történik körülöttem” (107.); „nem azt látom, amit nézek” (197.). A figyelem és az észlelés ilyen relativizálása, a leírtak elbizonytalanítása és az álmok valóságba való bejátszása következtében a szöveg nem tekinthető dokumentumregénynek vagy irodalmi szociográfiának, akárhogyan is sugalmazza ezt a regény miliője. Az öreflexiók szándékolt előtérben tartása megsemmisíti azt az olvasói törekvést, mely a cselekményt csupán részvétellel és együttérzéssel közelítené meg. Ennél ez a regény nagyobb intellektuális kalandot jelent.

A szerepjátéknak is tűnő, egzisztenciális kuszaságot felmutató *Kilencedik* tettettett önellentmondásai és a valóság abszurditását megragadó jellemzői egy korai próbatételt mesélnek el. A kilátástalanságból való szabadulásra és a földi üdvösség elnyerésére tett elhibázott kísérlet (a lopás kudarc) a küzdés idejének lezárása helyett a bukás utáni újakezdést vonja maga után. A *kilencedik* fordított üdvtörténete a bűn megtaláltságig való eljutást mutatja be, és a beavatást, a felnőtté érést a bűn megtapasztalásán keresztül ábrázolja.

Egyszerű és könnyen érthető könyvnek tűnik *A kilencedik*. A már ismert eljárás, az embertelenség otthonosságának és barátságos arcának megmutatása most is működik, pont annyira borzad az olvasó, amennyire még az elviselhető, az unalmas cselekmény is kap az utolsó fejezetekben egy fordulatot, hátha kikerekedik belőle egy csattanó, szimpatikus a gyerekbeszélő – szóval minden adott egy közepesregényhez. Hogy *A kilencedik* megmenekül a közepesregény-ségtől, hogy nem egy a sokból, azt a folytonos önmegfigyelésnek és önértékelésnek köszönheti. „Magamnak semmit sem hiszek el” (182.) – állítja az elbeszélő és vele a regény, alapjaiban zúzva szét mindannyiunk szánakozó jóindulatát. Mintha az igazi nyomorúsághoz nem férnének ilyen érzelmek.

KOCSIS LILLA

A kortársi gondolkodás szerint a személyiség nem ismerhető meg a maga totalitásátában, objektíven – csupán szubjektív nézőpontból és részlegesen. Ez az alapvetően pszichológiai eredetű vélekedés a színházas terén is érezteti hatását. Utoljára a polgári-realista illúziószínház hitt abban, hogy az emberi jellem teljesen feltérképezhető, s az összes cselekedet beilleszkedik egy ok-okozati láncolatba. Bár ma már színházi berkekben sem osztják ezt a nézetet, azért még a személyiségábrázolás gyakran szemiatikus teátrumainkban. Dívát lett felszeletelt, szubjektíven bemutatott életsorsokat színpadra rakni; ennél tovább azonban alig jut valaki. Ezen kevesek közé tartozik *A passzív apaszív* című kötet két szerzője. Győrei Zsolt és Schlachtovszky Csaba izgalmas, még nem bejáratott módszerrel hozzák létre figuráikat. Az emberi identitás folyton változik, soha nem válik egységessé, zárttá darabjaikban.

Jó példa erre a kötetet nyitó *A Danaidák*, amely az ismert görög mítosz Aiszkhülosz, Racine és O'Neill modorában, valamint egy tipikusan mai nézőpontból beszéli el. Próteusz először a hírnök szerepében jelenik meg előttünk – de egyáltalán nem úgy viselkedik, mint ahogy feladata szerint kellene. Össze-vissza locsog felesleges dolgokról, a fontos tényeket pedig elhallgatja. Képtelen azonosulni a szerepével. Később Pelaszgosz királlyá változik át, majd ő lesz a tévéshow műsorvezetője is. (Próteusz a görög mitológiában az alakját sokféleképp változtatni tudó tengeri isten.) Próteusz örök átváltozó, s mint ilyen, a színész(et) allegóriája – hiszen egy színjatszónak ugyanúgy el kell tudni játszani mindent, mint neki. A szerepburjánzás révén képtelenség hagyományos értelemben vett jellemről szólni Próteusz kapcsán, ahogy Lünkeuszról sem lehet, aki arra „kényszerül”, hogy egymaga jelenítse meg az 50 kérészt. Legalább ilyen érdekes a Danaida-lányok ábrázolása a darabban. Danaosz gyermekei hol egymástól független akarató egyéniségekként, hol egységes gondolkodású karként jelennek meg előttünk. Szerepkonfliktusuk van (olykor önmagukkal vitáznak, mintha két különböző személyiség lenne bennük), nem tudnak megbárakozni a rájuk mért feladattal. A szerepjátszást (teatralitást) hangsúlyozza az a jelenet is, amikor a kar és a karvezető párbeszédében a résztvevők nem a saját, hanem

A magyar történelmi drámaiként, mint tudjuk, nem szükkölködik drámai történésekben és tragikus sorsú személyiségekben. A klasszikus vagy klasszicizáló modern nemzeti drámaírás Németh László-i, illyési változata különös érzékenységgel elevenített fel messze sugárzó eszméit, erkölcsi jelentőségükben példázatosan gazdag történelmi helyzeteket, alakokat, korfordulókat. Nagyrészt az ő nyomdokukban sokasodtak meg azután az olyan történelmi színművek, amelyek egy-egy kiemelkedő hős, mintaadó szellemi nagyság vagy törekvéseiben, nehéz küzdelmeiben jelképes egyéniség pályájának meghatározó mozzanatait igyekeznek sűrítve rekonstruálni – és aktuális gondolatalkalmakkal telíteni. A merevítő szoborszerűséget (néhánykor deheroizáló) hús-vér plaszticitással felváltani: hogy a tényleges heroizmus és eszménység is autentikus valóságba ágyazódjék. Szabó Magdától Páskándi Gézáig, Kocsis Istvánról Lászlóffy Csabáig számos kiváló írónknál jelentkezik ez a kimondottan életút-idéző, portréfestő, alakrajz-hitelesítő vagy –(át)értelmező, mozaikos és csomópontképző jelenetkezéssel, szinte epikus eseményvezetéssel ábrázoló történelmi drámatípus. Amelynek eredményeként konfliktusos drámaiságát pedig nyilvánvalóan – a súlyos historikus tapasztalatokkal összhangban – rendre az emelkedett, bajvivő, önmarcangoló nemes lélek ütközése adja a szorongatóan nyomorúságos és változásért kiáltó körülményekkel.

Idősebb és fiatalabb nemzedékek körében, ismertebb vagy éppen pályakezdő írók között (a hitalapító-reformátor prédikátorokat megjelenítő Tóth-Máthé Miklóstól a Csonkai debreceni kolégiumi kicsapartását színre vivő G. Nagy Iliánig és a Teleki Pál tragédiájáról szóló Kelemen Erzsébetig) csak legújabbban is meglehetősen terjed ez a műfaj – változó sikerrel és esztétikai eredményességgel. Ebbe az áramlatba kapcsolható a Berettyóújfaluban élő prózáíró, szerkesztő, művelődéskutató Kocsis Csaba (kötetei: *Akit elrejtett az Isten*, 1996, *Vándor*, 1999, *Kádár vitéz útja*, 2001, *Vízummal és szőlőföldre*, 2004, *Az utolsó párttitkár*, 2005) friss munkája is: a Bessenyei György utolsó éveit dramatizáló *Ezüstkert*. Nem mintha a felvilágosodás kiválóságairól nem születtek volna ilyen darabok

Szerepszemélyiségek

a másik fél monológját mondják el, mintha egy külső narrátor szemszögéből tudósítanának az eseményekről. Nem mellékesen épp az apjuk akarata ellen lázadó, önmagukat önálló személyiségeknek elképzeli lányok lesznek azok, akik végül – mégiscsak egy közösségként viselkedve – teljesítik Danaosz parancsát. Aiszkhülosz *Ótalomkeresőkje*, amely az egyiptomi király fia elöl menekülő Danaida-lányok argoszi befogadását beszéli el, az isteni eleve elrendelést állítja a középpontba: minden úgy lesz, mondják maguk a lányok is, ahogy Zeusz kívánja, s az ő útjai kifürkészhetetlenek. A Győrei-Schlachtovszky darabban ezt a szerepet maga a szöveg (mint a teremtő erő megnyilvánulási formája) veszi át: az író(k) által megalkotott nyelvi konstrukció szabja meg a szereplők sorsát. Az egységes jelentésképződést számos eszköz megátalja. Elmosódnak az időkoordináták a darabban, amely az antik világban, de napjainkban is játszódik. A nyelvhasználat szélsőségesen heterogén: az archaikus, magasztos, patetikus nyelv hétköznapi formulákkal, szóviccekkel („Létrája nélkül nem várhat lét rája már.”) kerül párbeszédbe. A megszólítási formák gyakran egy-egy párbeszédében belül is változnak, például tegezésből magázásba csapva át. Semmi nem reális, ennek az öntörvényű, végtelenen fiktív világnak teljes egészében a szerzők határozzák meg a játékszabályait.

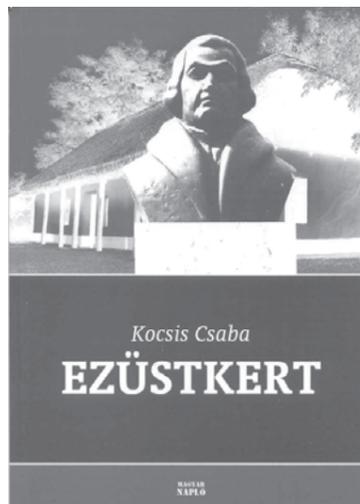
A változatos identitásképzés, a jellemekek állandó módosulása még jobban sikerült a kötet címét is adó drámában, ahol a folyamatos félreértések, illetve szándékos hazugságok miatt szinte mindenki belekerül legalább egy szituációban egy másik személy szerepébe. *A passzív apaszív* akár népszínmű-paródiaként is olvasható. Ki vannak itt karikírozva *arégieschen* használt szavak (biznic, sponzorál), a modoros megszólítási formulák (ecsémbátyám, Laci úr, ipamuram, atyafi), a tipikus kisserber-, valamint az elsőre patinásnak, de valójában nevelésesen hangzó család- és keresztnevek (Manci néni; Tashebel Ottokár, Polczi Pongrác). Bár a fergeteges bohózzáttá fajuló darab végén az „alulról jött” sze-

relmesek, Demeter és Piros, ahogy az illik, megszöknek, ebben mégsem kell romantikus befejezést látnunk, hiszen hőseink olyannyira buták, hogy sorsuk alakulásából akár a szerelmi vígjáték műfajának kifigurázása is kiolvasható.

Ahogy az már talán az eddigiekből is sejthető volt, a Győrei-Schlachtovszky szerzőpáros gyakran használ fel vendégzövegeket darabjaiban. Különösen igaz ez a *Bem, a debreceni gácsra*, melynek cselekménybonyolítása Shakespeare Othellóját követi (Othello Bem József, Desdemona Csésényi Etelka, Jago Pető Pál képében tűnik fel a színen), másrészt pedig több Petőfi (és kevesebb Arany) citátumot mozgat a szöveg – ezek az idézetek ismét csak a humor forrásai, amennyiben legtöbbször az önimádó költő kifigurázására szolgálnak. A személyiségváltkoztatás lehetőségeit az abszurditás viszi el a *Leukokitosz-család*. „Hisz mit tesz a név? Csupán egy adag anyagra önkényesen ráaggatott címke” – mondja először a házifilozófusnak érkező Leukipposz főlényeskedve, majd rá kell jönnie, mennyire nincs igaza. Miután ugyanis ráébred, hogy Prókrusztesz, a ház rabszolgája a nem Leukokitoszokkal hogyan szokott elbánni ágyában, össze-vissza hazudozik, csak hogy a család rokonának mondassa magát (még anyaszerepben is bemutatkozik!). A darab, amely – játékosan persze – az idealizmust és a materializmust állítja szembe, filozófiai bohózat is, lerántja a leplet a bölcs beszéd és a gyakorlati életvitel összeegyeztetlenségéről. „Vannak következtelen pillanataim” – vallja be Leukipposz, amikor rajtakapják, hogy materialistaként a lélekről beszél. A – szándékosan megkonstruált – zűrzavar ebben a darabban sem nagyon lehetne már szélesebb körű: a társadalmi rangok nem jelentenek már semmit (a rabszolga leszidja többször is a gazdát), az időkategóriák értelmüket veszítik (a jelenlévő Leukipposzról úgy beszél Dénes, mint egy régi filozófusról, akiről egy könyvben olvasott). A kötetet *A rom* című „drámai jelenetsor” zárja, amely Vörösmarty allegorikus kiseposzának átíratja. A szerzők a vándor szerepébe magát Vörösmartyt helyezték, akinek

Történelmi portrédráma

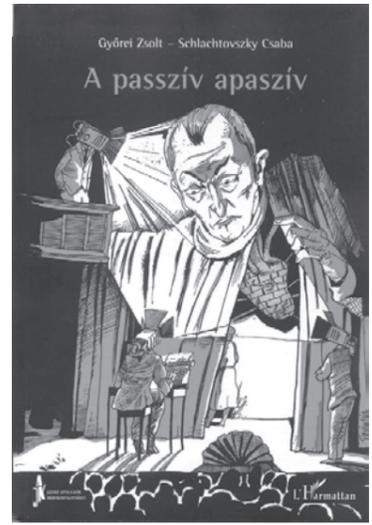
Kármán Józseftől Berzsenyi Dánielig, ez a háromfelvonásos színházi darab azonban témájában és vállalkozásában is megkapóan újszerű. Mert a nagy testőrör, az eszme- és irodalomtörténeti értelemben is korszakindító Bessenyei élete egyáltalán nem valami könnyen kiélisíthető (mondjuk látványos csatározásokra vonatkozó) parabolikus üzeneteket kínál feldolgozásra: éppenséggel bonyolultságában, fényt és árnyat keverő ellentmondásaiban, sőt szinte furcsa titokzosságában válik csak megragadhatóvá. Pataki diákétsége után a feltűnően legszébb, legdélcegebb magyar királyi gárdistaként érkezik Mária Terézia bécsi palotájába, később, kilépve a szolgálatból, református egyházi ügyvivőként a konzervatív hazai protestánsok autonómiaigénye és a császárnő felvilágosult abszolutista tanügyi politikája, mint két tűz közé kerül, aztán keserű anyagi kényszerből s hogy udvari könyvtárőrként

Kocsis Csaba: *Ezüstkert*, Írott Szó Alapítvány – Magyar Napló, Budapest, 2005

Bécsben maradhasson, katolizál, majd, miután II. József megvonja tőle a kegydíjat, a Berettyó nádasai közé, a tisztántúli jobbágyvilág zajtalan magányába visszahúzódva, kis birtokán (a sárréti Pusztakovácsiban, a mai Bakonszegen) elzárkózva gazdálkodóként is képes (a hosszas lemondó elhallgatások közepette) időnként élénk szellemi munkát végezni; sosem házasodik meg, utoljára csak húsz évvel fiatalabb unokahúgát, a költői ambíciókkal verselő Bessenyei Annát veszi maga mellé, végül egyházi szertartás nélkül, jelen tésírba temeteti magát, kertjének kedves alfája alá; a magyar írók is csak hónapok múlva értesülnek haláláról. Életműve a magyarság javára meghonosítandó új (például a vallási dogmákat elvető) európai ideák, művelődési programok önálló követésének, az elmaradottságot a nemzeti nyelv felemelésével, megerősítésével legyőző, egyetemes jelentőségű kulturális értékteremtésnek az örökérvényű modelljeként méltatható; *Magyar katonaköltők* című, új kiadásban éppen nemrég megjelentetett monográfiájában Várkonyi Nándor így összegzi ezt: „a korszerű vezető eszméket, a szellemi szükségletek lényegét a testőrifjak feje, Bessenyei György ismerte fel és fogalmazta meg legvilágosabban”; „gondolatai mind a magyar jövő felé tekintettek”; „joggal keltezzük vele a felébredés, a megújulás korát”.

A drámában mindezek az életrajzi adatok (a felmagasodott személyiség összetett lelkiállását és a tevékeny szabadgondolkodó különleges habitusát sejtető tények) érzékletes helyzet-, emlék-, álom- vagy látomásokban, olykor kiszínezve és fiktív elemekkel megtoldva villannak elénk – realitás és elképzelt szimbolikus áttűnéseiben. Például az árván maradt és gondozásba vett fiú pataki tanítatásának motívumaiban, vagy az Annához fűződő – szeretet és szerelmet összejáró – gyengéd érzelmek feldúsításában. De az író betegségekben évekig ápoló Anna kedves lényé és arca is olykor finoman összemosódik egy másik szeretett hölgyével, a pármai her-

Győrei Zsolt és Schlachtovszky Csaba: *A passzív apaszív*, JAK-L'Harmattan Kiadó, Budapest, 1995

három álma (Etelka szerelme, a népvész-költő szerep, a borozásba menekülés) gyakorlatilag a költő életútján vezet végig; sok-sok idézettel (*Csongor és Tünde*, *Előszó*, Kölcsey, Petőfi, Madách). A mű illúzióvesztett világában már a Rom istentől is csak kesergésre futja: „Könyörgök, nézd el szófacsarásaimat! Csak a nyelv maradt nekem, mit dúlhatok.”

Bár a fülszövegben önironikusan elhangzik, hogy „a két szerző elmulasztott gondolni” a kötetkompozíció elvre, a nyelvi játékoság, a szövegekben rejlő teatralis gesztusok, az intertextusok alkalmazása, az egységes személyiségmodell lebontása és az önreflexivitás mindenképpen összekapcsolják a darabokat, amelyek közül *A passzív apaszív*, *A Danaidák* és *A Leukokitosz-család* fontos, értékes drámáknak gondolom.

DARVASI FERENC

cegnőével, akinek kíséretében Bessenyei hajdan beutazta Itáliát; a gemesutas pusztai udvar pedig a lelkeket vándoroltató bécsi „Ezüstkert” víziójába úszik át. Gazdagítják és ellensúlyozzák ezek a bensőségesen lírai hangulatok azokat az életesen nyersebb, hétköznapiasabb cselekmény-, párbeszéd- vagy monológrészeket, amelyek a magányos alkotó – és gazdaember – győtresebb időszakairól tudósítanak. Felkavarók a sértő féltékenységtől, gyűlölségtől, anyagi viszályoktól izzó és a ritka kiengesztelődésekkel tarkított testvérháborúság pillanatai – a szintén művelt, volt testőr (s Milton „Elvesztett Paradizsom”-át és „Visszanyert Paradizsom”-át is lefordító) Sándorral folytatott hadakozás részletei; vagy azok a fájdalmas bebizonyosodások, hogy a cenzúra nem engedi nyilvánosság elé az elkészült műveket (ezért kézzel kell másolni őket), s hogy „rebellis” nézetekre hajlamos, kegyvesztett szerzőjük minden mozdulatát figyelik és jelentetik, besúghatják. („Mert akinek az Isten hatalmat ad, és ő azt – emberi gyarlóságából – még több hatalom megszerzésére fordítja, előbb vagy utóbb azt fogja hinni magáról, hogy maga az Isten.”)

Lendületes, tömör jelenetek sorakoznak tehát – még ha bizonyos lélektani kidolgozatlanosságuk, vázlatosságuk olykor szembetűnő is; a belső vívódások folyamatai dramaturgiai és nyelvi is erőteljesebb megformálást igényeltek volna. De ami kiviláglik: az maga az igényében méltó művészi emlékkállítás a „bihari remetének”. És annak a huszadik századi és szintén „földi” Nadányi Zoltánnak, akinek híres verse keretezi a színdarabot: „Itt nyugszik ő, sok bécsi hölgy / szerelme. Költő, dalia”; „Én nem a testőrt tisztetem, / hanem azt, aki hazatért, / otthagya minden csatatért, / és állt a parton díztelen.”

BERTHA ZOLTÁN

Az 1980-as évek óta váltakozó intenzitással, ám folyamatosan zajlik a magyar kultúra korábban kirekesztett értékeinek integrálása. Ma még nem is tudjuk pontosan megítélni, hogy az újra elérhetővé vált szövegek milyen mélységben épülnek vissza közgondolkodásunkba. Vannak látványos hazatérések: Márai Sándor írásai nemcsak az olvasókat találták meg, regényeinek és főként esszéinek, jegyzeteinek gondolatai újra elevenen hatnak. A kontinuitásteremtés során sajnos kevés ilyen sikeres hazatérést regisztrálhatunk; a maguk korában általános figyelmet élvező szerzők újra kiadott munkái gyakran megmaradnak filológiai eseménynek, s legfeljebb a szellemi élet ingyencei között váltanak ki izgalmat.

Vannak olyan irányzatok, amelyeket a szocializmus időszakában különös gonddal igyekeztek kitörölni a hazai közgondolkodásból. A magyar szellemi életben a reformkortól kezdődően meghatározó szerepet játszottak azok, akik magától értetődőnek tekintették, hogy nemzet és modernizáció, haza és Európa elválaszthatatlan fogalom párost alkotnak. A két háború között – éppen az ellentétes tendenciák hatására – egy különféle csoportokhoz tartozó irányzat különös erővel jelenítette meg „haza és napnyugat” egységét. Szerb Antal, Cs. Szabó László, Szabó Zoltán esszéiben, publicisztikájában újra és újra azt mutatták fel, hogy az irodalom és a közélet aktuális kérdéseire csak ezeknek a szempontoknak az együttes alkalmazásával lehet közelíteni. Az európaiság és patriotizmus külön is gondot okozott a szocialista kultúrpolitikusoknak, a két fogalom együttes megjelenését pedig kimondataknak vesztélyesnek találták.

Bizonyára a következetes kiszorítás eredménye, hogy ez a történelmünk felfelé ívelő szakaszaiban meghatározó szerepet játszó szemléletmód 1990 után a vártnál nehezebben érvényesült. A kontinuitás helyreállítását célzó törekvések között tarthatjuk számon a Természet- és Társadalombarát Fejlődésért Közalapítvány és a Kortárs Kiadó Magyar Néző című sorozatát, amelyben e gondolkodásmód fontos dokumentumaiból és kiemelkedő képviselőinek írásaiból készített válogatásokat adnak közre. A sorozat egyik legutóbbi kötete Cs. Szabó László írásainak egy ré-

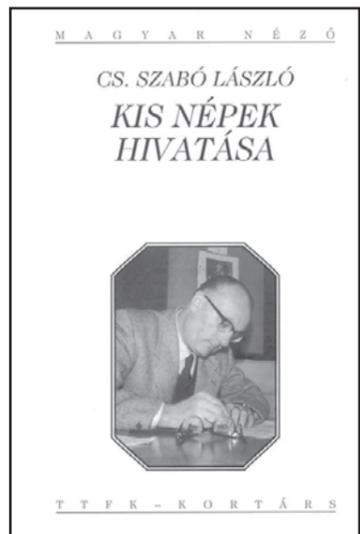
Véget ér-e az emigráció?

szét tette újra elérhetővé *Kis népek hivatása* címmel. (Az összeállítás Cs. Szabó László születésének 100. évfordulóján jelent meg.) A könyv szerkesztője, Gróh Gáspár Cs. Szabó két háború között megjelent írásaiból válogatott. „E kötet anyagának összeállítását nem az a teljesíthetetlen cél határozta meg – írja a bevezetőben –, hogy Cs. Szabó világának teljességét tükrözzék az itt közreadott írások. Nem a remekbe szabott esszék íróját akarjuk itt megjeleníteni, hanem azt a gondolkodásmódot, amit Cs. Szabó valaha reprezentált.” Azaz, a lényeg a közelítés, a szemlélet: vajon egy olyan korszakban, amikor a megoldatlan nemzeti és politikai kérdések a szokottnál is nagyobb terhet raktak az írástudókra, milyen értékekhez igazodva keresték a megoldást?

Az 1920-as években induló nemzedéknek először is szembe kellett nézni a területi veszteségekkel adódó kérdéssorral: mi a teendője a Ma-

gyarországon, s mi az utódállamok területén élőknek, hol kell keresni a megtartó erőt. Ahogy az válsághelyzetben szokott lenni, megjelentek a szociális és nemzeti kérdésre egy-két tényező kiemelésével megoldást kínáló veszélyes politikai tanok. Hatásuk ellensúlyozása nem kis gondot okozva mindazoknak, akik képesek voltak az egész áttekintésre. A harmincas évek végétől a háborús fenyegetés következményeit kellett újra és újra mérlegelni. Cs. Szabó László mindezekről írt, no nem teoretikusan, hanem lebilincselően érdekes önvalomásban (*Búcsú a vándorévektől, Egy erdélyi renegát vallomása*), útirajzban (*Most jöttem Erdélyből*), naplójegyzetben (*Őszi nappalok, Belgrádi orgonák*), esszéiben (*Nagy népek hivatása, Hamis ábránd*). A latin kultúrától kortársai bemutatásáig (*Két írás Babitsról, Illyés Gyula*) kalandozó, csillogó színes írásainak mondanivalóját meghatározta néhány alapérték: Magyarország történetének fejlődési vonalát következetesen a nyugat-európai történeti fejlődéshez igazította. Az általa bemutatott Magyarország története Pannóniában indul, a nyugatival azonos hullámban épült római és góti templomokat érintve a középkori városokban folytatódik (*Erdélyi városok*). Ennek az országnak nagy alakjai az itáliai, holland, német egyetemre járó peregrinus diákok, akik hazatérve – a meg nem értéssel dacolva – megpróbálják tudásukat a haza javára kamatoztatni. Mert Cs. Szabó világában minden érték azzal válik hiteles értékévé, hogy a szűkebb s tágabb hazának szolgál.

A legkedvesebb színtere a város: nem akármilyen város természetesen, hanem az emberléptékű, maximum párszor tízezres város, ahol nem tömegek, hanem egy közösség él (*Vén Európa*). Olyan közösség, amelynek tagjai szabad individuumsok, de belátható, otthonos világukban pontosan tudják, hova tartoznak. Ez a világ befogad, ha akad idegen származású polgár, aki csatlakozik ehhez a közösséghez, annak köszönhet jár. S ha az idegen megismeri a hagyományokat, nemcsak befogadott lesz, hanem maga is megélheti az otthonra találás élményét.

Cs. Szabó László: *Kis népek hivatása, Természet- és Társadalombarát Fejlődésért Közalapítvány* – Kortárs Kiadó, Budapest, 2005

Egy-egy jelentős irodalmi évforduló mindig alkalom az emlékező felidézésre és az éppen adott életmű újraértelmezésére, de az önismeret és önvizsgálat próbája is a megszólaló számára. Az 1977-es Ady-centenárium például a költő és esszéíró Páskándi Géza számára volt ilyen alkalom, amikor leírhatta egyrészt, hogy „Ady a magyar publicisztika, a hírlapi esszé titánja (...) az időszerszerűség-iteratúra magyar mércéje, európai rangjának egyik vállbojtója” (129.), másrészt pedig vallomást tehetett, miszerint: „Mi valamennyien, akik manapság e kelet világon magyarul írunk gondolkodó irodalmat – Ady batárjára kapaszkodunk. A legsejtelmesebb távlatokba vivő, fényes homályú, világosság iránt rohanó batárja.” (132.)

Eme „gondolkodó irodalom” körébe sorolható Páskándi-írásokból adott ki a Kráter Műhely Egyesület (Pomáz) egy kötetre való 2005-ben, e kiváló írástudó halálának tizedik évfordulója alkalmából, erősítő Partium híres szülötte, a kortárs magyar irodalom egyik igen eredeti alkotója szellemi jelenlétét. Ezek az esszék többségükben az 1980-as években születtek, de egyeseken a rendszerváltás utáni években is dolgozott Páskándi, ami bizonyosság lehet az író nyitottságára és szellemi készenlétére egyrészt, s másrészt arra, hogy szerzőnk a kisebbségi magyarság számára egy nagyon kritikus, mondhatni háborús viszonyokra utaló időszakban – amikor is a menekülés, a szülőföld tömeges elhagyása napi valósággá vált – hallatta szavát az anyaországban az értekező próza eszközeivel, felmutatván például a „cselekvés realizmusának” lehetőségeit a „veszélyes változásban, változó veszélyben” (17.). Kiemelendő, hogy a regényíró is nagyszabású munkába kezd ezekben a kritikus időkben, a romániai falurombolás tetőzésekor, az eseményekkel szinte versenyre kelve írja *A sírablókat*, amely 1989-ben napvilágot is látott.

A *Mesterek kortárs szemmel* című kötet esszéi (válogatta, a szöveget gondozta és az előszót írta Páskándi Sebkő Anna), huszadik századi mesterek művének, munkásságának megidézése és értelmezése mellett magának a sok műfajú írónak az alkotást illető gondolatvilágába vezetnek

Az esszéíró Páskándi

be, illetve olyan alap-, sorskérdéseket érintenek, amellyel az általa megidézett vagy csak hivatkozott mesterek közül is majd valamennyien tusakodtak (Ady Endre, József Attila, Kós Károly, Tamási Áron, Illyés Gyula, Németh László és mások). Szerzőnk említett sok műfajúsága okán is idézendő, amit az esszé nagy mestere, Cs. Szabó László mondott, hogy tudniillik vers, novella, regény, dráma fogantatása az ihlettől függ, de az esszé Alkalm szüli...

Páskándi mindenik hősét frappánsan jellemzi. Kós Károlyt mint az erdélyi cselekvő realizmus megalapozóját és mint lélekmentőt idézi (42–43.), Tamási művében az „univerzális” és „vicinális”, a helyi és az egyetemes érdek együttlátása, egymásban látása valóság meg véleménye szerint (83.). A lírikus Adyról értekezve veti papírra, hogy a zseni az, aki sok őt megelőző valódi tehetséget felig-meddig és minden középső végérvényesen feleslegessé tesz (106.). A magyar líra történetének egyik nagy fordulóját is az ő, illetve nemzedékének költészetéről elmélkedve fogalmazza meg Páskándi: „Aligha vitás, hogy Ady valamennyiüknél nagyobb nyelvteremtő, de nála a nyelv még mindig *patinás* eszköz-voltában ragyog. Az eszköz-nyelv hangsúlyosan *cél-nyelv*-vé igazából *Kosztolányiéknál* válik.” (138.) Kosztolányiban a nyelv alázatos szolgáját látja (144.), Radnóti meg szelidségben is elszánt s elszántságában is szelíd magyar Órizőnek tekint (199.), József Attiláról pedig kijelenti, hogy egyszerre volt ő nagyon modern és nagyon hagyományos, illetve, hogy „számára ember és magyar, Európa, Világ és Magyarország mindig együtt jelentkezett” (202.).

Általában távoli pontból indítja esszéit Páskándi, és nagy gondolatövezeteket jár be, igazi esszei és stílusnyelvi kalandokba bocsátkozik, hogy valamely általa fontosnak tartott kérdést becskerésszen, minél teljesebben feltárja annak kapcsolatait, összefüggéseit. A járt utat a járatlan kedvéért gyakorta elhagyja, az állandó használatlól már-már megkopott fogalmakat kerüli, s

az ismert kategóriákat igyekezik egyéni megközelítésből bemutatni.

Igaz, esetenként ez a módszer és előadásmód csapongást és terjengősséget eredményez, és eredetiség helyett eredetieteskedésbe torkollik a mondandó, nem mindig szárnyal a gondolat, hanem épp ellenkezőleg: szárnyaszegetten zuhan alá. Ilyen esetben a redundancia és sekélyesség veszélyét nem tudja elkerülni a szerző. Felvezetéséppel például, mielőtt Kós Károlynak a két világháború között az erdélyi közelében játszott szerepét és kultúr-történeti jelentőségét tárgyalná, a primitív társadalmak munkamegosztásáról értekezik aránytalanul hosszan az esszé szerzője, a történelem előtti korban mutatja ki úgymond a sokoldalú emberezsmény gyökereit (10–14.). Utalásszerűen emellett még görög mitológiai alakokra (Héraklész) és népmesei figurákra is felhívja az olvasó figyelmét. Habár a megvilágítás

Páskándi Géza: *Mesterek kortárs szemmel, Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2005*

Ezt a virtuális Nyugattal rokon, befogadó, urbanus, ugyanakkor patrióta világot Cs. Szabó László akkor rajzolta meg, amikor Európa számos országában disszimilációval akartak népi közösségeket kialakítani, akkor, amikor a nép felé fordulás egy egyszerű politikai manőver közbeiktatásával akár fenyegető provincializmussá alakulhatott. Akkor mutatta meg egy kérdés összetettségét, múltbeli és európai analógiáit, amikor tömegek mozdultak meg – Cs. Szabó kifejezésével élve – „új evangélisták” leegyszerűsített tanításaira. A szétfördözöttség korában az európai kultúra egységét mutatta fel úgy, ahogy ezekben az években az Nyugaton sem létezett. A kis népek hivatásának és mentsvárának éppen a teljes európai kultúra és erkölcs őrzését és ápolását tekintette (*Kis népek hivatása, Szám helyett lélek*).

Művelődéstörténeti, történetbölcséleti, irodalmi, politikai kérdések sokaságát érintik a rövid válogatásba felvett írások, az olvasónak mégis könnyű dolga van. A szerző sima és szép úton vezet: rendre utal az európai történeti folyamatokat meghatározó nagy fejlődési modellekre – Róma, Bizánc –, azután szellemtörténeti módszereket is alkalmazva, azaz a megsejtett törvénytörésekből a tények felé közeledve kalauzolja az olvasót Európa művelődéstörténetében Firenzétől Kolozsvárig, vagy éppen a két háború közötti magyar irodalom különös frontvonalai közé (*Mérleg*).

Cs. Szabó László 1980-ban, mikor is hosszú távollét után egy rövid látogatásra hazatért Magyarországra, egykori katedrájára lépve azzal kezdte előadását, „Mondottam a múlt órán... harmincegy évvel ezelőtt”. Talán komolyan, talán ironikusan arra utalt, hogy mindent ott kell folytatni, ahol a folyamatok megszakadtak. Hogy ebből a különleges értékű hagyatékából mekkora rész válik szellemi életünk eleven alkotó részévé, az nem is annyira Cs. Szabó László esszéit, mint inkább minket minősít.

ERDÉSZ ÁDÁM

szándékával példázza valamely kijelentését vagy tételét Páskándi, akár zavart is okozhat ilyenkor. „Az apostolok is sokoldalúak voltak annak idején” – írja, alátámasztandó a felvetett gondolatot (16.). Reflexiói néha túlbonyolítottak, következtetésként már-már követhetlenné válnak, amire ugyancsak a Kós-esszé egy-egy fragmentuma lehet a példa (27–34.).

Elemzéseiben történelmi, lélektani, stilisztikai és nyelvi tényekre-megfigyelésekre építő argumentációt egyaránt talál. Ha saját művének forrásaira talál a mesterekében, azokat megnevezi, más alkalommal meg olyan opciókra mutat rá valamely hőse esetében, amelyekben személyes döntései, választásai motívumait fedezheti fel az olvasó. Példaként ezúttal a Tamási-esszé vonatkozó passzusát idézném: „A túl sok kompromisszum otthon egy bő ideig még megtart ugyan, de aztán annál sebesebben mállasztani, porlasztani kezdi kultúrát és a léteket. Hol tehet az ember – a *Képeséges* ember – jobbat-többet önmagáért, és természetesen: a szűkebb-tágabb pátriáért? Mindig ez a döntő. S persze a valódi üldözöttség. Tamási kivételesen nagy tehetsége csak *szabad magyarságában* teljesebb ki igazán, amely egy kicsit a szülőföldtől való distanciát is jelentheti. Ez pedig eleve *öniróniát* szül. Mert Tamási egyik kivételesen vonása épp az, hogy népe iránti nagy szeretete nem zárja ki a gyöngéd, de néha erősebb iróniát. A *nemzeti öniróniát*, amely végtelenül fontos: ezen mérjük a lélek civilizáltságát is gyakorta. Nézzünk körül: az *önironikus népek a legszabadabbak, mert oly szabadok, hogy még önmagukon is kacagni mennek.*” (76.)

E könyv párként szívesen fogadna recenzens egy olyan Páskándi-kötetet, amely a jeles szerzőnek kortársairól írt esszéit tartalmazná.

BORCSA JÁNOS

Vallasek Júlia kolozsvári irodalomtörténész, kritikus, műfordító ez alkalommal a lassú utazás előnyeit kínálja fel az olvasónak. A lassú utazás egyrészt szó szerint értendő, Tabéry Géza regényvilágát, a hintók és szekerek, hetekig tartó utazások korát idézi, másrészt egy olvasásmódot jelöl meg, amit nemcsak Tabéry prózáján lehet – és érdemes – kipróbálni.

A kötet első része, *Saját utak* címmel a huszadik század első felének erdélyi magyar irodalmával foglalkozó írásokat fogja egybe. Újra kiadások, születési évfordulók, különböző okokból feledésbe merült és ismét időszerűvé váló művek, életművek kapcsán teszi fel a szerző a korszak irodalmának (újra)olvashatóságára vonatkozó kérdéseit. Az írások felidéznek a két világháború közötti erdélyi irodalomtörténet-írás alakjait, Ligeti Ernőt, Tabéry Gézát, a Tabéry könyvei körüli botrányokat, az Olosz Lajos és Reményik Sándor magánlevelezéséből feltáruló kulisztörtéket, amelyekből az ismeretlen, „szürokrákra” járó, teniszező, flörtlő, törtető kollégákon ironizáló, barátokkal mulató és spicces hangú üdvözlőlapot író fiatal Reményik-figura bukkan elő.

Hogyan foglalkozhat össze Erdély élete Trianontól a húszas évek végéig – címszavakban? Erre a kérdésre ad választ az újra kiadott, két világháború közötti *Erdélyi Lexikon*, amely a szótári cikk műfajában szól hozzá az erdélyiség, illetve az erdélyi irodalom körüli vitához, és amely egy rendhagyó irodalmi, kultúrtörténeti értelmezés tárgyát képezi a kötetben. Az erdélyiség, transzszilvanizmus témában elmaradhatatlan Kós Károly neve, akinek kapcsán ismét rendhagyó eljárásról folyomodik a tanulmányíró: azt vizsgálja, hogy miként értelmeződik a Kós Károly-jelenség a román irodalomtörténet-írás képviselőinek munkáiban. Továbbá olvashatunk a siker és kudarc Janus-arcáról Balázs Ferenc újra kiadott művei kapcsán, valamint az „ideológiai lólab” és az esztétikum viszonyáról egy kommunista író, Nagy István műveiben.

Rendhagyó írói portrék, a hozzájuk kapcsolódó városok – Nagyvárad és Kolozsvár – arculata, anekdoták, pikáns idézetek: mindez kaleidoszkopszerű képet formál a huszadik század első felének erdélyi magyar irodalmáról, kiegészítve a szerző korábbi kötetekben feldolgozott anyagot (*Saját történeti esszék*, 2003; *Elvátozott*

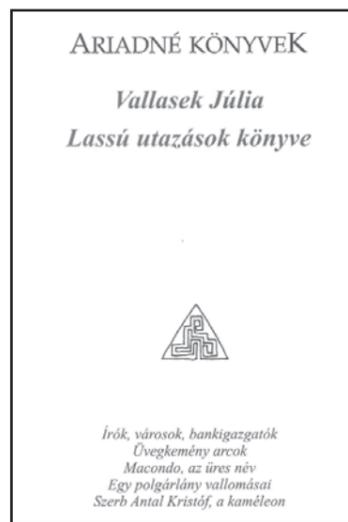
Pillantás a függöny mögé

világ; *Az erdélyi magyar irodalom 1940–44 között*, 2004).

Az írásokban visszatérő kérdés a következő: hogyan olvassuk ezeket a szerzőket és műveket? Az újrakiadás, és ezzel párhuzamosan az újraolvasás kettős kontextusba helyezi a szövegeket, a befogadás történetében óhatatlanul bekövetkező módosulásokra hívja fel a figyelmet. Ahhoz, hogy ezek az elmozdulások láthatóvá váljanak, egyszerre van szükség az irodalomtörténelem és a kritikus meglátásaira. Milyen szerepet töltött be az illető mű a korabeli irodalmi életben, hogyan olvasták, ítélték meg a kortársak? Milyen fontosságot lehet ma tulajdonítani ezeknek a szövegeknek?

Kettős horizont érvényesül az írásokban, amelyeknek a vizsgálati „módszerében” (idézőjelesen, hiszen az írások műfaja, az esszé, jó értelemben mindig a módszer ellenében születik) a recepcióesztétika kérdésfelvetésére ismerünk. A szerző Jauss-ra hivatkozva emlékeztet arra, hogy kritikus, író, irodalomtörténész, valamennyien elsősorban olvasók, olvasóként foglalják el helyüket a recepcióláncban, és ebből az – olvasói – szemszögből lehet a művek történetiségére a leginkább rákérdezni, ráérezni. A művek befogadástörténetének vizsgálata választ adhat a feledésbe merülés miérteire, elfelejtés és újrafelfedezés ugyanannak az éremnek a két oldala, és természetes velejárói az irodalmi folyamatnak.

Az *Idegen csendek* című rész a világirodalomban való „lassú utazásra” invitálja az olvasót. A szerző ezúttal klasszikus és modern könyveket, a világirodalom remekét olvassa újra, azt az olvasás- és írásmódot alkalmazva, amely már ismerős az előző fejezetből: hagyva, hogy minden szöveg megteremtse a maga világát. Az esszében megelevenedik az ifjú Werther alakja, aki könyvein keresztül érzékeli és értelmezi létét, aki számára az irodalom az élet legitimizálása; Jane Austen hősei és hősnői, akiknek a története véget is ér, amint kimondják a boldogító igent, és az olvasó a regényben „időzített bombaként” elszórt utalásokból következtethet arra, milyen házasságnak néznek elébe.

Vallasek Júlia: *Lassú utazások könyve*, KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2005

A harmadik részben (*Tükrök, kérdések*) bemutatott kötetek a huszadik század első felének magyar irodalmához, irodalmi életéhez kapcsolódnak. Vallasek Júlia láthatóan olyan kötetekről ír szívesen, amelyek kuriózsusokba menő adalékokkal szolgálnak az irodalomtörténet számára, olyan témákat ragad meg, amelyek mintegy körbeírják a műveket, háttérinformációkat helyez előtérbe, az irodalmi recepció segédanyagának számító életrajzi adatokra hívja fel a figyelmet: olvashatunk a pesti kávéházak és az irodalom kapcsolatáról, azokról a válogatott gorbombaságokról, amelyekkel íróink egymást illették az ún. „lehúzó kritika” műfajában; Kosztolányiné eddigi háttérben maradt alakjáról, kiadott írásairól, Szerb Antal kritikáiról és naplóiban kirajzolódó egyéniségéről.

Az *Elágazó ösvények* című utolsó fejezet főként kortárs – erdélyi és magyarországi – szerzők (Kányádi Sándortól Láng Zsoltig, Závada Páltól

Parti Nagy Lajosig) próza-, vers-, műfordítás-köteteiről szóló kritikákat tartalmaz. Az írások lehetséges olvasásmódokat jelölnek meg a kortárs irodalomban. Akár egyazon mű is többféleképpen olvasható, mint például Parti Nagy Lajos *Hősöm tere* című könyve, amelynek olvasása történhet referenciálisan, jól ismert konvenciók mentén, de idézheti az extrém sportokat, az olvasót a bizonytalanra bízva, veszélyes akrobatamutatóványokra kényszerítve. A kritikus felmutat lehetséges olvasásokat, de sosem dönt az olvasó helyett. Saját tapasztalatokról, kalandokról számol be, kérdéseket keres, és ráhangol arra a ritmusra, amellyel a könyvek terében elidőzni érdemes.

Vallasek Júlia irodalmi kalandozásai, esszéinek nyelvezete, szellemes fordulatai mintha a műfaj jeles kolozsvári képviselőjének, Szilágyi Juliának az esszéivel kezdeményeznének termékeny dialógust. A kettejük olvasásmódja közötti kapcsolatrol, rokonságról szól a következő virtuális párbeszéd: „Szilágyi Júlia fényűzéssel, árnyalatokra figyelve, ráélesen olvas. (...) Olvasói fényűzés lenne a lassú olvasás, a gondolatok végiggondolására nem kiszabott, hanem felajánlott idő, vagy az olvasás egyetlen lehetséges módja?” (265) Szilágyi Júlia egy korábbi esszéjében megfogalmazott, az olvasás saját idejére vonatkozó gondolataival mintegy „megválaszolja” a kérdést: az olvasás „felszabadító erejű belefeledkezés a tudatos értékteremtésnek abba a sajátos világába, ahol megsokszorozhatjuk személyiségünk egyedi voltát, kiléphetünk társadalmi szerepünk szükségszerűen zárt közegeből olyan tér-időbe, ahol magunkba olvashatunk saját tapasztalatunk körén kívül eső sorsokat, élményeket, a gondolat és érzélem minden addig idegen szférája otthonossá válhat, az azonosulás vagy különbözőzés, elutasítás szabadon megválasztható gesztusa révén” (*Szabadságom az olvasás*).

Végeredményben erről szól a *Lassú utazások könyve* is.

PIELDNER JUDIT

Bombitz Attila „tizenkét magyar szerző – Darvasi László, Bartis Attila, Podmaniczky Szilárd, Márton László, Krasznahorkai László, Sándor Iván, Baka István, Parti Nagy Lajos, Bodor Ádám, Kertész Imre, Závada Pál és Esterházy Péter – életműmetszetének elemzését kínálja továbbgondolásra”, a talányos című kötet fülszövege szerint. A címnek, ha nem is egyetlen értelmét, de eredetét megtaláljuk a kötet végigolvasása után – az Esterházyról szóló fejezetben fedezhetjük fel a következő mondatot a *Harmonia caelestis*-ben megjelenő én kapcsán: „Az ’én’, akiről bár mindvégig tudunk, de akit sohasem látunk, közvetít önön harmoniáját: a megfoghatatlan, az arcélt kirajzolni sem engedő valaki belső kiegyensúlyozottságát és békéjét.” (314) A kötet címlapján tehát múlt időben, a szövegben pedig a jelenbe helyezve szerepel a látás: ez a billegés a már lezártult és még alakulásban lévő között a könyv egészére jellemző. Részben azért, mert már tovább nem íródó, legfeljebb a szövegkiadásokon és az újabb értelmezéseken keresztül formálódó életművet (Baka Istvánét) éppúgy vizsgál, mint most születőt, de azért is, mert néha egészen játékosan mozog a jelen és a múlttá váló jövő között (ismét az Esterházy-fejezetből idézek): „Ha majd németül is olvashatjuk a könyvet (olvashatjuk), láthatóvá lesz (látszik), mit meg nem enged (mi mindent megenged) magának a *szat* szó” (319).

Az a visszatekintés az egészen közeli múltba, amelyet Bombitz Attila megkísérel, rendkívül fontos, mert ritka gesztus: a kritika szokásrendje szerint mindig az új művekre irányul a figyelem, és a néhány évvel ezelőtt született alkotások, rajtuk az első indulat vagy lelkesedés kritikai pecsétjével, még a több évtizeddel, vagy akár évszázaddal ezelőtt született klasszikus alkotásoknál is nagyobb homályba kerülnek. Nemcsak azért, mert nem beszélünk róluk, hanem mert nem gondoljuk újra, ahogy Krasznahorkai kapcsán írja Bombitz, az „egykori, izomból történő kritikai előítéleteket” (119). Ha tehát ennek fényében térek vissza a címhez, úgy tűnik, azokról szól ez a könyv, akik itt járkálnak még köztünk (lábnymaik a borítón), de éppen aktuális jelenvalóságuk elfedi a még tüzetesen meg nem vizsgált, nem értelmezett korábbi teljesítményüket.

A könyv, szándéka szerint, nem egyszerűen elemzéseket helyez egymás mellé. Bár az előszó,

Belátás és célratörés

a hosszú kötetcímmel kontrasztot képezve, éppen rövidsége miatt talányos, mégis ígér egy összefüggő képet: egyfajta elképzelést a kilencvenes évek (és itt Bombitz meghatározásait használom) „fáradt, lassú és átmeneti állapotú” prózájáról, amely az irodalmi (1986) és politikai (1989) rendszerváltás után új irodalmi történetet nyitott meg. Határozott állásfoglalás ez, és – legalábbis szerintem – erősen vitatható: nemcsak azt nem értem, honnan látható be a jelenünkkel erősen érintkező kilencvenes évek átmenetisége, hiszen ha még kezdőpontként fel is mutatható az Esterházy és Nádas nevéhez hozzákapcsolt fordulat, a végpontot, az átmenetiség végét hol kellene látnunk? Sehoh, mondja Bombitz, hiszen „valami után és közben vagyunk”. De mégis, mért lenne ez a korszak „átmenetibb” bármely másikkal? Mivel Bombitz elemzései egészen a tegnapi nyúlnak, Kertész 2003-as *Felszámolás*áig, Závada 2004-es *A fényképész utókora* című regé-

Bombitz Attila: *Akit ismerünk, akit sohasem láttunk. Magyar prózaszeminárium*, Kalligram Kiadó, Pozsony, 2005

nyég, vagy a 2002-es *Javitott kiadás*ig, ezek lennének egy új korszak nyitányai? Vagy az átmenetiséget a *Javitott kiadás* zárja le, amely Bombitz szerint „kivezet a szépirodalomból”, meg ebből a könyvből is, teszem hozzá? Esterházy nyitotta meg az átmenetiség korszakát, és ő is zárja le, megkezdődve az újat, sугallja Bombitz könyve: „A *Harmonia caelestis* ugyanis még azt is újrahozza, ami az elmúlt években jelentős beszédmóddá alakult.” (326) Nemcsak az a bajom ezzel a mondattal, hogy nem egészen világos számomra, mit jelent az újrahozza kifejezés, de az is, hogy utána a kifejtésből kiderül: Bombitz szerint Esterházynek ez a műve „fölülírja” a magyar irodalom számos egykorú alkotását, például „pamfletté változtatja” Kukorelly *Rom*-regényét. Később az állítás finomodik, vagyis azokat a lehetséges új olvasatokat kezd el sorolni Bombitz, amelyek a *Harmonia caelestis*-ből indulhatnak ki, mégis különös számomra a két Esterházy-regény mindent bekebelező, mondatnám, kisgömböc-szerének hangsúlyozása egy olyan kötet végén, amely annak a plurális szemléletnek a leszögezésével indult, hogy a „kánonok korát éljük”. Ritkán tettem ki annyi kérdőjelet egy engem is rendkívüli módon foglalkoztató kérdéseket tárgyaló kötet olvasása közben, mint éppen most.

Bombitz könyve, miután az előszóban provokálja olvasóját (legalábbis engem), a belátásra, a túl közvetlen magyarizációtól való elhatárolásra figyelmeztet egy Nádas-móttón keresztül, amely így zárul: „A túl közvetlen magyarizát mindig valami elfogultság célratörése.” Ezt némileg cáfolva az egyes, nagyon sok izgalmas megállapítást tartalmazó elemzések mögül túl sokszor bukkan elő egy erősen egyszerűsített posztmodernség-képzet. A magyar irodalmi posztmodern Bombitz nem határozza meg, úgy gondolja, nincs is, időnként mégis határozottan rámutat, ki tartozik bele, és ki áll rajta kívül: benne van például Németh Gábor, Garaczi, Kukorelly, rajta kívül meg Kertész, Sándor Iván, Závada, olvashatjuk a 327. oldalon. Nem is az a gondom itt, hogy egy számomra túlzottan egyszerű, ráadásul közhelyé kopott, meghaladott posztmodernség-elképzelés bujkál a kötet lapjain, hanem az, hogy a határozott, a folyama-

tokra, paradigmákra vonatkozó állításokat nem érzem megalapozottnak, és az elemzésekkel alátámasztottnak.

Amiben viszont rendkívül izgalmasnak és folytathatónak érzem a könyvet, az a mai magyar irodalom német recepciójának, németországi sikerének beépítése a művekről folytatott párbeszédbe. Bombitz, aki nemcsak a mai német irodalmi helyzetet, de például az osztrák irodalom kiváló ismerője is (előző könyve 2001-ben jelent meg a Kalligramnál *Osztrák regénykurzus* címmel), igen fontos megállapításokat tesz és tehet még fordítás, siker, eltérő olvasásmódok kapcsán. A kötetben benne van egy új könyv lehetősége, amely ilyen módon, egyszerre kívülről és belülről olvasható a magyar irodalmat. Persze, ez a könyv, Bombitz és Bernáth Árpád közös szerkesztésében már részben elkészült, és a tanulmányai sokszor bukkannak fel hivatkozásként: a címe *Miért olvassák a németek a magyarokat? Befogadás és műfordítás*, és megjelent Szegeden, a Grimm Kiadónál, 2004-ben.

Prózaszemináriumként határozza meg a kötet önmagát az alcímben, s ezzel nemcsak a párbeszéd lehetőségét hangsúlyozza, de az egyetemi oktatásba való beépíthetőséget is ígéri. És a kötet ez utóbbit nemcsak a saját elemzéseken keresztül teszi lehetővé, hanem a rendkívül hasznos függelék segítségével is, ahol a vizsgált szerzők szövegkiadásainak pontos dátumai mellett a hozzájuk kapcsolódó legfontosabb írások listáját is megtaláljuk. A könyv tehát egyes remek elemzéseivel (például a Závadaról szólóval), ritkán tárgyalt szerzők kontextusba emelésével (gondolok itt a prózáiról Bakára vagy Sándor Ivánra) fontos darabja az elmúlt 20 év irodalmáról folytatott diskurzusoknak. Az az elképzelést viszont, ami erről a korszakról kirajzolódik a könyvből, nem tudom elfogadni. A lábnymok számomra nem egy fáradt, lassú és átmeneti korszak lenyomatai. Bár nézhető ekképpen is, én mégsem szeretném így látni. De, belátom, itt meg biztosan az én elfogultságom tör célra.

SZILÁGYI ZSÓFIA

A ligha véletlen, hogy Balázs Béla egyfelvonásosát, *A kékszakállú herceg várárt* viszonylag ritkán veszik elő színházaink. Ebben nyilván jelentős, ha nem szinte kizárólagos szerepe van Bartók Béla operájának. Bár a magam nevében nyilatkozom, talán mégsem vagyok egyedül ezzel a véleménnyel: prózában hallgatva a „librettót”, önkéntelenül is újra meg újra a bartóki zenét hallok felcsendülni lelki füleimmel... Különösen akkor, ha a prózai előadás nem győz meg arról, hogy saját jogán is van értékelhető mondanivalója. Persze nem a szecessziósan indázó, minduntalan szimbólumok mögé bújó szöveget kárhoztatom. Ha a rendező és a színészek képesek lennének elhallgattatni az említett muzsikát, hogy aztán helyette egy másfajta, színpadi képekből ügyesen építkező (zene)művet szólaltassanak meg, akkor fejet haj-

tanék a veszélyesnek gondolt darabválasztás előtt. A kaposvári teátrum Léner András rendezte előadása egyértelműen nem tartozik az ilyen értelmezések közé. (Magam nem láttam, így nem nyilatkozhatom róla, de egyes források szerint Beatrice Rancea Bleont fél évtizede Zsámbékon látható rendezése tett határozott lépéseket ebbe az oly igen áhított irányba.)

A díszlettervező Szegő György és a jelmezért felelős Cselényi Nóra – feltehetően rendezői kérésre – orientalizáló stílusban abszolválta feladatát. Az áttetsző, pusztán fakeretekkel jelölt falak japáni házbelsőt idéznek, s ezzel az asszociációval messzemenőig összhangban áll a Kékszakállút játszó Szula László nem éppen előnyös, olcsó selyempizsamára vagy előkeletti viseletre egyformán emlékeztető öltözet. A puritán egyszerűségű térben a vár hét titkos szobáját a helyiségek padlóira festett, Klimt és mások nyomán fogant színes, nem mindig egyértelműen azonosítható ábrák, no meg a rájuk vetődő fényugarak (világítás: Znamenák István) igyekeznek jelezni. A vég közeledtével a szereplők, különösen az egyszerre kihívó és tiszta ártatlanságot sugalló fehér ruhát viselő Judit egyre távolodik a közönségtől, hogy végül lassan egyé váljon az a fallal, melyen a régi asszonyok vetített képe látható...

Léner András gyakorlatilag a színpadraállítás minden terhére a színészekre rakta: ő maga diszkrétan a háttérbe húzódik, meg sem próbál a hasonlóan enigmatikus és nehezen játszható szövegek esetében sokak által (néhol sikerrel) használt színpadi mozgásokkal, vetítéssel vagy zenével operálni. A kétszereplősre

redukált drámában semmi sem osztja meg vagy vonja el a figyelmet: minden érzékszervünkkel „kénytelenek vagyunk” Szula László és Kovács Zsuzsanna játékára összpontosítani. Bár időnként utóbbinál vannak biztató pillanatok, összességében mindketten elbuknak a rendezőnek a szövegmondást a centrumba állító fel fogásán.

Judit kihívásnak tekinti a Kékszakállú meghódítását, a darab elején élvetegen faggatja a baljós hangulatú vár állapotairól. A Kékszakállú sűrűn ironizál, gyermekként tekint a sokszor valóban infantilis hangokat megütő nőre. Bemutatkozásával összhangban Judit idővel terapeutaként kezd viselkedni, akinek feltett kérdéke, hogy megoldja a rejtélyes férfiú életét. Tegyük hozzá, hogy az ő körképe legalább olyan izgalmas, mint lovagiáé (például amikor leplezetlen szexuális vágy tör fel belőle a fegyverházba belépve).

Szerencsére Kaposvárott – ahogy az általam látott Tháliás előadáson sem – a nézőnek a szívében nem azzal a méla unalommal kell a színházból távoznia, mely eluralkodik Léner rendezésén. Főiskolai vizsgaelőadással párosították Balázs Béla darabját: Molnár Keresztény Gabriella f.h. bravúros Szép Ernő-rendezése felszabadult, jó hangulatú, remek tempójú produkció. Szegő György egyszerre kint-egyszerre bent díszlete amelle, hogy pontosan idegi századfordulós parasztház belsejét, mesterien képes elemelődni a konkrét jelentéstől, s a tér így tud a játék aktív részévé válni. Cselényi Nóra jelmezei jól szolgálják a jellemrajzokat. A három szereplős „kukullórium” (talán kukucskálósdi?) századfordulós falusi zsánereket örökít meg, bőkezűen bántva annak minden színével és ízével. Tulajdonítsunk jelentőséget annak, hogy a címben névelő nélküli szerepet a falusi-városi élet kitüntetett fontosságú figurája, a tűzoltó! Ennek jegyében a kabaréelemeket sem nélkülöző, jó részt kiszámítható, ám az átgondolt színészi játék révén unalmassá mégsem váló fordulatokban dúskáló darabot akár magát is tekinthetjük „tűzoltásnak”, olyan rövidke írásnak, mely egy esetleg kevésbé jól indult estét képes elfogadhatóvá vagy egyenesen örömtelivé varázsolni (és – sajnós – nem is kell messze mennünk ahhoz, hogy

belássuk: van helye egy ilyen értelmezésnek). Az utalás ugyanakkor egyértelműen vonatkoztatható özvegy Karácsony Jeremiáné jó ideje ki nem szolgált vágyainak eloltására, kielégítésére is, melynek eszköze a nyalka tűzoltó-tiszt, Kircsi Gerzson lesz.

A két szereplő szenvedélyeinek a szigorú erkölcsi szabályok szerint működő falusi világ áll(na) útjába (bár ebben nem lehetünk egészen biztosak, csupán a kacér, magakelletté asszonyka hivatkozik erre minduntalan, ám a világ mintha egyáltalán nem érdeklődne a szigorúan az özvegy ház falain belül alakuló affér iránt). A fess legény, Kircsi Gerzson (a mindvégig koncentrált jelenléttel rendelkező, az öt szüntelen hergelő fehérlépi miatt pattanásig feszült idegekkel játszó Pál András f.h.) a legbüszkébb kakas a falu szemétdombján, hetyke bajszján kívül mintha csakis szerinte vagyont érő tűzoltósiskaja okozna neki boldogságot. Meg persze az egyenruhájáért bolonduló nők, közülük is különösen egy, a fiatalon özvegyen maradt, ám igencsak szemrevaló teremtés, Karácsony (Patocskai Katalin f.h. butuska naivát és férfifaló vampot akár egy mondaton belül megjeleníteni képes megformálásában). A leghálásabb jelenetekben a két fiatal ügyefogyottan, de szeretnivalóan udvarol a másiknak, vagy éppen vitatkozik a maga sajátos eszközeivel kötelesség és szerelem ellentmondásáról... A (víg)özvegy szolgálójával, Eszterrel (Antal Márta egyszerre elrajzolt és finom részletekben gazdag alakítása) osztja meg házát, s így sejtethető, hogy a finálét a lehető legkínosabb pillanatban váratlanul betoppánó parasztlány teszi majd emlékeztetéssé...

Molnár Keresztény Gabriella vizsgarendezése az utóbbi időben régi jogaiba visszahelyezett századfordulós szerző, Szép Ernő jelenkori színpadi feltűnésének egyik remekbeszabott példája.

Balázs Béla: *A kékszakállú herceg vára*, Szép Ernő: *Tűzoltó* – Kaposvári Csiky Gergely Színház

A Szegedi Kortárs Balettet vezető Juronics Tamás vonzódása a zenei-irodalmi klasszikusokhoz az utóbbi időben egyre inkább kiteljesedni látszik: az évek során Bartók Béla mindhárom színpadi művét megrendezte, illetve koreografálta, de utalhatunk erőteljes Sztravinszkij-ciklusára, valamint Orff- és Ravel-előadásaira, vagy a Shakespeare nyomán készült Szentivánéji álomra, meg a Rómeó és Júlia egyik (lényeges) mellékszereplőjét protagonistává növesztő Tybaltra. A két Shakespeare-feldolgozást, illetve Sztravinszkij *Tűzmadarát* egyebek mellett azért emelhetjük ki e sorból, mert a rendező itt nem egyszerűen hangsúlytolásokkal, hanem határozott és céltudatos dramaturgiai változtatásokkal élt, melyek alapvetően szembentek a nézői várakozásokkal, s több-kevesebb sikerrel írták felül a befogadástörténetet. A Kecskeméti színpadra állított Hány János esetében is olyan markáns változtatásokat láthatunk, melyek alighanem példátlanok mondhatók a darab eddigi történetében.

Székely László deszkadíszlete több annál, amit első látásra mutat: rejtékajtók nyitódhatnak csukódnak (sokszor meglehetősen zajosan), meggyőzően emelkedik-süllyed, látványosan izeg-mozog a statikusnak tetsző alkotmány. Látozóknak közepén vízszintes vonal osztja fentre és lentre a játék terét: odafent jórészt a császári udvar, vagy a hozzá kapcsolódó személyek járnak, lent pedig a „szegény, derék magyar nép” (idézet a színlapról) sínylődik a sárban. A színpadot egész szélességében óriási, fekete, ferde fal foglalja el, amely alatt hol lövészárkok kap helyet, hol a galíciai határbódé, hol a börtön fala...

Ezzel le is lőttem a „poént”, ugyanis az „eredeti” Hány Jánosban valóban nem szerepel fogda, Juronics azonban az elő- és utójátékot nem a nagyabonyi kocsmába helyezi, hanem az ávó (?), helyesebben a mindenkor elnyomó hatalom börtönének mélyére veti kiábrándult, elcsigázott hőseit. A nyitány után a táncosok, néhány prózai színésszel kiegészülve, itt lent ábrándoznak Hány János meséiről, akit összeverve-megtépázva hamarosan le is hajítanak odafentről a kortalan, leginkább világháborúra emlékeztető jelmezbe búj-

tattott bakák. Az öreg Háryt (Sirkó László) nem akadályozzák sérülései, a rabtársak nagy örömeire íziben belefog a mesélésbe – romantikus hőzöngése, nagyotmondásra mindig hajló habitusa egészen új dimenziókat kap ebben a keretben, s a történetekből világosan lesűrűzhető nosztalgiai, elvágyódást egyszerre konkretizálja és teszi elvonttá, általánossá. A rabtársakból persze a kitálat kalandok szereplői lesznek (eddig akár a *La Mancha lovagja* című musical sztoriját is mesélhetném), s az előadás inentől két szálon fut tovább. Egyrészt a magyar hetvenkedő katona, Háry János négy édes-bús kalandját látjuk-halljuk teljes terjedelemben, miközben a szabadságra éhes honleányok és hazafiak folyton feltűnnek, s minduntalan forradalmi tettekkel igyekeznek nyomtatékat adni egyébként el nem ítéltető szándékaiknak.

Ennél szebb sem lehet?

Az Almási-Tóth András dramaturggal közösen kifizundált alapötlet önmagában akár izgalmasnak is mondható, ám a következetesség örve alatt helyenként zavart keltő pillanatok is adódnak. Az nyilvánvaló persze, hogy a császári udvar, a monarchia képviseli a sötét oldalt (Földi Andrea szikrázóan fehér, nem mindenki esetében egyformán invenciózus jelmezei és parókái ellenére), ám a rendezői koncepció „elfogultsága” miatt a Burg lakóinak minden – urambocsá! –, emberinek érezhető megnyilvánulását, gesztusát is egyformán komor színvilággal kénytelen ábrázolni Juronics. Vállalkozása nem reménytelen, ám a végeredmény olykor mégis különös. A kecskeméti Kodály Iskola tanulói által a császári család előtt előadott Abécédé dalhoz fegyveresek lökdösik be a színrre a gyerekeket. Lehet, hogy csak nekem, de nehezen volt értelmezhető az a jelenet, amikor a lövészárkokba visszahúzódt katonák fennhangon énekelték a Töborzót. Mások meg az öreg Háry (aki itt szinte mindvégig a színpadon van, ám sosem tétlen, így például baráti tanácsokat, sőt bon mot-kat osztogat fiatalokori alteregójának) a császárnéval diskurál a podagra elleni biztos gyógyszer módról. Eközben a színpad felső régióiban a táncosok garázdálkodnak, a palota fehér bőrfalára a 'Szabadság!' kifejezést ragasztják, a császári familia portréit elégetik, röplapokat szórnak – ennél világosabban már aligha lehetne jelezni a két fél közötti antagonisztikus ellentétet (meg persze ennél egyértelműbb utalás sem kell ahhoz, hogy ne csak '48-at vagy '56-ot értsük-érezzük bele a látottakba, hanem letudjuk egy csapásra az összes egykori és jövőbeli magyar forradalmat). Ilyen alapállásban párbeszédre sem nyílik lehetőség a két fél között, a ferde falon minduntalan visszaszűnnek a rabok, képtelenek felkapaszkodni a hatalom szintjére.

Összességében a mélabús hangulat alighanem többet vesz el Kodály Zoltán daljátékából, mint amennyit hozzátesz. Amikor a rendező-koreográfus egyetlen cél érdekében mozgósítja csa-

patait, kiöli a darabból a humort, jórészt elveszeji a darab bumfordi báját, népies szellemességét, elfeledtetni az eredeti műnek a fantáziát megtermékenyítő ingadozását a mesei és a valódi világ közötti határvonalon, s ha nem is megmátítja, de elken(dőz)ji Háry alakjának szeretetre méltó jellegzetességeit.

A táncosok falanszterlakókéhoz hasonló, sárgásfehér „egyenruhát” viselnek, mely ugyanakkor pontosan felidéri az ötvenhatos fotókon látható öltözékeket. A császári udvar fidres-fodros habcsókruhájáról már volt szó. A két főszereplő, az ifjú Háry János (Szegedi Csaba) és kedvese, Örzse a hagyományos huszár egyenruhában, illetve népviseletben virít. Egyébként is színifoltjai ők az előadásnak, különösen a Szolnoki Apollónia megformálta Örzse, aki színészilag és énekesként is egyaránt remekül helyt áll. Sirkó László nem tűnik eléggé korosnak az „öreg Háry János” szerepéhez. Marci bácsi (Vitéz László), Ebelasztin báró (Pál Attila) és Napóleon (Kiss Jenő) hatásos kabinetalkításokat hoznak. Székely László gigantikus díszlete amennyire komplex, legalább annyira akadályozza is a nagyszámú közreműködő színi közlekedését: a táncosok aprócska, téglalap alakú területre vannak beszorítva, melyben táncolva a Juronics által előszeretettel alkalmazott széles, látványos mozdulatok alig érvényesülnek. A Kecskeméti Szimfonikus Zenekar megbízhatóan abszolválta feladatát Gerhát László karnagy közreműködésével.

Juronics Tamás magabiztos Háry-értelmezése feltételezhető szándékai ellenére helyenként mintha gúzsba kötött mulatozásra invitálna ahelyett, hogy felszabadult táncra csábítana.

JÁSZAY TAMÁS

Kodály Zoltán: *Hány János* – Kecskeméti Katona József Színház

Eredetileg nem állt szándékomban, hogy ezt a szövegkeretet a Halász Péterrel szóló írások beszédmódjának elemzésére használjam fel – az emlékezéstől, egy arckép megrajzolásától mindenképpen idegen, legalábbis nem egészen ide illő gesztusként –, ám magam is abban a helyzetben vagyok, hogy nehezen találok azt a hangot, amelyen lényegileg tudnék Halász Péter színházáról beszélni, a *HalászPéter-i* színházi attitűdről, és ez a keresés, ez a bizonytalankodás, ez a kitérő is csak annyiban szól rólam, amennyiben a hozzá való viszonyulás ezt megkerülhetetlenné teszi, sőt, élesen azt követeli, hogy róla beszélve ne kerüljük meg magunkat. „Ezek után érthető, hogy megtartóztatom magam attól, hogy Rólatok valami *szakszerűt* írjak – őszintén szólva, nem is tudnék, az a Színház, ami Ti voltatok akkor, úgy érezték, mint az ifjúságom”, írja Jeles András a *Színház* című folyóirat Halászékéről szóló tematikus lapszámában, nem egyedülként a nyílt levél formájának megválasztásában, amelyhez Beke László is folyamodik –, de a környező szövegek, interjúk mind egyikét is a személyes hangvétel jellemzi. Semmi furcsa nincs ebben, olyan szerzők, nyilatkozók szólnak itt meg, akiket – alkotóként, nézőként, barátként, távolabbi szemlélődőként, kortársként – szervesen érint(ett) Halászék színháza. Am a személyes hangvétel erős csábítása (kényszerítő ereje) mindezen túl arról az indokolt szkepticizmusról is beszél – anélkül, hogy a történeti-esztétikai értelmezés nyilvánvaló szükségességét vitatná –, hogy *aszakszerűség*, *distanciájából* fakadóan elég nehezen tudná artikulálni egy olyan színházi esztétika, elgondolás lényegét, amely nemcsak elválaszthatatlanul, de koncepciózus módon kötődik annak megvalósítójához, Halász Péter személyiségéhez. És erről az érintettségéről (röla), adott esetben sokkal könnyebben lehet beszélni a személyes élmények, emlékek, történetek, anekdoták mentén. Mert Halász színházát nem csak előadásainak, drámáinak, színházról szóló írásainak együttese alkotja, hanem mindezek alapjaként egy nagyon jellegzetes performatív attitűd, amely által saját életeseményeit is színháziaként bocsátotta a nyilvánosság elé – természetesen ennek a színháziságnak a határait soha nem egyértelműsítve. „*A Dohány utca 20-ban minden színház volt. A konyhában üldögelni és zsíros kenyeret enni – az is színház volt. Mindig volt közönség.*” (Donáth Péter) – de az emigrációba induló társulat Ferihegyi búcsúja is bizonyos tekintetben színházi jelenségként olvasható. Ám pontosan kell fogalmazni, mert egy olyan, vagy ahhoz hasonló megállapítás, mely szerint Halász Péter egész életéből színházat formált volna, éppen az élete és színháza közötti finom szövötű viszonyrendszert sarkítaná, banalizálná, amelyet a kettő határvonalait illető bizonytalanság, egybemosódás és elkülönülés állandóan reflektált kapcsolata alakított és tartott fenn.

„Még a valóságos életrajzi adatok is fikciók”, ezt a mondatot találjuk Halász *Az aknaszedő feljegyzései* című előadásáról szóló írásban, ahol Popricsin figurájáról (szerepéről) beszél, és ez a szövegben következetesen használt P természetesen (többek között) önmagára is vonatkozik. Az életesemények egyszerűre való megélése és kívülről való szemlélése, a természetes, az adódó és a megkonstruált közötti feszültség, a színházi alaphelyzetben, szerepben az Én-re, és magára a színháziasságra való reflexió ezen módja teljességében jellemző Halász színházi cselekedeteire – és nem lehet másként közeledni februári ravatalperformanszához sem, amelyet végzetes betegsége okán, közeli halála előtt rendezett meg a Múcsarnokban, lehetővé téve, hogy elbúcsúzzon nézőitől, barátaitól és viszont, lehetővé téve, hogy élete utolsó színházi (de hát mondhatjuk ezt egyértelműen?) fellépését a bevett szociális szokásrendtől eltérően megossza mindenki, aki kíváncsi rá. Ennek a „rendezésnek” az alapelve szintén a többértelműsége alapul, hiszen éppen annyira van benne humor, fricska, játék, mint amennyire megrendítően szól az eltávozásról; ez az exhibíció úgy helyezi a nyilvánosság terébe a halált, mentesen minden didaktikus bölcselkedéstől, mint mindannyiunkra vonatkozó, kikerülhe-

Egy színházcsináló

tetlen eseményt – természetesen anélkül, hogy Halász személyiségét, személyes sorsát, történetének erejét egy pillanattal is elhalványítaná.

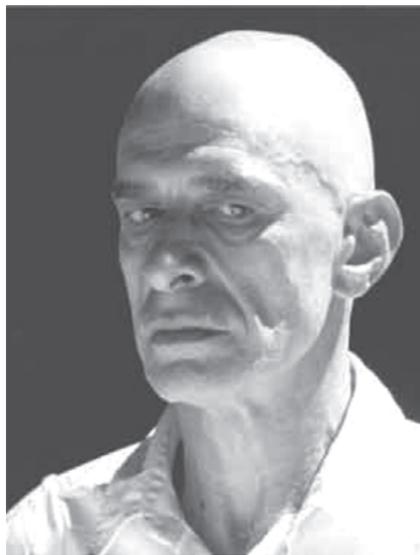
Rendkívül erős azt mondani, hogy Halász ravatalperformansa színházának, vagy ahogyan Fodor Géza nevezi, halálszínházának tetőzése, összegzése, elegáns végkövetkeztetése, briliáns darabja, de ezt a 'blaszfémikus' mondatot nem merem kihagyni, mert elfedné azt, amiről ez az esemény *HalászPéter-i* módon szól, ha tetszik, megbotránkoztatón.

A halál, az öregség, a természetszerűen vagy betegség által leromboló test kiemelt módon foglalkoztatta Halászt, ám ez az érdeklődés jellege szerint elhatárolódott mind a mitizálástól, mind pedig a naturalizmustól. Sokkal inkább az ezekben a helyzetekben megnyilvánuló emberi természetéről való igen közvetlen, olykor morbid módon humoros színházi beszéd, elemzés volt Halász színháza. Nem hiszem, hogy bárki, aki látta őt saját nagymamáját eljátszani, ne ismert volna rá ebben az alakításban önmaga nagymamájára, és ne került volna meghitt közelségbe az öregség kegyetlen komikumával.

Amikor neves színészre gondolunk, rendszerint egy erőteljes szereparca bukkan fel az emlékezetünkben vagy szereparcainak sokasága. Halász Péterre gondolva azonban Halász Péter arca bukkan elő, saját „civil” mivoltában, mint ahogyan a szerepeiben is mindvégig egy „civil” játékmód jellemezte; nem csinált titkot abból, hogy ő van a színpadon, és éppen szerepet (valamit) játszik, vagy, amint azt interjúkban, írásokban sokszor olvashatjuk: végrehajt – és ez is jelzi színházi elképzeléseinek a performansz esztétikájával való szoros rokonságát. Ellenkezőleg: előadásai ebből a paktumból indultak ki, és ezért kikerülhetetlenül maga a színházi helyzet (re vonatkozó kérdések sokasága) került előtérbe, amely leírva talán nem annyira érdekes, ám nézőként benne lenni mindenképpen az volt, mert folyamatosan önreflexióra kényszerített (akár a szándékosan létrehozott unalom révén is). Ebben az értelemben Halász konceptuális színházat művelt: a színházi helyzet és az általa generált akciók-reakciók legalább annyira fontosak voltak, ha nem fontosabbak, mint maga az előadás, a produkció, a produktum. Utóbbi szavak ironikus zöngéjét nem tagadhatjuk le, hiszen ezek valójában sokszor ellen-előadások, ellen-produkciók, ellen-produktumok voltak a színházi megoldottság értelmében, hogy a klasszikus színházi szokásoktól ténylegesen teljesen eltérő, nyitott (kényelmetlen?) helyzetbe helyezték a nézőt – „Legyen a színház elvtelen, rossz (esztétikailag). Ha nem csinálunk jó színházat, nem lesz hiba”

és „a produktivitás megoldásra csábít”. Az idézetek Halász Péterrel származnak.

A civilség másfelől szorosan összefügg Halászék színházának nyilvánosság-képzetével. A színház (története szerint) olyan médium, amely elementáris viszonyba állítja a közösséget és nyilvánosságot – ezt a viszonyt a huszadik század színházművészetében bekövetkező változás alaposan átírta. Azt a kérdést, hogy lehet-e, és mi-

lyen módon lehet közösségi a színház – szerves részévé válhat-e a város és lakói életének, a Squat Színház a kettő közötti törés artikulálásával válaszolta meg, erre a hiányra való utalással, amely különböző módon nyilvánult meg Budapesten és New Yorkban. Ezért az antik görög színház modelljét – amely Bálint István és Halász írsaiban minduntalan felemlítődik – is másként kell olvasni az eltérő színházi helyzetekre vonatkozóan: a színház valódi háttérdiszlete, perspektivikus meghosszabbítása a város, a maga spontán történéseivel – a mitológiai történet magában rejti a néző életét is.

Miután színházi társulatukat, melynek kezdetben a Kassák Ház adott otthont, a hatalom rövid úton kiszorította a hivatalos nyilvánosság tereiről, és működésüket betiltotta, Halász Péter és felesége, Koós Anna lakásukat tették meg a színház helyévé, amely mozdulat radikális és ironikus válasz volt színház és nyilvánosság kapcsolatának kérdésére az adott politikai kontextusban. A személyes tér ugyanis a lehető legpontosabban, noha többé-kevésbé rejtetten, nyilvános térként tételeződött a hetvenes években, ahol akarva-akaratlanul szoros közösségben élt

színész, néző és besúgó (utóbbinak mindmáig a legpontosabb lakásszínházi előadás-leírásokat köszönhetjük).

New Yorkban a Squat Színház – ahogyan szellemi-kulturális helyzetükre utalva elnevezték magukat – újból a mindennapi életet és a színházi tevékenységet érzékenyen egymásra rétegező térbe helyezte magát; megszűnt a politikai vonatkozás, de a színházuk, helyszíne által is konkrét és metaforikus értelemben is esszenciális válasz volt a nyilvánosság kortárs fogalmára. Házuk földszintjén lévő, korábban üzlethelyiségként működő kirakat-terét az utca járókelői számára hozzáférhetővé tették. Színpaduk határait a kirakatot bentről és kintől néző közönség közé helyezték, és ezzel a bizonytalan értelmű játékok és az értelmezések öngerjesztő sokaságának játékmeistereivé váltak. Olyannyira nagyvonalúan, szabadon tették ezt, hogy az utca véletlen eseményeit és szereplőit, a gyanútlan járókelőket is meginvitálták ezekbe az előadásokba. Egy alkalommal maga a rendőrség is kivette (hozzátette) saját részét ebből a színházból: Bálint és Halász utcai pisztolypárbaját valószínűsítve, kiszállt és letartóztatta a színészeket, ám a „konfliktus” még előadásban belül megoldódott.

A Squat előadásainak revaliditást nem magyarázhatjuk kizárólagosan a kirakat színházként való használatával – az Off-Off Broadwayen igazán nem ment ritkaság számba az alternatív terekkel folytatott kísérletezés –, sokkal inkább a használat módjával és nem utolsósorban a tematikával (amely a görög mitológia analógiájára ismert történeteket és alakokat idézett meg, Szűz Máriát, Andy Warholt, Ulrike Meinhofot, Sztavrogint stb.). A színházi tér homogenitását heterogénné változtatták, egészen egyszerűen a másfajta terekkel, következtetésképpen a másfajta nézési, magatartási konvenciókkal való ütköztetés során. Ez a módszer nem csupán az egyértelmű jelentések lehetőségét szüntette meg, de végső soron a klasszikus színházi konvenciók által rögzített szerepkörök (színész–néző) definiáltságát, biztonságát is, mint ahogyan azt is eldönthetetlené tette, hogy hol ér véget és hol kezdődik maga az előadás. A belső térben ülő fizető közönség a járókelők szempontjából az előadás részeként tételeződött és fordítva; az utcán játszódó előadás-jelenetek színházi kódja nem mindenki számára vált egyértelműen olvashatóvá, ahogyan azt a rendőri közbeavatkozás is példázta. A határok kibillentése pedig a látásra, a nézés aktusára, ezek esztétikai és kulturális vonatkozásaira irányították a figyelmet.

A magyar alternatív, kísérleti színház számára Halász Péter és társainak tevékenysége megkerülhetetlen. A Squat három nagy előadása – amelyek közül a *Pig, Child, Fire!* (Disznó, gyerek, tűz!) Obie-küldönját, a *Mr. Dead and Mrs. Free* (Halott úr és Szabad asszony) pedig az 1982-es év legjobb amerikai darabjéért járó Obie-díjat kapott – és számos művészeti rendezvénye, mozdulása révén beírta magát az Off-Off Broadway történetébe. A díjak, az elismerések legitímáló gesztusait lekövető beszéd mégis nehezen szól arról, ami a Squat történetét elementáris erejűvé teszi, arról a megnevelésről, amellyel következetesen kitartottak saját szenvedélyük mellett. Az a szenvedélyesség, amivel Halászék csináltak színházat, valamiből kifolyólag nem volt, de manapság sem illeszthető könnyen a színházi szisztémába. Ennek alapján hosszú távú, kényelmes „karriert” befutni nem lehetett. Nemhiába látta színházukat Perneczky Géza állandó, véget nem érő zuhanásként: „A nagy mutatvány, a toronyugrás a semmibe, az állandó zuhanás, a tökéletes kiszolgáltatottság és az ezzel járó minden irányú veszély annyi energiát használ fel, ami egy bő évtizedre volt elég. Volt azonban valaha is színház, amely a megszületés nehéz szertartását tovább bírta volna el? Mert erről volt szó. A Squat nem alkudott, a Squat megmaradt az anyaölnél, annál a játéknál, aminek nagy a tétje, mert olyan hasogató érzéssel jár, mint az első lélegzet. A Squat minden lépés után ehhez a légszomjhoz tért vissza, s minden előadást újra innen, a semmiből kezdett el.”

VARGA ANIKÓ

Szálka, deszka, gerenda vagy éppen egy egész színpad: kinek mi bökte a szemét a második alkalommal szervezett Dráma-írók és Színházak Kerekasztalán, melyet április 19–20-án tartottak Egerben. Félreértés ne essék, egyáltalán nem a cinizmus beszél belőlem, már csak azért sem, mert régen voltam egy ennyire termékeny és hasznos szakmai beszélgetésen.

A két nap alatt öt előadást hallhattunk, melyek – többségében – olyan problémákkal foglalkoztak, amelyek aktuálisak, és majdhogynem gyakorlatiasak. Sikertől megoldani azt is, hogy az esztétika üres mellékvágányait elkerüljék – a „drámai” gondolatok vitafórumokat szerveztek maguk köré és további témákat vetettek fel, melyekhez a www.dramairok.hu oldalon lehet hozzászólni.

Az első nap bevezető témája a Katona József pályázat értékelése volt. Nánay István, a kuratőr egyik tagja mindenekelőtt tisztázta, hogy maga a pályázat két részből áll: alkotói és produkciós pályázatokból. Idén 52 produkciós pályázóból 18 kapott támogatást, az alkotói résznél viszont ismét kérdések merültek fel a díjazással kapcsolatban, ugyanis 7 pályázó volt összesen, s bár 5-öt lehet kiadni, a kérdés az, hogy ki kell-e adni mindent, csak azért, mert pályáztak.

Nánay István szerint az ideai művek gyengébbek voltak, mint a tavalyi alkotások. A fő gond viszont az, hogy a pályázati kiírás több helyen pontatlan, és bizonyos szempontból magyarázatra szorul.

Sokan például azt kifogásolják, hogy jelentős összeget kapnak a határon túli színházak. A kiírás szerint 1/3-ad részt kapnak a határon túliak, 1/3-ad részt a budapesti színházak és 1/3-ad részt a vidéki színházak. Ehhez képest idén 28% a fővárost illeti, 39% a vidéket és 33%-ot kapnak a határon túliak. Ha pedig alaposabban megnézzük a támogatottak listáját, feltűnik, hogy határon túli rendezők kaptak pénzt magyarországi rendezésekhez, és magyarországi rendezők határon túli programokra.

Az is vitatott, hogy egy színház hány darabbal pályázhat. Az sem mindegy, hogy egyértelműen a nagyobb támogatási összeg miatt a pályázók jelentős része egy kategóriával följebb nyomja a pályázatát, így a kamaradarabok nagyszínházként pályáznak stb. Ilyenkor a zsűrinek muszáj átminősítenie a darabokat a pénzük odaítélésékor.

A délután már a trágárság fogalmát próbálta megmagyarázni a *A trágárság a kortárs magyar színpadon* című előadás. A témát a még mindig megosztott nézői reakciók és vélemények hozták elő, hiszen a (poszt)modern megjelenése óta rendszeres vita tárgya, hogy mikor tudja a trágár beszédmódot úgy átadni a művészet, hogy ne öncélú legyen.

Háy János többszörösen is érintett a témában, hiszen a trágár beszéddel szípkorkáznai tudó drámaíróknak komolyabb következményekkel is számolnia kellett pl. Erdélyben, ahol önkormányzati szintig ment a felháborodás.

Az író a trágárság fogalmát próbálta megmagyarázni: szerinte a trágárság az ízléstelenség kezein belül működik. Nem minden ízléstelenség trágárság, de minden trágárság ízléstelenség: pl. a szappanopera ízléstelen, de nem trágár. „Akkor trágár valami, ha olyan intimitást enged meg ma-

Más szemében a Deszka

gának, amit nem előlegez meg a kettőnk kapcsolata, és közel hoz hozzám olyan szituációkat, amihez nincs közöm” – mondja, bár rögtön hozzátesszi, hogy lehet, hogy nincs igaza ezzel kapcsolatban.

Háy szerint művészi szinten ez úgy jelenik meg, hogy az alkotó nem tartja be a distanciát, és túl közel engedi a tárgyát magához. Éppen ezért a dilettáns költészetet trágárnak tartja, ahol az alkotó bátran pörgeti bele mindenféle kontroll nélkül műveibe a szexualitást. Vagyis ha a narráció trágár... – mondja Háy –, akkor a szöveg is trágárrá válik. A színpadi művek esetén a rendezőtől függ, hogy arra használja-e fel a trágár beszédmódot, hogy „lehüljtsse” a színpadon lévő karaktereket, csak azért, hogy összekacsintasson a nézővel. Ezzel ugyanis privát kommunikációt nyit, ami kívül van a művön. Háy hozzátette még, hogy a vulgáris nem trágár, mert annak oka van: konkrétan beszélhető nyelv.

Kiss Csaba drámaíró a trágárság jelenségét kétfrontos játéknak tartja: az író azt hiszi, joga van egy ilyen világban – ha már a valóságot tükrözi – a trágárságot a színpadra felvinni. A néző viszont úgy érzi, hogy joga van megbotránkozni – és mindkét félnek erőteljesek a szempontjaik.

A kérdés számára az, hogy milyen írói eszköz a trágárság? A trágárság színpadi használata szerint négy kategóriát állít fel: 1. van indulati trágárság, ami meglepődést, felháborodást stb. fejez ki; 2. szokásbeli, ami minden értelem és tartalom nélkül egy szereplőt jellemez; 3. a tényleges trágárság, ahol arra utal a cselekvés, hogy a szereplő mit szeretne csinálni. Az író hozzátette, hogy a nézőt ez idegesíti legjobban, mert a szexuális

aktus nyelvi megjelenítése jóval erősebben hat, mint maga a színpadon zajló aktus. Végül a 4. a körülíró trágárság, amikor másfajta valóság érdekében használjuk a szót, és inkább helyettesítésként szolgál.

És van még egy „fél” kategória: amikor a trágárság önmaga ellentétévé válik: szabadosság helyett modorossá válik a hiteltelen játéktól.

Bérczes László *A Pityu bácsi fia* beregszászi rendezése során szerzett tapasztalatait osztotta meg a hallgatósággal, ahol nem várt fordulat következett be: „...a gyerekválogatásnál a Tanárnő azt mondta gyanakvó szigorral: szívesen adja az iskolai színjátszók legjobbait, Lacikát, Bálintot és Gyuszkót, de csak akkor, ha az Író kiveszi a szövegből a csúnya szavakat.”

Közvetetten felmerül az autentizmus kérdése is, hiszen itt a dramaturgia már szinte az eufemizmust szolgálja. „Egy dolog máris kiderült: 80 oldalon két f...sz, tizenkét b...sz, tizenhat szar és négy kurva – jelentéktelen mennyiség. Felcsillan a remény. Igen ám, csak hogy ezek majd mind a gyerekek jeleneteiben találhatók” – olvassa vissza emlékezését Bérczes László, majd körbead néhány oldalt a darab rendezői változatából, és az előadásról készült film vetítése alatt hallhatjuk és láthatjuk, ahogy a szöveg „élő anyaggá” változik – és persze jó néhány cifrázással rövidebb.

A szöveg sérült az előadás megvalósulása kedvéért, és ez elég fájó kompromisszum volt: szünni nem akaró vitalavinát indított meg a jelenlévők között arról, hogy mi is a trágárság, és hol kezdődik és végződik a néző toleranciája a „csúnya beszéddel” kapcsolatban.

Gárdonyi Géza Színház – Ödön von Horváth: Don Juan megjelen a háborúból

Fotó: Fotoda

Gárdonyi Géza Színház – Georges Feydeau: A hülyéje

Fotó: Gál Gábor

A második nap előadásain már nagyon érződött az első napon még kordában tartott „tematikusan csúszkálás”, így a meghirdetett *Hogyan írjunk kortárs német drámát?* előadás több szálon futó diskurzussá vált. A német dráma fordíthatóságáról alig tudunk meg valamit (sőt, igazából semmit), annyira „elment” a beszélgetés az írók részéről az írás mechanizmusának kérdése, illetve a rendezők részéről a rendezés mékintje felé.

Azt hiszem, a legfelreértelemesebb téma a „hős” kérdése volt (*A siker – a főszereplő jelenléte/hiánya a kortárs magyar drámában*). Aki fel is szólalt, nem Horváth Péter előadására reagált, inkább hangosan gondolkodott éppen azon, ami a két nap alatt foglalkoztatta. Így Székelyi József előadása is elvitte a témát a színész-mítosz hiányolása felé. Azt hiszem, itt veszítettünk sok időt azzal, hogy megpróbáljunk kikerülni egy egészen más keletű problémát, de egy olyan mondatot, mint „azért nem tudok jó drámát írni, mert nincsenek nagy színészek”, szinte lehetetlen volt szó nélkül hagyni.

Amíg a német dráma sztorizációt hozott magával, és a „hős” téma megrökönyödést, addig *Az eredeti adaptáció* kérdése szenvedélyes vitát eredményezett. Forgách András és Fábri Péter saját tapasztalataikat osztották meg a szerzőség kérdésével kapcsolatban. Forgách András azon a véleményen volt, hogy Dosztojevszkij, Márquez és Danilo Kis regényeinek adaptációja kapcsán önálló műveket hozott létre, és az egyediség védelmében arra hivatkozott, hogy nem Dosztojevszkij írta *A játékos* című színdarabot. Egy idő után pedig már nem is a regényt tartja a szeme előtt az író, és egy szöveg-szöveget szerkesztet jön létre, ami originális műfajjává válik a színpadon.

Az író szerint a drámatörténet adaptációk sora, az ókoriak a mítoszokból merítettek, és lehetne folytatni a sort, akár Molière-ig is, aki a Don Juan-t szedte össze több helyről.

Horváth Péter elsősorban a jogi kérdésekre helyezte a hangsúlyt, de nem a száraz paragrafusokból indult ki, hanem saját Rinaldo Rinaldini című adaptációja keletkezésének elemzéséből. A ki írta, és hol legyen a plakáton a neve kérdés jogilag és erkölcsileg sem volt annyira vitatható, mint a lehet-e feldolgozni, elvenni, beépíteni valahonnan, ahonnan tilos problémája.

Tompa Andrea filozófiai szemszögből közelítette meg a problémát. Szerinte három kérdést kell újrarendelni: a szerzőség, az eredetiség és az egyszerűség kérdését. Főleg, ha figyelembe vesszük, hogy a drámaíróktól azt várják el, hogy eredetileg írjanak. Az adaptáció esetében esztétikailag ezek a kérdések nem tehetők fel, pontosabban a posztmodern követő korszakban így nem tehetők fel, jogi értelemben viszont igen.

A társaság mindkét napon az egri Gárdonyi Géza Színház előadásainak megtekintésével rekesztette be ülését.

Bár a találkozó két szoros tempójú napig tartott, az éjszakákig tartó viták, a honlapon folytatódó eszmecsere a megoldások iránti igényt mutatják.

SIMON EDINA

Altmanizmus, avagy a káosz mögött rend uralkodik

Robert Altman életműdíjat kapott az idei Oscar-gálán. A 80 esztendő legendás Altmant eddig rendezőként, producereként pedig két alkalommal jelölték Oscar-díjra, de egyetlen esetben sem ítélték oda neki. A mostani döntés azért meglepő, mert a művész igazi formabontó egyéniség, és nagyrészt kifejezetten „ellen-Hollywood” alkotásokat készített pályája során.

Altman művészete első ránézésre a folyton változó témák, a műfaji határok figyelmen kívül hagyása miatt kaotikusnak tűnik. Az életmű látványos esetlegessége mögött azonban egy kifejezetten erős tartású vezérelv húzódik, amelynek lényege a már említett anti-jelleg.

Robert Altman Kansas City szülőtte. Miután bombázópilótaként leszolgált katonaidejét, matematikát és műszaki tudományokat tanult. Az iskolát azonban otthagya, Hollywoodba költözött, és forgatókönyveket kezdett írni. A várt siker nem következett be, így hat évre visszatért Kansas Citybe, és egy helyi vállalat alkalmazottjaként ipari oktatófilmek és dokumentumfilmek készítésével foglalta el magát.

1957-ben a United Artists megvásárolta első önálló munkáját, Alfred Hitchcock pedig felvette sorozata, az *Alfred Hitchcock presents* rendezőjének. Mindössze két epizódot készíthetett el, ugyanis kirúgták, de ez is elég volt ahhoz, hogy Altmanra felfigyeljenek a televízióban.

Ezzel rövid időn belül elismert televíziós rendező lesz, és folyamatosan dolgozhat. Ebben az időszakban olyan sikeres TV-sorozatok születtek, mint a *Bonanza*, vagy később a *Hosszú, forró nyár* indító epizódja, amelyeket Magyarországon is vetítettek.

1963-ban beindította saját vállalkozását, a Lion's Gate-et, de kezdetben nem siettek hozzá felkérésekkel. Végül, sokévi mellőzés után Altman előállt a *M.A.S.H.*-sel (1970), amely meghozta a rég várt sikert.

A film rendezésére való felkérést hamar elfogadta, pedig az ajánlatot állítólag előtte már 14 rendező utasította vissza. A szöveg először neki sem tetszett, de másodszori olvasásra észrevette a történetben rejlő lehetőséget.

A film forgatása közben Altman óriási harcokat vívott a 20th Century Fox vezetőivel. Állítólag két forgatókönyv készült: az egyiket Altman a filmgyár igazgatójának folyamatosan változó elképzelései szerint mindig átdolgozta – és a másik változat alapján elkészítette a filmet, melynek nemzetközi sikere és cannes-i díja a producereket is meglepte.

Maga a forgatás sem volt eseménytelen. A két főszereplő, Donald Sutherland és Elliot Gould egy ízben elment panaszkodni a Fox igazgatóságára, mondván, hogy a rendezővel nem lehet dolgozni és fogalma sincs a filmkészítésről; legjobb volna, ha lecserélnék. A filmgyárosok és producerek azonban megszokták, hogy minden valamirevaló színész dilettánsnak vagy bolondnak tartja a rendezőt, így a panaszokra rá sem hederítettek.

A *M.A.S.H.* a koreai háború idején játszódik egy mozgó katonai kórházban. A főszereplő sebészek, Súlyomszem, Csapdle John, Kadarka minden erejükkel azon vannak, hogy a maguk módján enyhítsék a katonáknak elviselhetetlenségét. Hangszórókon át közvetítik egyik társuk szerelmeskedését, lelopják a WC falát a főnővér elől: nem szűkölködnek fantáziában és humorban. És a film talán éppen ettől ilyen kiemelkedő szatíra, hogy hősei normális, hétköznapi embereként viselkednek egy felfordult, abnormalis világban.

Ugyanakkor az orvosi munkájukban hihetetlenül humánusak. A sebesült hadifoglyot ugyanúgy igyekeznek akár a kórházparancsnok utolsó csepp vére árán is megmenteni, mint saját hadseregük tisztjét.

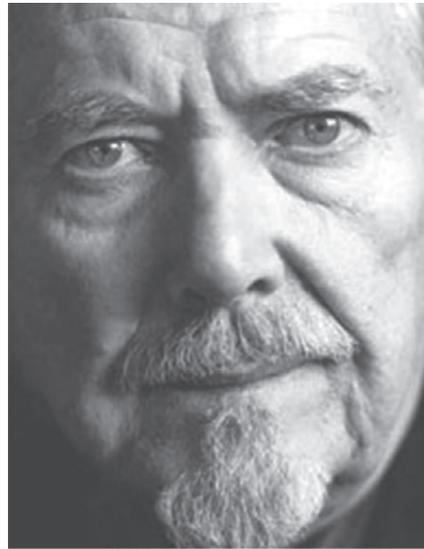
A többi karakter is markáns egyéniség. A „forró ajkú” főnővér méltó párja Burns őrnagy, a hivatásos katonasebész és vallási fanatikus, dr. Nemfogyfájni, a fogorvos, akit három menyasszony vár odahaza, de öngyilkos szeretne lenni, mikor kudarcot vall egy kismővénél.

A feljebbvalók kigúnyolása, a balhék és szexuális kilengések ellenére a *M.A.S.H.*-legénység tagjai pontosan azt teszik, amit elvárnak tőlük, olyan példaszertűen, hogy legkevésbé sem fenyegetik a hadigépezet zavartalan működését. Ez cáfolja azt az elterjedt közhelyet, amely a *M.A.S.H.*-t antimilitarista filmnek tartja.

Itt jelenik meg először a rendezőnek az igazi stílusa, amelyben alapműfajokat fordított visszajukra. Ez az altmanizmus, a genre commentary, ahogyan Norman Kagan Altmanról szóló, 1982-es könyvében nevezte meg a szokatlan módszertant. A műfajokból olyat kihozni, amire nem számít a néző.

Altman a hetvenes évek első felében rendezett filmjeit nagy elismeréssel fogadta a kritika, köztük is a *Nashville* (1975) hozta a legfényesebb sikert. A film egy politikai kampány részeként szervezett nagyszabású country koncertet szatirikus stílusban mutat be.

A forgatókönyv írásakor Altmannek egyetlen kikötése volt csupán a film történetét illetően:

dot; sőt, ez utóbbi az egyik jelenetben megjegyzi: „most nem forgatok”. Figurák járnak-kelnek, bukdácsolnak, mesterkednek a Nashville-ben. Az önálló színészi munka, a rögtönzések rendszere Altmannál nem pusztán stílussajátosság; a külön életre kelt figurák olyasmit is meg kell hogy mutassanak, amit ő maga nem tudhat rólok.

Ebben az alkotásban még egy újabb altmani módszerre bukkanhatunk. Az egyik legalapvetőbb „hollywoodi séma” a cselekmény, amely kiszámítható: hogy a filmnek van kezdete-középe-vege. Ez a struktúra arra a felfogásra épül, hogy az eseményeknek és cselekedeteknek okuk és céljuk van, hogy a dolgok szükségszerűen indulnak el valahonnan, és szükségszerűen tartanak valamiféle lezárás felé. Altman film dramaturgiája ennek a felfogásnak a markáns cáfolata. Filmjeiben rengeteg minden történik, s a szereplők rengeteg mindent tesznek, de az esetleges összevisszaság során a kusza cselekedetek cselekménnyé állnak össze. Ilyenformán az Altman-filmeknek nincs végük, elvben befejezhetetlenek, lezárások – akár csak a Nashville-ben a country-énekesnő lelövése – esetleges, semmiféle szükségszerűség nem fejeződik ki bennük, és az „élet” megy tovább, mintha mi sem történt volna.

Első ismertebb filmjeiben kísérletezte ki Altman azt az élőhang-rögzítési módszert, amelyet azután későbbi munkáiban, így például a Nashville-ben alkalmazott: az utószinkront mellőzve a nyolc dialógusára felvett élő hangot keverte, több dialógust hozott egymással részleges átfedésbe, vagy éppen egymásra montírozta őket. Különös, spon-tán és ennyiben rendkívül életszerű hangzó teret volt képes így létrehozni, annyira életszerű hangot, hogy az egymásra csúszó dialógusok olykor kioltják egymást, illetve a néző nem képes egyszerre követni őket: a beszéd időnként teljességgel érthetetlen. Éppúgy, mint a való életben.

A következő filmek visszafogottabb sikert hoztak; a *Popeye* (1980) jelentette a mélypontot. Altman eladta cégét, hollywoodi pályafutása megfeneklett. A mellőzés nehéz éveit úgy vé-szelte át, hogy színpadi sikereket ültetett át filmre. A Vincent Van Gogh és fivére életén alapuló *Vincent és Theo* (1990) ismét meghozta a kritikai elismerést, és hozzá a felkérést a *Játékos* (1992) megrendezésére.

A film egy ellenkrimi, amelynek háttere legalább annyira kidolgozott, mint maga a cselek-

mény. A Hollywoodról szóló történet hőse egy producer, akit egy ismeretlen író halálosan megfenyeget. Végül a főhős, Griffin Mill megtalálni véli a merénylet, és egy kihalt parkolóban hirtelen dühkitörésében megöli. A gyilkosság után udvarolni kezd az író élettársának, miközben a rendőrség nyomozása során egyre közelebb kerül hozzá.

Ebben a filmben, az altmani világnak megfelelő módon Griffin Mill, az antipatikus törtető lesz a győztes, azt a teóriát erősítve, hogy aki nem elég erős, az elbukik.

Még ebből a viszonylag egyszerű felépítésű filmből sem hiányoznak azonban Altmannak azon törekvései, hogy újabb és újabb történetekkel bővílje el nézőit. Filmjeiben ugyanis a különböző szálak éppúgy kapcsolódnak egymásba, mint a való életben. Hiszen csak a művészi alkotások steril világában lehetségesek az olyan események, melyek önállóan, minden mástól függetlenül következnek be. Ez fizikailag nem lehetséges az életben, és így Altmannál sem.

Robert Altman *A játékos* sikere után végre valóra válthatta régóta dédelgetett álmát, a *Rövidre vágva* (1993) megrendezését, amely Raymond Carver több történetén és egyik versén alapul.

A történetben az átlagemberek világába csöppenünk, ahol három órában különösebb kezdő- és végpont nélkül megismerjük a hétköznapiakat, a tragédiától a „langyos víz”-ig. A film cselekménye egy helyszínen játszódik, rövid idő alatt, és egy-egy világot mutat be lazán összekapcsolódó szálak segítségével, akár csak Altman egy későbbi munkájában a *Pret-a-Porter*-ben.

Ezt követően elkészítette a sokszoros bukásnak minősített *Kansas City*-t, majd egy újabb filmmel állt elő, a *Gosford Park*-kal 2001-ben. A 137 perces alkotás meglehetősen megosztotta a közvéleményt és a kritikusokat.

Ahogy korábbi filmjeiben, egymást keresztező, összefonódó történetek szálaiból szövődik a *Gosford Park* két külön világát bemutató képet. Az egyik az angol arisztokrácia világa, melyhez a vidéki birtok, a kastély ebédlőterme és hálószobái adják a hátteret, s míg tulajdonosai élvezik az életet, utójára tombolják ki magukat. A másik szféra a lépcsők alatti titokzatos világ, a szolgák világa, akik sokkal többet látnak és hallanak, mint amennyit illene. Sokkal többet, mint amit valaha is be mernének vallani. Ahogy a kastély, a két világ mozgásba lendül, a szolgák szemén és fülén keresztül látjuk és halljuk a kibontakozó eseményeket. Amikor a hétvége nem a tervek szerint alakul, a vendégek között vita kezd parázslani, és életük csillogó felszínének szövete felfeslenni látszik. S aztán, amikor a házigazdát meggyilkolják, a helyi detektívnek rá kell jönnie, hogy aligha talál olyat a vendégek között, akinek ne lett volna indítéka a gyilkosságra. Összességében, a *Gosford Park* valamiféle retrózós angol krimi, amit a mai nézők többsége nehezen fogadott be.

A hagyományos értelemben vett rend elutasítása, életszerűség és esetlegesség szükségszerű felnyitása a lényege Altman filmkészítési módszerének: a csupán nagy vonalakban meghatározott keretben a rendező a színészekkel együtt tölti ki, a színészek széles határok között formálhatják szerepüket és rögtönözhetik párbeszédeiket és monológjaikat. Az Altman-film tehát sohasem valamiféle rögzített alakzat, hanem önnön szabad alakulásának a lenyomata.

Technikai tekintetben is sok érdekességet tartogatnak a filmjei. Akár a vágástechnikát nézzük, akár a világítást, akár a színeket, mindennek jelentősége van.

A vázolt pályakép alapján úgy tűnik, hogy Robert Altman munkássága alatt a legnagyobb dilemmát számára a filmművészet és az üzleti tömegtermelés paradoxona okozta. Ezért is tartotta magát távol hosszú ideig Hollywoodtól és azoktól a rugalmatlan elvektől, amelyeket ebben a körben vallanak. Így bár az Oscar hosszú ideig váratott magára, a kivételes életmű idén végül meghozta egyöntetűen elismert gyümölcsét.

BOROS NORBERT

Gosford Park

Nashville

végződjék gyilkossággal. Kurt Vonnegut, akinek *Breakfast for Champions* (Bajnokok reggelije) című regényéből Altman egy ideig filmet készült forgatni, írja: „Az amerikaiak nagyon szeretnék úgy élni, mint a regényhősök. Ezért lövik le egymást olyan gyakran. Ezzel az irodalmi kli-sével remekül lehet befejezni egy-egy könyvet.” A Nashville végén is elsül tehát egy pisztoly; és az is fontos, hogy a legjelentéktelenebbnek látszó figura húzza meg a ravaszt.

A Nashville szereplői nem filmsztárok. Még azok sem, akik sztárt játszanak. Altman ezzel kapcsolatban még azt a tréfát is megengedi magának, hogy a film egy-egy jelenetében belécsö-penti a „civil” Julie Christie-t, illetve Elliot Goul-

Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költőé,
hazámé és feleségemé.

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

SÁNDOR

P BÁRDOS JÓZSEF Paródiák

VARRÓ DÁNIEL

(Lánykori neve: Alekszandr Szergejevics Varrpuskin-Danyilov)

Varnyegim, a maszatos

Mottó: Varrusom, ím Parnasszra akarsz
szárnyalni, de szárnyad
Nincs, és szédül a föld,
bátran a székre ha állsz.
(Neo-Catullus)

Én írok nektek – e lépéssel
Ágyúra lövök verebet.
Ti most tintagombóc-evéssel
Büntethetnétek engemet.
De kinek satnya kebelében
Vagy a fejét kitöltő lében
Csak egyetlen szikrája kel
Tehetségnek, így énekel:
Én, Varnyegim, (vagy Dani bácsi:
Ki becézessen, ha nem én?)
Nem lógok a mesék tején,
Nem vagyok pécsi, sem mohácsi,
ELTÉ-re szól a bérletem.
(Szurkoljatok, hogy jó legyen!)

Szurkoljatok, a vacsi mára
Tintaleves, friss szösz-kenyér.
(Mert mifelénk efféle járja,
Ettől jön ihlet meg babér.)
S ha beücsiztünk, üsse kánya,
Mesélni fog ma Dani bátya,
Elmondom néktek, csemeték,
Na mit? A Zöld Disznó-mesét!
De állj! Hisz posztmodern a Múzsám!
Szájában hét sor plágium,
Az ajka, mint a válium,
Ma zöldbe játszik rajt' a rúzs ám,
És szingli ő, mert párja nincs:
Homlokpusszedlit, ó, te kincs!

A gyermekirodalom múzsájának dala

Szólt a Múzsza Egerszegen:
„E költőnek nyakát szegem:
költ majd enyhe kábulattól,
de sok gyermek kábul attól!
Majd lantja sem hever szegen.”

Nagyot csattant a csók, (az ég is?)
Zuhog, a strandok zárva mind.
Nekifogjak hát újra, mégis?
Idézzem meg hős Varnyegint?
Csak ne vágjunk elébe mostan
A dolognak, kezet se mostam,
Csupa baci lesz így a mű,
S a dáthás hős deb dagyszerű.
Megkérdelem azért, kis bolondom,
Akarnád-e a szép mesét?
A Zöld Disznó történetét
Jó lesz-e máma eldalolnom?
Meséljem el? Kit érdekel?
Dani bácsi mást énekel!

Dal a rém budapesti rémről

Éldelt Dani bácsi Budán
(persze Budapesten, csupán
arra nincsen semmi rím!)
Ő a budapesti rém:
Maszathegyi bácsi Budán.

Ugyanaz rém népi gyermekiül

Tennap vótam Maszat-hegyen.
Tiszta kosz a letúr-jegyem.
Nézem jobbró', barró':
há' az ott a Varró!
Rákenődött Maszat-hegyen.

Arról, hogy rém okos vagyok

Volt egy kiadó Bő. pesten,
Könyvtervem elébe festem.
Kérdi: Mit kajol a gyermek?
Felelem rá: Posztmodernet!
(Még jó! Tán fejemre estem?!)

Végezetül egy kis rém profán démonológia

Dani bácsi apci.
Úgy rájött a haptic,
mintha úzné démon átka
(vagy talán a szénanátha):
verset tüsszent az ki.

Kitértem: ennyi. Mind kitérünk,
Kitér vonat és villamos,
Kitérülünk, ha forr a vérünk,
S lecsuklik minden pilla most,
Legjobb mesét az ágyba adni:
A kölkök nem tud elszaladni.
Jöhet tehát a Zöld Malac.
Kis bikficem, kuss! Itt maradsz!
Lehúz, altat, befed dalom ma,
Mert hosszú is lesz, mondhatom,
A rímeket már onthatom
Jó vastagon, mint tyúksza... lonna.
Az nem lehet, hogy ész, erő,
S oly kóklerség ma nem nyerő!

Hol itt a rejtély szöszke kulcsa?
Kis kóklerem, kukkolsz-e már?
A Zöld Disznóhoz száguld furcsa
Mesénk, e bús zsiráfmadár.
Kis olvasóm, hová szaladnál?
Itt rád mesém, a Zöld Malac vár:
Bejárja rém a termet.
Senki. Most más szobába nyit.

Hőköl s megáll: könyökre dülve
Ott ül sok lányka színtelen,
Ruhájuk nincs, mind meztelen
Kukoricát fal elmerülve,
S laptopjukból, mint halk patak,
Kalendár-lapok hullanak:

A (ziskolaból) kiváló költő kalendárioma

Tavaszi

Jön a tavasz, heverészek,
Szemeszteremnek enyészet.
Bizonyítvány? Belenézek:
Bizony hitvány – heherészek,
S eposzokat dörgetek.

Nyár

Kellemes a nyaralásom,
Kertemet se magam ásom,
Földműveljen alakmásom,
Heverészek a padláson,
És szavakat görgetek.

Ősz

Üres már a fecskéfészek,
Én az ágyban heverészek,
Nézem – tévén – tengerészek
(Valamennyi hullarészeg)
Masíroznak görbeteg.

Tél

Itt a tél és ittam ottan,
Nem kell isi, nem kell hittan,
Heverészek nagy nyugodtan
Így is messzire jutottam:
Hírem száll, mint fürgeteg:

Azúr-csésze-szörnyeteg!

Már minden gondokat lehányok,
A nap kisüt, görll sülvé sül,
S jó kisfiúk és kisleányok
Lesik kukán, mi létesül:
Mikor jön Zöld Disznó, a hős eb,
Aki mindünkél ismerősebb,
Maga az ősi Burgonya,
Ki krumpliból lett Tarhonya.
Hát arra vártok, elmeséljem?
Azt leshetitek, kóficok,
Nem ettem reszelt kókuszot!
Hogy elkopjék az elmeélem?
Azt mondjátok, ez érdekel?
Dani bácsi mást énekel!

Comedia-vetítés

Az emberré lett tyúkmájnak hegyén,
A Maszat-dombi révnek partja alján
Egy nagy sötét ló kukkantott elem.

Jaj, szörnyű elmesélni, hogy e talján
Hogyan nyihogta rám tekintetét:
A Virgil virginálja sírt a balján,

S jobbában tartott három fogkefét.
Kitárva ködlött lyukas foga odva,
És benne két nyíl: „kivét” és „betét”.

A bankfiókba nyílt ez út. Nyafogva
Betértem pénzéért. „Pénztár, merre vagy?”
„Ön fog fizetni!” ...– szölt egy hurka. „Fogva

Örökre itt marad, mert bűne nagy!
Őn kezdte, s lesték ifjak, s beste vének,
Mit is cselekszik Varnyegim lovag.

De lassan véget ér e gyermek-ének,
S még meg se volt a híres ütközet!
Bolond, ki ezt adná a gyermekének.

Pokolra hát, ki minket itt vezet!”
Világosan beszélnek itt a pusztá tények:
A Múzsza bús, s az Ördög élvezett!

A Múzsza és Varnyú búcsú-ekklógája a Pokolban

Múzsza: „Talpra Varnyú! Eredj haza!
Most légy bátor, most légy laza!
Verses meséd uncsi, hosszú.
Reszkess, utolér a bosszú!”

Varnyú: „A gyermekirodalomra
Esküszök,
Esküszök, hogy máskor ilyet
nem tőszök!”

A műnek vége, sír a szerző:
Ki tudja, lesz-e könyvsiker?
Hát gyorsan kritikákat szerz ő,
Olvassa szingli és iker.
Rajong magáért, s nemhiába:
Kiadják majd Pocskondiába,
Határon túl és innen, és
Túró Rudiban (díszkötés).
S ha valaki netán kilógott,
S nem tudja még, ki Varnyegim,
S megúsza volna odakinn,
Az kaphat itt egy epilógot:
Ha jó a múzsza, nincs könyör.
Ez volt a posztmodern gyönyör!

Epilógó

Lelkem előtt lobog ós kopiák és kardok acéli...
Régi korámy! Afelé visszamerengni mi tér?
Régi dics! Ós! Égünk! Hol kés? El az éji homályban!
(Vörös Marci)

Folytatása a 29. oldalon

VAGYOK ÉN IS!

Folytatás a 28. oldalról

Eszte Roy

Attitűd

Írta Kovács András Ferenc

Ez a kocsmá olyan szűk,
szétfeti az attitűd,
elkorcsosult kis igricék,
az enyémet pisilíték.

Jussom kik nem tisztelik,
vágok hozzá limerick,
kinyalhatja Kavafiszt,
aki hátán hazaviszt,

s ágyamba úgy leugrátesz,
hogya átír az Eufrátesz,
hogya rátesz, frátyesz
Vátesz!

Az anyja szilváját

Írta Kukorelly Endre

Úgy nézem, nem ismerek
magamra, dongok semmi okkal, hát vagyok
potrohossal egyszerre
több virágon.

Ki dugott ide, s én vaj' kit dugok? stb.,
ámbar jó itt, ahol a kert
kristályvize oltja a lángoló kisüstit.

Mert az van. Nagyon.

Bár ámbar szilva se volt gyűjtve,
anyám férjének bébiszvetterre

s a memóriám

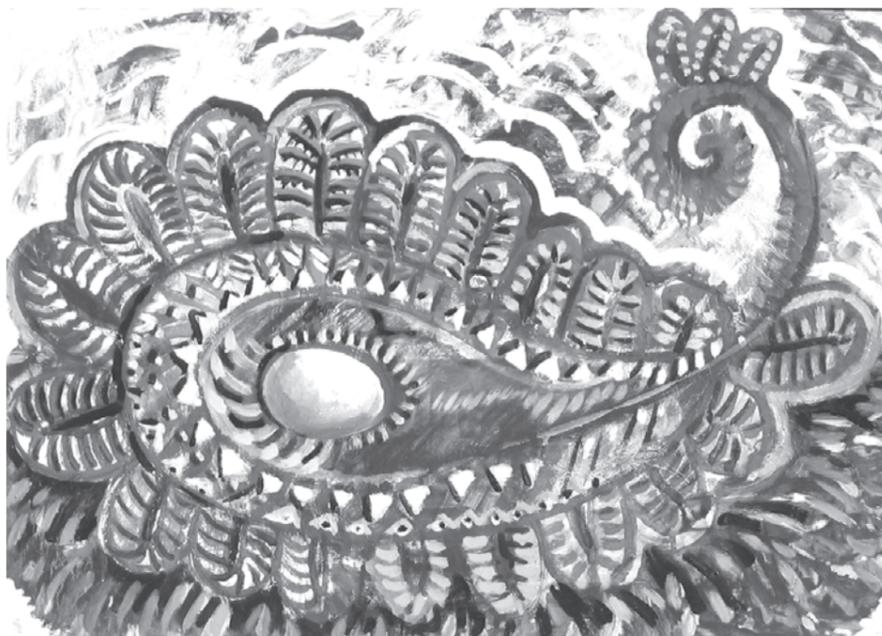
elhagyott, sokszor meg cefrés lett viszonylag
általában,
mégse emlékszem,

mi is lett kifözve s mi okkal
bámulnak a kerítés résén keresztül-kasul át,
holott nyilván

nyílnak a kertben a kerti virágok,
amiket be kell porozni, na,
egy izének, az anyja szilváját! stb.,

azé' sorvad szilvóriumos po-potrohom
így meg úgy, míg más
keménykedik

hogya ne mondjak nagy izét
nagyon
szószertint.
S-S-Stb.

Kotló

Sándorirtás

S. É. / N. N.

„Kevesebb lettél, / mint reméltem. / Istenem,
hibás / teremtményem...” (Konklúzió)

Sajnos, a verse is kevesebb, mint remélte.
De, mint írja: „Engem az Isten nagyon szeret.”
És végül is ez a legfontosabb.

L. I.

„izgatottan riadóztattam a családot / ásót
ragadtunk / rézsút alagutat vájtunk / beástunk
a szomszédos betonjárda alá / egészen addig /
hol különben szufnialapnak kellene lennie” (A
körülményekhez képest)

Hm, azt hiszem, túl hamar megállt az
ásásban. Még lennebb kell ásni, az igazi
költészet még jóval a szufnialap alatt van.

X. É.

„Hiszen annak idején apjával is jóban vol-
tam, / Azon az estén is, amikor született, /
Együtt vásároltuk a kisvárosban a növesztő-
szereket.” (Lemondás)

És mit növesztettek azok a szerek?

S. A.

„Csókolj meg! / Csókolj durván, vadul, hogy
vadállat legyek, / Hogy még fájdalomban is
érezhesselek, / Hogy égjen ajkam, ha véresre
csókolod, / Hogy én legyek örökre a vad ott-
honod!” (Szenvedély)

Ezt versbetétként írta A nyolcadik utas a ha-
lálhoz?

S. Gy.

„elmélyülten apró porszemeket görgetek, /
sóhajod mögöttem fenyegető fergeteg / »vet-
közük le gátlásainkat szívi!« – / próbálkozom
a hepiend reményében, / »már megint rossz he-
lyen keresed!« – / hűtöd le lelkesedésem”
(hepiend)

Őn nagyon peches. Nem csak a csajnál, ná-
lunk sem járt szerencsével.

S. A.

„Fáradtnak lenni és nem hinni semmiben, /
egy költőnél ez aztán tényleg igen. / De ki beszél
ittén költőről.” (Set This House on Fire)

Nos, ez az. Ki beszél itten költőről? Versei
egészen versszerűek, érzései egészen érzéssze-
rűek és Őn egészen költőszerű. Csak ezzel a
szerűvel van a baj.

N. Zs.

„bányában dolgoztál 14 évesen / 90 évesen
lehajolni nem tudtál, / csak letélni, hogy fel-
mossál” (a munkanélküli nő fohásza)

Nem értem a panaszt. Azért 90 évesen ez is
igen-igen szép teljesítmény. Mármost a mun-
kanélküli nénitől. Az Őn teljesítményét pedig
inkább nem kommentálom.

A. L.

„Újra lát és látszik, szólni kíván, ki vissza-
tért, / de mondandója már senkit sem érdekel.”
(A Maskarák legendáriumból)

Bizony, előfordul, hogy a mondandó senkit
sem érdekel. No de korántsem szeretnék cé-
lozgatni...

Sz. A.

„Emlékeim árterében akkor szűnyogirtás
volt, / az ebédszünet és a végtelen között le-
begtünk, / alig volt érzés, mely így tudott li-
hegni.” (Késésem szétmosva)

Őnél szűnyog, nálunk meg sándorirtás fo-
lyik...

P. G.

„Lelkedben idővel, mély sebek képződnek, /
Félelem, megbánás, mik szavadban érződnek.
/ Elmédben zűrzavar, felfogod, mit tettél, / Te
is egy örült, s elmezavarodott lettél.” (Az élet,
a halál és egyéb más jelenségek)

Lehet, hogy szegényke túl sokat olvasta az
Őn verseit.

A. L. M.

Egy szerkesztőnőhöz

Kegyetlen szavad
égingulás.

Hogy ócska bók
mit szól a tudás?
Hogy amit teszek
az árulás?
S a versem is
csak rábámulás
égő sebre?
por a szembe?

Indulat gyűr le
drága nő,
mert ércszeden
nincs fedő,
s a ködben úszó
kobakod
megért
két-három konyakot.

A gőg lenyom,
leszív a mámor.

Elégetsz,
tollamra hágol,
ékem pernyével
spékeled,
véled,
igazi kardcsapás
igehirdető
téleled.

Miután a kollegina így megkapta, mit
merészlejek írni?

Ó, drága nő!
Az élet sáros.
Az én vetésem
vadas-kalászos.
Ne bánts a szépet,
rútat becézgesz,
az élet mérges,
nem LIGET.
Buzgolkodásod
szikkadt kéje
esőben tartott
lyukas ernyő.
Haszna
mihaszna.
A gőzös pára
eltemeti
sok dús erőd
szemérmed partján,
hol levendula szagban
pára bágyad.
Elillan vágyad,
tétova rab vagy,
s miközben vágod
vadas kalászom,
tinta folyik szét
asztalomon.

Sz. K. Zs.

Ó... ő hát Magácska viszont egyenesen
csodálatos:

A nyelv sáfára

Oh, Költészet, játszadozol csendben,
s nem figyelnek Rád a szürke küzdelmekben.
Nyelvünk kicsi fia játszadozol,
hívd csak édesapád, ha labdád elgurul.
Hívd anyanyelvünket!

Mert a nyelv máglya, mely tüzekből fut össze,
s új talány minden picit lángnyelve.
Csokor, amely virágszálakból áll,
s nincs szebb a szirmok simulásánál.
A színek egybeforrásánál.

Istenem, költőd oly csínyitalan, de ember,
adj hazát neki hatalmas szívvel!
A költőd bizonytalan, adj választ neki,
vagy kérdést, melynek tütkát felfedi!
Tekints le Reá!

A nyelv erdő, hol minden levéltől,
fösvény a hon tőle s az ezretétől.
Tőlük, tőlük fösvény a magyar hon,
ha elhull egy levél lelke összeomol.
Kit kincse gondja öl meg!

Édes Anyanyelv, ne légy oly hitvány,
ne légy nagy semmittevő kaján immár!
Ne légy kameleon, mely elveszhetik,
légy szellő, mely rossz fiát is becézgeti!
Légy csillag az éjben!

Költészet, Te bohóc, s a közönség éljenez,
ha roskadol vigyáz Rád, ki szeret.
Hiszen a válasz ott ég a két szemedben,
a döntés ott van a két kezdedben.
A jelenben vagy a végzetben!

De utad a honodban, anyanyelvdedben,
Istenedben...

JOHANN VON KRONSTADT

A bőség zavara – június

Jön a nyár, vele a kínok hosszan. Fullasztó kánikula, tüzes aszfalt, rezgő levegő. A tüzes aszfalton Ünnepi Könyvhetek és hasonló írógyűtrő machinációk sora. Jönnek a lányok áttetsző ruháscsákban, hogy az öreg vitéz más korból öröklött végtelen szemérmével pislogjon zavartan. Jön a sör, a bulvár és a magazinok, puhán galopposz át a nyár mocsarán könnyű irodalom. Jön az 56 író Esztergomról antológiám, és az évekkor korábban írt Babits szex-regény, a Tavaszi iramlás – ősszel.

Tárgyban is kapcsolódik, vértanúságban is: Bonifác nap. 5-én halt meg a sörfőzés védősztentje, Bonifác. A legenda szerint Bonifác, vagy valamelyik szerzetes társa vetette papírra a következő versikét: *Aki sert iszik, annak nyugodt az álma. / Akinek nyugodt az álma, az nem követ el bűnököt. / Aki nem bűnöz, az a mennyországba jut. / Amen.* Igaz, sörpocak nő, sörtoka nem kevésbé.

Másodikán (98 éve) születik a szövedonista, a konstrukcionista mágus: Szentkuthy Miklós. Úgy nevezték: az új regény szörnyetege. Nagyon munkás, olvasókinzó író. Az *Ulysses* magyar fordítójaként, a *Prae* írójaként a felkészületlen olvasót akár egy életre elriasztja az irodalomtól. A *Prae* legalább annyira lenyűzött, mint az *Ulysses*. Ha volna egy távollátó kultuszminiszter, törvénybe iktatná, hogy a negyvenedik betöltött év alatt tilos kézbe venni Szentkuthyt (is). Hasznos volna a megremítettek olvasói fejlődése és a kiadói bevételek tekintetében. Szentkuthy, mint a rejtélyes, titokzatos, kimozdíthatatlan, a közönséges irodalmi életből, kávéházi locsogásból, kocsmaasztalnál zajló szakmai pletykázásból tökéletesen kimaradó írók általában, körülpakolva abszurdnál abszurdabb legendákkal. Megérné egy kis könyvet, ha Fekete J. összegyűjtené. Gondolom én, aki nem ismerem a piac igényeit.

sorozatban. Két emlékezetesen briliáns lételemző mondat az ok a tárgykörben, amely erőteljesen foglalkoztatott akkoriban: „[...] két ember egy test bizonyos pillanatokra, amelyekben a lélek személyessége megszűnik, s az eltűnésben találunk magunkra: itt elakad a szavam, és jó így nekem. Más kérdés, hogy ezzel mindig összefügg a másik oldala: hogy a szerelem totális szenvedés, maga a gyötrelm meg az extázisban is.” Amúgy pedig a nyolcvanas-kilencvenes évek meghatározó irodalmi centruma. Ebből következően meghatározó ma is. A tanítványok viszik a lángot.

Ugyancsak 3-án, 1924-ben hal meg Franz Kafka. Legfőbb jellemzője, hogy – akárcsak hősei – nem ismeri ki magát a világban. Apja, „élhetetlenek” tartja. A németeknek zsidó. A csehek közt német. Prágából kilépvé prágai cseh. Az íróknak tisztviselő, a tisztviselők közt író. Szorongás és bizonytalanság a legfőbb jellemzője. Max Brod, a jó barát kemény munkával éri el, hogy írónak tekintse magát. Sok más lehetősége nincs. Betegsége miatt nincs bátorsága megházasodni, gyöttri a szerelem és a magány. Nem szabad úgy kézbe venni, hogy az olvasó nyakig ül az izzapban, mert könnyen féregként ébred. Ha elemi igény egy kis kaffai szorongás, csak a Szejkkel párhuzamosan. Hašek derűje kiegyenlíti, amikor a Monarchia valóságos világát érzékeljük.

5-én születik Federico Garcia Lorca, spanyol költő és drámaíró. Lorca élete bizonyítja, költőnek rendszerint születik az ember. A költő bátor. Duzzad az önbizalomtól. A költő szembe megy a kánonnal, az irodalmi kurzussal. A kor fiatal futuristái, expresszionistái szabad verseket gyártanak, Lorca a spanyol népdal formavilágából hozza a nyelvet, a kisember vágyairól, szerelmeiről, harcáiról ír. Cigányballadákat jelentet meg. Hihetetlenül sikeres. Versei népdalként terjednek az országban, mint a Petőfié. Ismert költőként kanyarodik a színházra. Az élet persze nem csak munka és hősiesség. Mint közismert. Lorca reménytelen Dalí-szerelme legendás. De a kortárs andalúz költő – Antonio Machado – a következőképpen búcsúzik tőle a *gazett Granadában történt* ref-rénű versében: „hajad, mit lopakodva lebbentett a szél, piros ajkad, mit csókolni úgy imádtam”. Nem versei, drámái révén világhírű. Halála szabadságszimbólum, mint Petőfié: ő a hősi halált halt spanyol költő. 1936-ban Franco falangistái lövik agyon. Rövidke adalék, hogy a politika micsoda egy szemétdomb: Lorcát elfogják, tárgyalnak a kimentéséről. Az alkudozás alatt a foglyot lazán agyonlövök. Másnap Franco hivatalos lapja közli a kivégzés hírére. A hatalomra kerülő falangisták Lorca műveit betiltják. Franco 18 évvel később a legnagyobb spanyol költőnek nyilvánítja, kiadja az összes műveit, a színházak tele Lorca darabjaival. A politikának nem számít az ember, az élet. Csak a sajátja. Ezért nem keverhető a költészettel.

6-án 1875-ben születik Thomas Mann. Nobel-díja, királysága, és minden ellenére hanyagolnám most. Valamiért nincs kedvem a polgári világ összeomlásának Buddenbrook házához, az antifasiszta Marió és a varázslóhoz; az se növeli a kedvet, hogy az amerikaiak utolsóként engedték beutazni érvényes útlevél nélkül, pedig hol van ekkor még szeptember 11-e.

1799-ben születik Puskin. Nagyon régen. 207 éve. Nincs mit tagadni, Puskin nélkül egészen jól. Hogy úgy mondjam, könnyűden. Egyetlen álmatlan éjszakám se volt egészen Szilágyi Zsófia Puskin-tanulmánya olvastáig, hogy mi történik, ha nem kezdem sulján az Anyegint, nem érzékelem az ő világirodalmi jelentőségét. Aztán kiderül, a jóba elég beleköstöltni, ha az ember kap kanalat hozzá. Gyorsan rászokik.

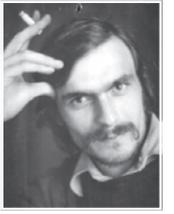
7-én volna 112 éves ha negyvenévesen el nem viszi az infarktust – Boncza Berta (Csinszka), Ady felesége. Nem tündérmese kettejük házassága. A tény is aggályosan tekinthető tündérmesének, hogy bizonyos irodalomperemi nők jól funkcionáló eszköztárukkal képesek virágba borítani az édes-ségsbe beleunó írók, költők életét. Ami szép. Ami jó. De az se tesz rosszat az irodalomnak, ha esetenként jön valaki, aki kirúgja az irodalom nevű csodapalota egyik-másik öröknek tűnő tartóoszlopát. A szemforgatók, a prüdök sikoltoznak, és az egész miskulancia irányt vált. Csinszkával Robotos Imre követte el a merénnyt. (Az *igazi Csinszka*). Fátumként kezeli, hogy Bertuka kiszúrta Adyt, magához kötözte. Adynak is tettett a fiatal macska, nyilván. Aztán menekült volna, de nem marad menekülési útvonala. És hát itt rejtezik a valóság. A száraz tények: 17 éves, amikor első levelét megírja Adynak, 21, amikor férjül veszi, 25, amikor özvegye, 26, amikor letámadja Babitsot. A száraz tények fontosak. De nem mellékesen öt-hat évig életben tartja Adyt, némi blaszfémiaival – a magyar irodalomnak. Hogy megírja az *Örizem a szemed*, a *Nézz, drágám, kincseimre* és egyéb szerelmes verseit. Berta kipofozza a cselédségből, Ady hogyan jut itthal, megszünteti a diverziós útvonalt. Vigyáz rá, amikor már senki nem tudna vigyázni a szenvedély- és halálos beteg zsenire. Sok – vélhetően – nem jut neki a test örömeiből, azért annyira frusztrált. Bár ki tudja. A mérleg egyik szempontjában, hogy folyamatosan szomjasan, így életben tartja Adyt, majd örületbe kergeti Babitsot (akit annyira megrémít, hogy né-

hány találkozás után nőül veszi a leszbikus Tanner Ilonkát). Itt behúzzunk. Fogja a hely, de nem fogja az író megfelelő mennyiségben.

12-én (77 éve) születik Anne Frank, akit a náci megszállás alatt írt naplója tett világhírűvé. Híres író nő szeretett volna lenni. Naplóját nyersanyagnak szánta későbbi könyvéhez. Híres író nő lett. De ő nem tud róla. Nem sokkal tizenhatodik születésnapja előtt elviszi a tifusz a bergen-belsen haláltáborban.

Öt éve halt meg – 2001. június 16-án – a nyolcvanas évek (számomra) legfontosabb irodalmi jelensége, költő-írója: Szervác József. „Nem találunk vonzó dallamosságokat, illedelmes, szerkesztőcsábító billegést („ezt is tudom, azt is tudom, mindent tudok”), odabújó citerafutamokat, alkuzőveget, madrigátempójú öntetszelgést, kéreést, hajlongást. Szigorú, kemény, öngyilkos férfitúra.” – írtam volt a Hittelben utolsó – életében megjelent – kötetéről, az *Aszály előtt*-ről. Nem szerette senki. Túl jó költő volt, és túl rossz diplomata. Karcos ember. Harapós. Eredetileg nyomdász volt ő is. A nyomdász nyomdász marad haláláig. Tanár, szövegnő kibújik bőréből, mint a kígyó, de nyomdászból lett irodalmár hordozza a kettős keresztet haláláig. Hiányzik a figurája. Aggaszt, hogy a kánon kiverte a névsorból, neve el nem hangzik sehol. Így pedig nehéz a feltámadás.

A 17-én 79 éves Sütő András 75. születésnapján Sopronból a következőket üzent a világnak: „Az emberiség számára az egyetlen lehetőség a kereszténység. Egyetlen lehetőség arra, hogy az Isteni akarattal megszelídített ember a humánus értékeire ébredjen, és belássa: ezt kell követnie, ebben kell megoldást találnia.” Jelzem, az emberiség nem fogadta meg a tanácsot. Jelzem, a XXI. század írója akkor a legmókásabb, amikor erkölcsi szózatot intéz az emberiséghez.

18-án (70 éve) halt meg Moszkvában Gorkij, Sztálin legkedvesebb írója. Gorkij az írók díszpintye, akit annyiszor alázott meg a kenyéradó gazda, ahányszor jónak látta. Külön Pravdat nyomtatott neki (például), hogy ne követhesse a letartóztatásokat. De a diktatúrában ez így megyen. Az író haszonállat. Mi más volna?

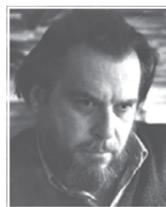
21-én (101 éve) születik Jean-Paul Sartre. Nem emlékszem, hogy tavalj fellebogozta lett volna a város a születésnapon (moszkovita múltja visszaüt), már ezért is érdemes megemlékezni róla. Óvatos duhajként, már az egzisztencializmusnál leálltam. Küzdjenek vele mások. Az örök életárs – Simone de Beauvoir mama – izgalmasabbnak látszott. *AMI az irodalom?* c. esszé-kötete végleg becsapta a kaput. Ha „az” az irodalom, köszönöm, nem kérem. Nem szokás vállalni, de Sartre-val alig tudtam mit kezdeni. Pusztá adalék, hogy ’64-ben visszautasítja a Nobel-díjat. 11 évvel később a díjjal járó összeg vastagon megnő, revidálja a dolgot, levelet ír a Nobel-bizottságnak, hogy kéri a lóvét. Elhajtják.

27-én (126 éve) születik Helen Keller, a világ csodája, író. Egy amerikai író. Mint tudjuk, Amerika a csodák hazája. Vak, néma, süket. Író. De nem csak, hogy író, ami maga csúcsteljesítmény egy vak, süket és néma embertől, de közíró és közéleti személyiség. Próbáljuk meg elképzelni Európában, nem ma, mondjuk hatvan évvel ezelőtt, hogy egy többszörösen hátrányos helyzetű nő (NO!) közéleti ember lehessen, megjelenhessen a nyilvánosság előtt. Az európai gyakorlat szerint, ha valaki ilyen eszement ötletekkel áll elő, hogy iskola (főiskola!), egyetlen percre ki nem engedik a rácsos ágyból. Kiemelkedő személyiségek fogadják barátságukba, különböző egyetemek diszdzoktora. Mark Twain szerint „a 19. század két legérdekesebb egyénisége Napóleon és Helen Keller voltak”.

ONAGY ZOLTÁN

13 évvel Szentkuthy után (85 éve) születik Karinyth Ferenc író, az „öreg” Karinyth fia. Nehéz belátni – azzal együtt, hogy mindkettejüktől bőben olvashattunk családi eseményekről – hogyan szánja el magát egy fiatalember, amikor felúszik az apai farvizre, azon evez. Kisebb az ellenállás, a szembeszél, talán még kötél is rögzítve a fiú sajká orrára, ez rendben. Csakhogy a fiatalember rendszerint saját birodalmat kíván. Külön ajtó, szabadba nyíló ablakok. Elkészerítő, ha mindenfelől apánk zord ábrázata ellenőrző ügyetlenkedéseinket. Túljutni ezen, megharcolni az apa árnyékával, nyomot hagy az életművön. Karinythnál nyomot hagy az is, hogy Aczél elvtárs kedves szerzője, a három T-re (tilt, tűr, támogat) épülő rendszer kedvezményezettje. Fennforog egy kíméletlen, az irodalmi belvilágot körbeszántó, meglehetősen otromba sutka, a következő: „Mi a különbség Shakespeare *Hamletje* és Karinyth Ferenc *Budapesti tavasza* között? Az előbbiben benne van az atyja szelleme.” Manapság nemigen kerül le a polcra. Érthető okokból. Frigyes tízszer gyakrabban.

Negyvenhétben, június 3-án születik Balassa Péter, és ugyancsak júniusban, 30-án köszön el, ötvenhat évesen 2003-ban. Irodalomtörténész volt. A nekrológok szerint próféta. Vagy valami olyas. A Mészöly Miklósról írott dolgozatain keresztül fedeztem fel igen korán, de gyorsan leszoktam róla, ahogy Mészölyről is. Kár volt. Elriasztott a rajongás, ami körülvette. Kilencven után fedeztem fel újra, egy interjú tértívet vissza, amelyet Orsós László Jakab készített az Ezredvégi beszélgetések

A negyedikén született (1972) Szabó T. Anna (Kolozsvár) ahhoz a korosztályhoz tartozik, akiket nem személyes ismeretség miatt szúrta ki, nem ajánlotta senki. Az első kötetre (*A madárlépte hó, '95*) különleges címe miatt találtam rá, a másodikkól olvastam, akkor kerestem vissza az elsőkre. Áprilisban az Erdélyi Terasz körkérdte az erdélyi irodalmárokat, „erdélyiség, erdélyi irodalom, hagyomány” témakörben. A költőnő kimaradt, pedig adekvát erdélyinek tűnik. Pedig elég volna két dologát, líra-hangját hallani, hogy világossá tegye – akár körkérdés nélkül is ... –, milyen finoman, szinte észrevétlenül épül össze költői jelene száz, kétszáz év líra tradícióival.

AZ IRODALMI JELEN A MŰVÉSZETEK VÖLGYÉBEN

Szeretettel hívjuk és várjuk minden kedves olvasónkat JÚLIUS 29-én KAPOLCS-ra, a Művészetek Völgyébe.

Táborhelyünk: KAVÉHÁZ/Pajtamozgó-udvar/

PROGRAM:

10.30–11.30 – ANDRÁS, MAGYAR KIRÁLY ÉS HÚ HELYTARTÓJA, BÁNK BÁN
Hans Sachs híres mesterdalmnok cipész (lásd Wagner: A nürnbergi mesterdalmnokok) 1561-ben írt tragédiája (melyet H. S. a komédiák közé sorolt) Mann Lajos fordításában. A darabot felolvassák a veszprémi Petőfi Színház stúdiósai. S hogy tragédia vagy komédia? Döntse el ki-ki maga!

11.30–12.30 – TOLL VAGY DURUNG?

Irodalomkritikánk jelen állapotjáról beszélget Elek Tibor, a lap kritikarovatának szerkesztője Láng Gusztáv irodalomtörténésszel, mert nem mindegy, hogy toll vagy durung!

12.30–13.30 – SÁNDOR VÁGYOK ÉN IS, HA NEM IS PETŐFI

Johann von Kronstadt (OJD) nyújt át egy színes csokrot a hónapról hónapra beérkező – költői babérokra áhító – dilettáns poéták még dilettánsabb verseiből.

13.30–14.30 – A BŐSÉG ZAVARA, AVAGY ÍRÓSZÜLETÉSEK ÉS ÍROHÁLÁLOK LÁN-COLATA

Onagy Zoltán izgalmas megközelítésben, sajátos onagy anekdotizálással fűzi össze a tárgyhónap évfordulóit. S itt, az élő rovatban azokról is szó esik, akik hely hiányában kimaradtak a lap hasábjairól.

14.30–15.30 – PALACKBA ZÁRT SZABADSÁG

Szöcs Géza – a *Beszéd a palackból* esszérovat írója – az áprilisban megjelent LIBERTÉ c. könyvét mutatja be. A kötet egy színdarabból, a hozzá írt jegyzetektől, s egy nagy tanulmányból áll... és eddig még sehol nem publikált fotók hozzák közelebb az olvasóhoz a magyarság 1956-os goltájarását.

A folytatás pedig, mivel a történelem kerek forog tovább, Kukorely Endre szájából és tollából *A komonizmus története* ROM címmel frissen megjelent regénye alapján. „Akármint beadnak neked, megünnepeljük veled, te meg, ha nem is veszed be, legalábbis elfogadod, nem tudsz az ünnep elől kitérni, és ez a komonizmus.”

15.30–16.30 – MŰHELYMUNKA

Rendhagyó szerkesztőségi kerekasztal-beszélgetés múltból, jelenről, jövőbeli célkitűzésekről, az Irodalmi Jelen Könyvekről és a Negyvenezer dolláros regénypályázatról.

A beszélgetést vezeti: Böszörményi Zoltán főszerkesztő és Pongrácz P. Mária, az IJK szerkesztője. Vendég: Matyi Dezső, az Alexandra Könyvkiadó igazgatója.

16.30–17.30 – ÍGY ÍRUNK MI (első felvonás).

Akik felolvasnak: Karácsonyi Zsolt, Gáll Attila, Pollágh Péter, Szálinger Balázs.

17.30–18.30 – „NAGYOKRÓL ÉS KICSIKRÓL” – múltbéli történetek

Faludy György emlékezik; mesél barátokról, kortársokról, könyvekről, történelemről... S még mi mindenről? Gyere, hallgasd a költőt, aki végigélte a XX. századot.

18.30–19.30 – ESTI MESE.

„Ha utalod a spenótot, ha jobban szeretsz bottal piszkálni egy békát, mintsem rokon néked látoztatni, ha bundás pókokkal rémisztgeted a lányokat – azaz igazi költők vagy szinte észre nem látott vagy – úgy neked” mesél Orbán János Dénes BÜBOCSKÁRÓL, a Pokol belügművészterének, Belzebúbnak fiáról, s egyáltalán a Pokol minden más fajtajáról. Ha tetszett a mese, lesz ráadás is!

19.30–20.30 – ÍGY ÍRUNK MI (második felvonás, azaz FINÁLÉ).

Mindannyian olvassatunk még egy keveset. Táborhelyünkön – almafák hűvösében a fűben heverészve – bárki fellapozhatja a folyóirat régebbi számait és az Irodalmi Jelen Könyvek-sorozat eddig megjelent köteteit.

A gyökerek felelevenítése

Csomortáni Gál László vegyes technikával készült munkái arról árulkodnak, hogy az alkotó nem tud és nem is akar szabadulni attól a tájtól, amelyben eszmélése óta él. Valahol azon a vidéken alkot, ahonnan *Nagy Imre*, *Nagy István* és *Szász Endre* indult egykor. Ez a hely igencsak meghatározza gondolkodásmódját és művészetét. Távol marad az örvénylő világtól. Szülőfalujában szeret élni, ahol tisztán tarthatja gondolatait. Azt vallja, hogy „az emberi társadalom és a gondolkodás fejlődése magával hozta a korábbi jelenszerek széttöredezését, de mindez nem érintette teljesen azokat a jeleket, amelyeket a pogány hit- és hiedelemvilágból hozunk magunkkal. A Nap, a Hold, a csillag-motívum, az Életfa rejtett tisztelete mélyebb a keresztény tanítások bármilyen fokú hatásánál. Azt hihetnénk, hogy ezek csak dekoratív minták másolatai, holott ez nem így van! Érzékelnünk kell a hullámzó, kanyargó, fejlődő növényi motívumok konceptuális világát, mert az ember életének égbenyúló végtelen útjára figyelmeztet, a végességen túli folytonosságra, amelyet olyan jól láttak egykor a természeti népek... A jövőben is ezt szeretném folytatni, keresni, mert érzek benne egy olyan játékosságot, a vonalvezetés szabadságának olyan örömet, amelyhez hasonlót *Matisse* késői művein láttam, amelyre folyton a székelyföldi névtelen népművészek inspiráltak.”

A képzőművész 1978-ban született Csíkcsomortánban, 1996-ban érettségizett a csíkszeredai Nagy István Zene- és Képzőművészeti Szakközépiskolában festészet szakon, majd szobrászként végzett 2003-ban a nagyváradi Képzőművészeti Főiskolán. Csoportos és egyéni kiállításokkal Nagyvárad, Csíkszereda, Szabadka, Gyergyószentmiklós, Vajdahunyad és Székelyudvarhely különböző galériáiban szerepelt.

S. M.

A helytállás esztétikája egy élet gyakorlatában

Folytatás a 8. oldalról

– Korábban is. A Kiskatedra-sorozat otthoni ténykedésem utolsó periódusának a termése. Kisesszék, kistanulmányok voltak irodalmunk, anyanyelvű kultúránk köréből, amelyek zömmel középiskolában oktató tanárok és azok diákjainak a kérdéseire álltak össze, és az Utunk hasábjain láttak napvilágot (tudnod kell, hiszen te voltál az ötletgazda), részben Marosi Péter irodalomkritikai rovatában, részben pedig a népszerű 6-os oldalon, amit Király Laci szerkesztett. Az utolsó Kiskatedra-írások 1983-ban jelentek meg, aztán a rendkívül pozitív fogadtatástól felbuzdulva, egykori tanítványaim noszogatózásainak is eleget téve, rá tíz évre könyvvé szerkesztettem, amelyet először a szombathelyi Pedagógiai Intézet adott ki, Erdélyben pedig egy évvel később, 1993-ban, a kolozsvári Komp-Press kiadásában is megjelent. Mai módszertani szakszóval élve: interaktív irodalomoktatási órát sikerült varázsolnunk a lap olvasói számára, és olyan témákba-kérdésekbe piszkáltunk bele, amelyekre akkori tankönyvekben az erdélyi diák vagy tanárember nem találta meg a választ...

– *Nemrég, a Székelyföld különdíjának az átvételekor a költő-szerkesztő Lővelei László – mondanom se kell, szintén Láng-tanítvány – laudációjában, a Rólád szóló nagyon fontos 30 sorban, horgász-bravúrjaid és transzvilvanizmust feszegető tanulmányaid mellett két dolgot vél említésre méltónak: XI. osztályos irodalomtörténeti tankönyvedet és a Kiskatedrát, amely „pedig a kolozsvári bölcsészkaron egyenesen kötelező olvasmány volt. Szerencsére!”*

– Hát... igen, nem is volt azóta az Utunknak annyi előfizetője, mint a Kiskatedra idején! Mondtam is Sütő Andrásnak egy kommandói pisztrángos vacsorán, ahol egyebek közt azon nevetgélünk, hogy ki a nagy író, mennyire ismerik az olvasók nagy íróin-

kat... Megszólaltam egy idő után magam is, mondván: „A legolvasottabb író én vagyok, a III. gimnazista tankönyvemet ugyanis több tízezer olvassák, sőt, legalább kétharmadát a tankönyvnek könyv nélkül kell megtanulni!”

A Kiskatedra szombathelyi kiadása is sikerkönyv lett, egyedül az aszódi gimnázium 170 példányt rendelt belőle. Ezen kisesszék egyikére-másikára ma is büszke vagyok: arra például, amelyikben kimutatom a *Cigarettafüst az élet* sanzonnak az eredetét, és végigkísérem Reviczkytől Faludig (A pipáról), és Faludin keresztül Baudelaire-ig (a Tóth Árpád által fordított Ppa versig).

Az irodalmat népszerűsítő tevékenységem nem szűnt meg áttelepedéssel. Ott vagyok a legkülönbözőbb előadásokon, ha felkérnek rá – Győrtől Csíkszeredáig, Szegedtől Beregszászig. Leggyakrabban talán Szatmárnémetiben, ahol a Kölcsény-egyesület rendezvényein 1990-től minden évben jelen vagyok. De elvetődtem előadóként Bécsbe, Triesztbe, Stockholmba, Cambridge-be is.

(Végszó helyett)

Láng Gusztáv irodalomtörténeti munkásságát, az összmagyar Írást egyedi szempontok szerint megközelítő és elemző esztétát a Magyar Írószövetség 2003-ban József Attila-díjjal jutalmazta. A születése 70. évfordulóját köszöntők számára úgy tűnik, legalább ekkora elismerést jelent számára az az odafigyelés, amely tanítványai, olvasói, szakmai követői részéről felé áramol. A trianoni határok mindkét oldaláról. Lehet ez annak is a jele, hogy az elmúlt ötven év írói-költői terméséből talán őneki sikerült leginkább kimutatni azt a hosszú távú szellemi fogódzót, amely erkölcsésé, etikai tartással, nemzeti entitással válhat jövőnk Európába visszatárlt nemzedékei számára.

Az Irodalmi Jelen NEGYVENEZER dolláros regénypályázata

Díjkiosztás szeptember 8-án

Lezárult az Irodalmi Jelen által meghirdetett NEGYVENEZER dolláros regénypályázat. Minden várakozást felülmúlva, 283 pályamunka érkezett. A nagy munkavolumen miatt a pályaművek elbírálásának határideje 2006. április 30-ról 2006. augusztus 31-re módosul. Ezután kerül sor – közjegyző jelenlétében – a jelígék feloldására és a hivatalos eredményhirdetésre. A díjakat ünnepélyes keretek között 2006. szeptember 8-án 19 órakor adják át Budapesten az Alexandra Könyvesházban (Nyugati tér 7.). Addig is folyamatosan frissítjük a www.irodalmijelen.hu honlapon a regénypályázattal kapcsolatos információkat.

Az év versei 2006 (szerk. Szentmártoni János), keménytáblás, védőborítás, A/5, 296 old., 2.499 Ft
Az év novellái 2006 (szerk. Bíró Gergely), keménytáblás, védőborítás, A/5, 256 old., 2.499 Ft
Az év esszéi 2006 (szerk. Ekler Andrea, Rosonczy Ildikó), A/5, keménytáblás, védőborítás, kb. 272 old., 2.499 Ft
Az év műfordításai 2006 (szerk. Turczi István), A/5, keménytáblás, védőborítás, kb. 352 old., 3.490 Ft

A kortárs magyar szépirodalom két reprezentatív gyűjteménye, *Az év versei* és *Az év novellái* – hagyományainkhoz híven – az elmúlt év legjobbait ültet műveiből nyújt színvonalas, sokoldalú válogatást. Ezúttal 32 prózaíró és 74 költő képviselheti magát az antológiákban, melyek a Nemzetközi Könyvfesztiválra jelentek meg. A Könyvhét alkalmából negyedik alkalommal látott napvilágot *Az év esszéi* antológia, amely a kortárs szellemi élet sokszínű panorámáját nyújtja, illetve *Az év műfordításai*, a nagysikerű antológiák új társa, amely a közelmúlt és a kortárs világirodalom legismertebb alkotóinak életművéből nyújt színvonalas ízelítőt, a legjobb magyar műfordítók tolmácsolásában. A kötet több mint 30 kiváló alkotó műveit tárja a magyar olvasók elé.

Mind a négy antológia kedvezményes áron, *Az év versei*, *Az év novellái*, *Az év esszéi* 1990 Ft-ért, *Az év műfordításai* 2490 Ft-ért vásárolható meg a Könyvhét ideje alatt kizárólag a Magyar Napló standján, valamint folyamatosan a szerkesztőségben: 1062 Budapest, Bajza u. 18. Tel.: 342-8768. A kötetek eredeti árakon könyvesboltokban is kaphatók!

HIRDESSZEN

az IRODALMI JELENben

Megrendeléseket a kiadó címén vesszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5: Irodalmi Jelen Kft.

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

IRODALMI JELEN

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft.

és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 1006 Ft/ 10 (100 000) lej/ 2,50 €
+ kézbesítési díj
egy évre: 2012 Ft/ 18 (180 000) lej/ 5 € + kézbesítési díj

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Mészáros Sándor, Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház), Irbázi János (Interjú), Faludy György, Méhes György, Szöcs Géza, Kukorely Endre (Főmunkatársak).
Olvasószerkesztő: Gáll Attila; Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Hirdetéseket a kiadó címén vesszünk fel.

Irodalmi hírek

Ünnepi Könyvhét és Gyermekkönyvnapok

A könyvhétet alapító Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése június 8–12. között, immáron 77. alkalommal szervezi meg az Ünnepi Könyvhét központi rendezvényét Budapesten, a hagyományos Vörösmarty téren, továbbá az ide torkolló Deák Ferenc, Váci és Vigadó utcákban. Az Ünnepi Könyvhét központi helyszínén, a Vörösmarty téren a Fővárosi Önkormányzat illetékes bizottsága 110 db, 6 m² alapterületű könyv-árusító pavilont engedélyezett, Belváros-Lipótváros Önkormányzata pedig a Deák Ferenc utcában 16, a Váci utcában 18, a Vigadó utcában 19, ugyancsak 6 m²-es könyv-árusító pavilon felállítását teszi lehetővé. A könyvhétet június 8-án, csütörtökön 16.00 órakor Parti Nagy Lajos író nyitja meg.

Az Ünnepi Könyvhéthez szervesen kapcsolódva rendezik meg az 5. Gyermekkönyvnapokat ugyancsak június 8–12. között.

Osztrák elismerés Méhes Györgynek

90. születésnapjára az osztrák Goldener Rathausmann kitüntetést kapta Méhes György Kossuth-díjas író, ugyanakkor kiadója, az Ulpius-ház megjelentette az idős mester *Bizalmas jelentés egy fiatalemberről* című önéletrajzi regényét.

Szépírók díja

Június első napján, az Alexandra Könyvesházban adják át a Szépírók Társaságának díjait. Tavaly Tóth Krisztina, Grendel Lajos és Angyalosi Gergely kapták az elismerést.

Költészeti fesztivál

Június 17-én, az 1976 óta minden évben megrendezett Francia–angol költészeti fesztivál záróeseményére kerül sor a magyar kultúra párizsi otthonában. A fesztivál idei magyar költőmeghívottja Bárdos László. A Párizsi Magyar Intézetben tartandó záróeseményen a roueni

Spirale együttes és Frédérique Wolf-Michaux brácsás négy felkért zeneszerző – Jean-Luc Darbellay, Losonczy Andor, Roger Tessier és Pierre-Albert Castanet – a szintén felkért költők műveire komponált darabjait adja elő.

Budai-díj

A XIII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon a Budai-díj első helyezését nyerte el Kovács Attila Zoltán könyve, *A nevető Erdély*. A Kráter kiadásában megjelent könyv csaknem száz mesét, anekdotát tartalmaz, a mondani-valóját híven tükrözik Barcsa Dániel kiemelkedő grafikái.

Írószövetségi elismerés

Vida Gábor író ezer eurós jutalommal járó díjjal tüntette ki Bukarestben a Romániai Írók Szövetsége a *Fakusz három magányossága* című regényéért. Vida Gábor regényét Szócs István *Félrejáró ingák* és Balázs Imre József *Mint egy úszó színház* című könyvével együtt jelölték idén az írószövetségi díjra. A jelöltek közül zárt ülésen választott a szakzsúri, a díjazott nevét a bukaresti Nemzeti Színház amfiteátrumában tartott ünnepi átadáson hozták nyilvánosságra.

Költészet Vására

A Könyves Szövetség, a Kaláka Együttes – a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése fővédnökségével – az idén is megrendezi, immáron harmadik alkalommal a Költészet Vásárát, amelynek a Művészetek Palotája nyújt otthont. Június 3-án és 4-én a Költészet Vásárán és a „Cifra Palota” című gyermekrendezvényen a Helikon Kiadó közös standot üze melta.

Átadták a Stephanus-díjakat

A Szent István Könyvhét ünnepélyes megnyitóján átadták a Stephanus-díjakat a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar dísztermében. Az 1993-ban alapított elismerést teológiai kategóriában Angelo Scola bíboros,

velencei pátriárka, míg irodalmi kategóriában Jókai Anna író, költő vehette át Spányi Antal székesfehérvári megyés püspöktől, a Stephanus Alapítvány elnökétől és Sarbak Gáborától, a Szent István Társulat elnökétől.

Zavartalan működés

A Magyar Rádió információja szerint nem kell átmenetileg bezárni az Országos Széchényi Könyvtárat, mert a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 100 millió forint többlettámogatást ad a könyvtár működésére. A nemzeti bibliotéka tavaly 703 millióból gazdálkodott, az idei 471 millió forinttal szemben. Remények szerint a mostani támogatással, illetve további források biztosításával idén is zavartalanul működhet az intézmény.

Radnóti-szobor

Szobrot állítottak Radnóti Miklósnak a szlovákiai Nemesradnóton, a költő szüleinek egykori lakóhelyén. Csáky Pál, a szlovák kormány miniszterelnök-helyettese a szoboravatón ünnepségen azt mondta: nagy adósságot törlesztettek, hiszen tartoztak ezzel Radnóti Miklósnak, akinek az ősei éltek itt. Az alkotás Györfi Lajos munkája.

Németek szervezik

A Német Könyvkereskedők Egyesületének (Börsenverein des Deutschen Buchhandels) közleménye szerint 2007. áprilisában a *Frankfurti Könyvvásár* nemzetközi könyvvásárt szervez Londonban. A világ legnagyobb könyvvásárának, a frankfurtinak a kivitelezőiből alakított, kiállításokat és vásárokat szervező cég, az AuM veszi át a londoni „The Book Fair Earl's Court, London 2007” rendezését.

Coelho Oroszországban

Oroszország szívének felfedezésére indult május végén Paulo Coelho brazil író, a transzszibériai vasúton Moszkvától a távol-keleti Vlagyivosztokig. A két-hetes, 9288 kilométeres utazás során Coelho leszáll Jekatyerinburgban, Novoszibirszkben és Irkutszkban, hogy találkozzék orosz olvasóival. A szibériai író-olvasó találkozók egyben Coelho első regénye, *A zarándoklat, Egy mágus naplója* népszerűsítését is szolgálják, amely most jelent meg oroszul, bár 1987-ben íródott, egy húsz évvel ezelőtti Santiago de Compostela-i zarándokút után. A brazil író orosz kiadói, testőrök és két orosz szakács kíséri, a csapat két, zuhanyozókkal felszerelt hálókocsit foglal le.

Elhunyt Zinovjev

A szovjet rendszer kíméletlen kritikusaként és disszidensként világhírűvé vált, Alekszandr Zinovjev május 10-én, 83 éves korában agyrákban hunyt el. Haláláig maró gúnnyal és szenvedélyesen ostromozta a kapitalizmust, de főként a szerinte hibrid rendszert, amely Oroszországban az utóbbi években létrejött.

A *Tátogó magasság* és a *Homo sovieticus* című bestsellerek szerzője, az abszurd szovjet valóság mesteri ábrázolója elsősorban mindig filozófusnak tartotta magát, és úgy vélte, hogy nem a kommunista eszme, hanem a szovjet rendszer mondott csődöt.

Június 15-ig

Az Oroszországból a közelmúltban hazaérkezett sárospataki könyvek június 15-ig tekinthetők meg Budapesten a Nemzeti Múzeumban.

(Forrás: Új Könyvpiac, MTL, hírügynökségek)

Lapszámunk szerzői

Bágyoni Szabó István – 1941-ben született Bágyonban, író, költő, műfordító, újságíró. A Polisz szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Elszabadult konténer* (2005).

Bertha Zoltán – 1955-ben született Szentesen, irodalomtörténész, kritikus, a Károlyi Gáspár Református Egyetem tanára. Legutóbbi kötete: *Világképteremtő enciklopédizmus – Tanulmányok Németh Lászlóról* (2005).

Bodor Béla – 1954-ben született Budapesten, költő, író, drámaíró, szerkesztő, kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Alakok* (2006).

Borcsa János – 1953-ban született Kézdivásárhelyen, kritikus, szerkesztő, tanár. Legutóbbi könyve: *Irodalmi horizontok* (2005).

Boros Norbert – 1983-ban született Mátészalkán, egyetemista, gyakorló újságíró.

Brém-Nagy Ferenc – 1965-ben született Nyírbátorban, író, szerkesztő, tipográfus. Legutóbbi kötete: *Abisszus – Mire megérkezünk* (2001).

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán, Budapesten él, foglalkozása könyvtáros.

Erdész Ádám – 1956-ban született Mezőberényben, történész-levéltáros, a Békés Megyei Levéltár igazgató-helyettese. Legutóbbi kötete: *Ember és folyamatok a történelemben* (2003).

Ferdinandy György – 1935-ben született Budapesten, író, kritikus, irodalomtörténész, munkásságát többek között Saint-Exupéry-, József Attila-, Márai- és Krúdy-díjakkal ismerték el, eddig több mint negyven kötete jelent meg. Legutóbbi kötete: *A Portuales kastély lakói* (2005).

Furman Imre – 1951-ben született Nyékládházán, jogász, költő. Legutóbbi verseskötete: *Visszaszámlálás* (2005).

Gál Éva Emese – 1955-ben született Szatmárnémetiben, grafikus, újságíró. Legutóbbi kötete: *A tizenegyedik parancsolat* (2005).

Györfi Ákos – 1976-ban született, költő. Legutóbbi kötete: *Akutagava noteszből* (2004).

Harkai Vass Éva – 1956-ban született a vajdasági Topolyán, az újvidéki egyetem oktatója, kritikus, költő. Legutóbbi kötete: *Rések és korosztályok* (2005).

Jászay Tamás – 1978-ban született Szegeden, színikritikus.

Király László – 1943-ban született Sóváradon, költő, író, műfordító, a Helikon főszerkesztő-helyettese. József Attila-, Déry Tibor- és Látó-díjas.

Király Levente – 1976-ban született Szegeden, költő. Legutóbbi kötete: *Szánalmasan közel* (2005).

Kocsis Csaba – 1959-ben született Berettyóújfaluban, író, újságíró, szerkesztő, jelenleg szülővárosában kulturális menedzserként tevékenykedik. 1977 óta szerkesztője a „Bihari Füzetek”-nek. Legutóbbi kötete: *Ezüstkert* (2006).

Kocsis Lilla – 1977-ben született Szentesen, magyar–német szakos középiskolai tanárként végzett a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, jelenleg a Szegedi Tudományegyetem Rektori Hivatalának munkatársa.

Komán János – 1944-ben született Marosugrán, költő, tanár. Fiatalkori, merész hangú verseiért hatósági korlátozásokban volt része. Legutóbbi kötete: *Kalózok hajóján* (2001).

Kőrösi Zoltán – 1962-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi könyve: *Milyen egy női mell?* (2006).

Nagy Abonyi Árpád – 1965-ben született Stuttgartban, a Vajdaságban és Hollandiában él. Kötete: *Tükörselek* (2003).

Nagy Koppány Zoltán – 1978-ban született Marosvásárhelyen, prózaíró, szerkesztő, írásai hazai és magyarországi irodalmi lapokban jelennek meg. Kötete: *Arról, hogy milyen nehéz* (2000).

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Szerelmeskönyv* (2001).

Pieldner Judit – 1975-ben született Sepsiszentgyörgyön, kritikus, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen tanít.

Szilágyi Zsófia – 1973-ban született Cegléden, irodalomtörténész, kritikus, a Vészprémi Egyetem tanára. Legutóbbi kötete: *„volt benne valami különös”* (2002).

Simó Márton – 1963-ban született Uríkanyban, író, vállalkozó, az Erdélyi (könyv) Műhely szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Bozgor II.* (2006).

Simon Edina – 1978-ban született Nagyatádon, kritikus.

Tamás Kincső – 1982-ben született Csíkszeredán. 2005-ben diplomázott a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyászati Egyetemen.

Tarján Tamás – 1949-ben született Budapesten, kritikus, esszéista, József Attila-díjas irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Esti Szindbád* (2005).

Varga Anikó – 1981-ben született Besztercén, színháztörténész, kritikus.

Varga Borbála – 1986-ban született Kolozsváron.

Zólya Andrea Csilla – 1978-ban született Székelyudvarhelyen. Kolozsváron pedagógia-magyar szakot végzett.

Egy lap a könyvek világáról – egy lap világunk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák
könyvújdonságok – hírek

ÚJ KÖNYVPIAC

Júniusi számunkból
77. Ünnepi Könyvhét programok, újdonságok
Interjú Jorge Semprínnal
Kritikák a magyar és világirodalomról,
gyermekkönyvekről, művészetéről
Hírek, események

Kapható a könyvkereskedésekben,
a hírlapárusoknál, valamint a Kaiser's,
az Interspar és az Auchan üzleteiben

Előfizethető a szerkesztőség címén
Bp., 1092 Erkel u. 18.

www.ujkonyvpiac.hu